

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ANUL V, Nr. 1—2

IANUARIE—FEBRUARIE 1960

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ANUL V, Nr. 1—2

IANUARIE—FEBRUARIE 1960

Redacția și Administrația: ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ — SIBIU

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

APARE CU BINECUVÎNTAREA ȘI SUB ÎNDRUMAREA
INALT PEA SFÎNȚIEI SALE

D. D. NICOLAE COLAN

Arhiepiscop și Mitropolit

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

Arhiepiscopia Ortodoxă Română Sibiu, strada 1 Mai nr. 24

Secretar de redacție: Pr. prof. dr. GRIGORIE MARCU

CUPRINSUL:

	Pag.
REDACȚIA: Pastoralele de Crăciun ale Chiriarhilor din Mitropolia Ardealului — solii de pace și bunăvoință	3—17
<i>BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII</i>	
Pr. Prof. N. MLADIN: Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române	18—27
<i>STUDII</i>	
<i>Teologie exegetică</i>	
Pr. Prof. Dr. GRIGORIE MARCU: Combaterea interpretărilor greșite ale Eshatologiei biblice	28—35
<i>Teologie istorică</i>	
V. MOLIN: Interpretări noi în legătură cu Catehismul de la Sibiu. (Contribuțiuni la cunoașterea începuturilor de tipar bisericesc în grai românesc)	36—54
Pr. Lector CHIRIL PISTRUI: Biserica Ortodoxă Rusă (1918—1958)	55—63
<i>Teologie sistematică</i>	
Pr. Prof. Dr. NICOLAE MLADIN: Freudismul sau dominația inconștientului	64—69
<i>Teologie practică</i>	
Pr. Prof. Dr. SPIRIDON CÂNDEA: Textul Liturghierului românesc publicat de Diaconul Coresi	70—92
Prot. Dr. SIMION RADU: Rostul meditației în viața preotului	93—99
<i>INDRUMARI OMILETICE</i>	
Pr. Prof. D. BELU: Despre Sfânta Cruce (predică)	100—102
Pr. Prof. I. TODORAN: La Duminică după Ziua Crucii	102—104
Diacon GHEORGHE PAPUC: Bucurați-vă!	104—106

(Continuare în p. III a copertei)

URME DIN TRECUT

ION COLAN: Anul 1840 și Țara Birsei	107—109
— Administrația Habsburgilor și Episcopul Vasile Moga	110

TEOLOGI ORTODOCȘI

Pr. Lector CHIRIL PISTRUI: Mitropolitul Filaret al Moscovei	111—113
---	---------

RECENZII

Pr. CH. PISTRUI: Calendar Bisericesc Ortodox pe anul 1960 (al Patriarhiei Moscovei)	114—116
M. C. BREAZU: Studii asupra Tezaurului restituit de U.R.S.S.	116—119
Pr. FILARET COSTEA: <i>M. Z. Goneim</i> , Piramida îngropată	119—122
Pr. Prof. D. BELU: <i>H. Vogel</i> , Die Sünde im biblischen Verständnis	122—123
Pr. Prof. I. TODORAN: <i>D. Bonhoeffer</i> , Ethik	123—127
Pr. Prof. N. MLADIN: <i>I. Șarf</i> și <i>N. Voiculeț</i> , Atomul în slujba vieții	127—128

VIAȚA BISERICESCĂ

R.: I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului în vizitație canonică la Săliște (Sibiu)	129—131
--	---------

INSEMNĂRI

REDACȚIA, ION COLAN, N. MLADIN și M. ȘESAN: O nouă Istorie a Literaturii Române în curs de pregătire. — Binele făcut rău (Două vorbe pentru arhivele parohiale). — Documente vechi și noi. — Contribuții la Creștinismul carpatic. — Ce interzice și ce nu interzice Indexul? — Frământări germane. — Strădanii recunoscute. — Iluzii spulberate. — Cantemir academician. — Comenius și Transilvania. — Geneza costumului popular românesc. — Opinia publică. Satira populară. — Pascal împotriva orînduirii feudale	132—147
--	---------

Orice corespondență privitoare la revistă (inclusiv cărțile și revistele de schimb) se trimite pe adresa: *Arhiepiscopia Ortodoxă Română, Sibiu, strada 1 Mai nr. 24*, cu mențiunea: pentru redacția (sau: administrația) revistei „Mitropolia Ardealului”.

Colaboratorii sînt rugați să trimită manuscrise (autografe sau, de preferință, dactilografiate în 4 exemplare), scrise citeț, pe o singură pagină a filei, respectînd noua ortografie a Academiei Republicii Populare Romîne.

Citatele și trimiterile, numele proprii și indicațiile cifrice să fie scrise deslușit, atît cele în romînește, cît și cele în limbi străine.

Pentru uniformizarea indicării citatelor și trimiterilor (a celor biblice, mai ales), colaboratorii sînt rugați să se orienteze după materialele pe care le publică revista.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

BUN DE EXPEDII

PASTORALELE DE CRĂCIUN ALE CHIRIARHILOR DIN MITROPOLIA ARDEALULUI — SOLII DE PACE ȘI BUŢĂVOIRE

Una din îndatoririle de căpetenie ale slujitorilor bisericeşti este aceea de a propovădui. Ea porcede din însăşi voinţa Domnului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, care în preajma Muntelui Eleonului, înainte de a se fi înălţat la cer, le-a zis Sfinţilor Săi Apostoli: „Mergeţi în toată lumea şi propovăduiţi Evanghelia la toată făptura” (Marcu 16, 15).

Îndatorirea de-a propovădui nu dispensează pe nici un slujitor bisericesc. Pe Chiriarh, ea îl obligă în primul rînd, căci potrivit orînduirilor Bisericii noastre el este propovăduitorul propriu-zis în eparhia pe care o păstoreşte. Preotul de parohie săvîrşeşte slujba propovăduirii — ca şi celelalte îndatoriri pastorale ale sale — din încredinţarea ierarhului, oarecum prin delegaţie.

Dar ierarhul îşi rezervă unele ocazii în care predică direct şi simultan tuturor păstoriţilor săi din eparhie, preoţi şi credincioşi. Aceste ocazii sînt de obicei marile praznice ale anului bisericesc: Naşterea Domnului şi Învierea Sa din morţi. Uneori, cînd trebuinţele sufleteşti ale credincioşilor o cer, sau interesele superioare bisericeşti o impun (ca la schimbarea de arhipăstor, la prilejuri de bucurie obştească sau în cazuri de calamităţi care pricinuesc jale şi prăpăd), Chiriarhul se adresează de asemenea întregii obştii dreptcredincioase, în scris, pe cale de scrisoare pastorală care se citeşte în biserică, de către preot, spre a le fi credincioşilor de povaţă folositoare de suflet, după cuvîntul aceleiaşi Apostol Pavel, care zice: „Să ai pildă cuvintele sănătoase, pe care le-ai auzit de la mine, în credinţa şi în dragostea cea întru Hristos Iisus” (II Tim. 1, 13).

Cîtă vreme? În toată vremea viețuirii tale în lume, preot sau credincios, ce-ai fi. Chiriarhul, prin firea lucrurilor, ne vorbește rar pentru că trebuie să vorbească în multe părți. Și din această pricină — dar, bine înțelegeți să fim: nu numai din aceasta! — se cade ca preoții și credincioșii osebitor să luare-aminte să aibă față de ceea ce ni se spune în Pastoralele chiriarhale. Vorbindu-ne rar, Chiriarhul n-are prilej să insiste asupra spuselor sale prin repetarea lor. El „insistă” prin autoritatea cu care vorbește. Și, se știe, din ce este cineva mai sus așezat și mai încărcat de răspundere, din aceea cuvîntul lui este mai lapidar și, deci, mai cuprinzător. Un astfel de cuvînt cere prin el însuși atenție, considerație, concentrare, prelucrare prin meditație personală, sau prin cerere de deslușiri suplimentare preotului, dacă se simte trebuința.

Bine fac, de aceea, și lucrare foarte folositoare de suflet să-vîrșesc acei slujitori bisericești care în predicile și convorbirile lor creștinești nu uită să citeze din cînd în cînd, textual sau în parafraze, cîte ceva — după caz și situație — și din spusele chiriarhului locului. Acest lucru este indicat nu numai ca mărturie de alipire sufletească față de arhipăstor — aceasta există și altfel — ci și din considerente pastoral-educative. Noi, slujitorii bisericești, obișnuim să acoperim și să întărim cuvintele noastre adresate credincioșilor cu texte sau idei din Sfînta Scriptură, din Sfînta Tradiție, din cărțile oficiale de învățătură creștinească, din lucrările teologilor.

Cu atît mai vîrtos ne vom referi în predici și convorbirile cu credincioșii la spusele arhipăstorului locului. El este urmaș al Sfinților Apostoli și ca atare, el propovăduiește învățătura Apostolilor. Dar în raport cu noi, el este arhipăstorul nostru **direct** — și asta nu-i puțin lucru și nici de neînțeles, ca să mai aibă trebuință de explicații suplimentare. În raport cu Sfinții Apostoli, chiriarhul nostru trăiește **azi**, vorbește limba vremii noastre și limbajul **ei** (ceea ce nu-i tot una), cugetă pe potrivă cugetării **actuale**, face experiența traiului **actual**, înregistrează și prelucrează problemele de viață **actuală**, ia atitudine creștinească față de ele **azi**. Într-un cuvînt: Arhipăstorul ne tîlmăcește străvechea învățătură a Bisericii cu mijloace **actuale**, la puterea de pricepere a credincioșilor **de acum**, pentru necesitățile de viață duhovnicească **de astăzi**. Fără să schimbe nimic din esența învățăturii creștinești, el poate spune, ca Domnul: „Iată, noi le fac toate...” (Apoc. 21, 5).

Arhipăstorul **îndoctrinează și orientează**. Și din această pricină, ceea ce ne învață el în ocazia oferită de marile praznice ale Bisericii, sau chiar altădată, depășește data calendaristică la care slova Pastoratei sale răsună în urechile credincioșilor, din fața sfintelor altare ale locașurilor noastre de închinare.

I

Ca și alte dăți, ceea ce face farmecul propriu Pastoralilor Înalt Prea Sfințitului Mitropolit **Nicolae** al Ardealului este po-triveala desăvârșită dintre duhul care le însuflețește și slova care ni-l împărtășește. Înalt Prea Sfinția Sa scrie excepțional de frumos, de cald și de pe-nțeleș — aceasta se știe demult. Scrie cu îndemînare de meșter al condeiului și cu limpezime de competență deplină. E ceea ce dovedește și Pastoralul de Praznicul Nașterii Domnului din anul 1959.

După ce dă mulțumită lui Dumnezeu pentru noi toți că ne-a ajutat să ajungem iarăși, în pace și cu sănătate, Crăciunul, I. P. S. Sa spune că acest praznic luminat este „praznicul familiei creștine”. De aceea, credincioșii își dau silința ca ajunul Crăciunului să-i apuce acasă, pe cît este cu putință. „Acolo, în liniștea și tihna căminului, așteptăm colindătorii, care de cînd se revarsă de ziuă și pînă către miezul nopții, în pîlcuri și stoluri, se opresc sub fereastră sau ne trec pragul casei, ca să ne aducă în cîntările lor „pe Dumnezeu să ne mîntuie de rău”, „pe Dumnezeu adevărat, soare-n raze întrupat”. A doua zi, ne adăugăm familiei celei mari a părohiei, la sfînta biserică, spre a ne întîlni cu Pruncul dumnezeiesc, care prin nașterea Sa ne-a răsărit „lumina cunoștinței” viului și adevăratului Dumnezeu și a descoperirii semenului nostru în fiecare om.

Cu acestea, îndoita preocupare a Pastoratei este indicată: în ea vom afla învățături dogmatice, de credință, și morale, de conduită creștinească. Știut este — de la Sfîntul Apostol Pavel încoace scriptic (și pildă avem epistolele sale), iar mai-nainte de aceea din cuvîntările Mîntuitorului — că așa se clădește un cuvînt creștinesc de învățătură: ca să îmbogățească mintea credinciosului, să-i întărească voința săvîrșirii a tot lucrul bun și să-i încălzească inima pentru preamărirea lui Dumnezeu și pentru înfrățirea cu semenul său.

În partea de învățătură de credință a Pastoratei I. P. S. Sale, Arhipăstorul nostru dă răspuns bun și limpede la întrebarea: De ce oare Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos a venit

pe pământ ca prunc? De ce n-a venit ca bărbat în puterea vârstei?

Iată răspunsul:

„Desigur că venirea Fiului lui Dumnezeu pe pământ, în trup omenesc, ca prunc, vrea să ne spună că Părintele cerească aşteaptă de la noi, faptele Sale, să ne întoarcem cu tot dinadinsul la binecuvîntata şi neprihănită stare de prunc şi să rămînem în ea cu nesmintită statornicie. Căci, dragii mei, starea de prunc e starea de nevinovăţie. Iar a fi nevinovat ca un prunc înseamnă a asculta ca un prunc, a iubi ca un prunc, a fi deschis la inimă ca un prunc, a te feri de rele şi de cei răi fără să mai stai pe gînduri, ca un prunc, a te alipi de ceea ce este bine ca un prunc, a te bucura de adevăratele şi statornicele bucurii ale vieţii cum se bucură pruncul. Pruncul nu gîndeşte, pruncul simte din fire dincotro vine adiere de întremare sau suflă vifor de pierzare. Pruncul nu cumpăneşte ca cel vîrstnic, dar o nimereşte de multe ori mai bine şi mai curînd decît acesta, fiindcă sufletul lui plătînd n-a fost încă bătut de viscolirile patimilor de tot felul, care nu-i cruţă cu loviturile lor nici pe cei buni, cu atît mai vîrtos pe cei ce s-au prăvălit nebuneşte în vîltoarea lor. „De nu vă veţi întoarce şi nu veţi fi ca pruncii — a spus Domnul, cînd petrecea pe pământ — nu veţi intra în împărăţia cerurilor” (Matei 18, 3).

Părintele cerească l-a trimis în lume pe Fiul Său ca prunc ca să ne înveţe că la viaţă nouă, lui Dumnezeu bineplăcută şi nouă de folos, trebuie să te naşti. Căci „de nu se va naşte cineva din apă şi din Duh, nu va intra întru împărăţia lui Dumnezeu” (Ioan 3, 5). Iar după ce te-ai născut, ca şi pruncul, trebuie să creşti. Să creşti duhovniceşte pînă la statura „bărbatului desăvîrşit” (Efeseni 4, 13), despre care dumnezeiescul Apostol Pavel spune că este „plin de toată plinătatea lui Dumnezeu” (Efeseni 3, 19).

După aceste fine consideraţii de psihologie infantilă, utilizate în scop religios, I. P. S. nostru Mitropolit Nicolae arată că mai ales Hristos Domnul ne este pildă de realizare desăvîrşită a stării nevinovate de „prunc”. „El este chipul nostru de vieţuire după voia preasfîntă a lui Dumnezeu. Toată viaţa Lui pămîntească a fost o viaţă de ascultare. Ascultare pînă petrecea în sînul Familiei Sfînte, la Nazaret; ascultare de Dumnezeu în îndeplinirea chemării Sale de Mîntuitor al omenirii împovărate de păcate”. Ascultător pînă la ţintuirea pe cruce — şi, la acest loc, reproduce textul dens de doctrină hristologică din Epistola către Filipeni (2, 7—8).

De ascultare avem trebuință și noi, credincioșii, de cît mai multă și desăvîrșită ascultare. Aceasta, departe de-a desfigura, îngrădind-o, individualitatea noastră, o pune de acord cu exigențele inevitabile și salutare ale viețuirii în comun, în societate, în colectivitate. Tocmai de aceea, credinciosul este îndatorat cu ascultare deplină față de toate legiuitele ocîrmuiri care asigură buna desfășurare a traiului în comuniune frățească, creștinească și cetățenească deopotrivă. Cuvîntul de părintească îndemnare al I. P. S. Sale este atît de concentrat și de deslușit și la acest loc, încît reproducerea lui se impune de la sine:

„Ascultarea de care a dat dovadă Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos se cade să ne fie pildă, nouă, celor ce credem întru El. Pildă de ascultare a credinței, adică de învățătura Bisericii noastre dreptmăritoare ortodoxe răsăritene; pildă de ascultare de legiuiții noștri ocîrmuitori bisericești și cetățenești și, nu mai puțin, pildă de stăruință în nădejdea că toate cîte le-a rînduit Dumnezeu pentru noi, se vor îndeplini întru totul și la vremea de El sorocită”.

*

În fruntea acestei Pastorale, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului a așezat ca text inspirat de mîncare proorocia lui Isaia (9, 5): „Prunc s-a născut nouă ... și se cheamă numele lui: înger de mare sfaț, sfetnic minunat, Dumnezeu tare, biruitor, Domn al păcii, părinte al veacului ce va să fie”.

Starea nevinovată și binecuvîntată de „prunc” implică trai pașnic și iubitor, între oameni, cu oamenii, pentru oameni. De multă vreme ne zbatem cu toții pentru cheazășuirea acestui fel de trai pașnic, pentru curmarea neînțelegerilor dintre oameni și popoare, pentru sălășluirea pe Pămînt a păcii și a buneivoiri. Roadele acestei zbateri în spre mai multă tihnă și bucurie a vieții încep să îmbujoreze cu aurora lor plină de făgăduințe zarea anului și a vremilor ce va să vie. Referindu-se la această fericită perspectivă de sălășluire a păcii pe Pămînt, I. P. S. Sa scrie:

„Iată, astăzi, frămîntarea prin care trece omenirea de ani de zile, s-a mai alinat. Se arată tot mai multe semne de „vreme bună”. Oamenii de răspundere se caută unii pe alții, se sfătuiesc, cumpănesc, se înțeleg întreolaltă. Popoarele lumii se bucură de unele ca acestea, căci pacea cîștigă în tărie și trăinicie. Iar odată cu acestea, sporește belșugul și crește tihna obștească. Nădej-dile noastre creștinești se apropie de împlinirea pe care o dorește

orice om cu cuget curat. Să ne rugăm necurmat lui Dumnezeu ca silințele spre mai bine, care se depun în zilele noastre de înțelepții ocîrmuitori de popoare, să ne ducă de-a dreptul și fără întârziere la o lume fără vrajbă și fără încăierări, fără zăngănit de arme și fără înverșunări de neamuri împotriva altor neamuri, o lume întemeiată pe dreptate și libertate pentru toți oamenii, de oriunde ar fi și din orice seminție s-ar trage, o lume a bunei-înțelegeri și a înfrățirii obștești, o lume a păcii și prieteniei, o lume în care să se înlăptuiască aievea solia îngereștii cîntări care a răsunit în noaptea sfîntă deasupra staulului de la Vifleem: „Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu, și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire” (Luca 2, 14).

Repetiția, de obicei cu alte cuvinte, în chip de parafrază, e un artificiu elementar și deosebit de eficace în arta elocvenței, pentru a arăta că unei anumite idei îi dai un accent corespunzător însemnătății deosebite ce i-o atribui și care se cuvine să fie acceptată ca atare de auditoriu. E cazul de-aici, căci I. P. S. nostru Mitropolit Nicolae continuă astfel, fără nici o frază de tranziție:

„Să rugăm, dar, pe Părintele luminilor, ca să aprindă în sufletele conducătorilor de popoare atîta văpaie a dragostei de oameni și atîta înțelepciune, încît în locul armelor ucigătoare să țină în amîndouă mîinile „arma dreptății” (II Cor. 6, 7), căci „înțelepciunea este mai de preț decît armele de luptă” (Eclesiast 9, 18). Iar noi, credincioșii Sfintei noastre Biserici, laolaltă cu toți oamenii de bine din Patria noastră înfloritoare, Republica Populară Romîna, și din toată lumea, să nu cruțăm nici o ostenală întru apărarea păcii, pînă cînd vom ajunge să prefacem „săbiile în fiare de plug și lăncile în seceri” (Isaia 2, 4). Atunci „nici un neam nu va mai ridica sabia împotriva altui neam și nu-și vor mai face războaie” (Isaia 2, 4).

Pace pe pămînt însemnează înfrățire, dragoste frățească, manifestare a ei în acte de într-ajutorare. Aceasta e ultima idee pe care o valorifică Pastorală I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului.

Hristos Mîntuitorul ne este pildă de dragoste față de Dumnezeu și față de aproapele. Fiindcă El și-a dat viața pentru noi, „și noi, datori sîntem să ne punem sufletele pentru frați” (I Ioan 3, 16). De la El învățăm fără contenire și fără greș „să ne iubim unul pe altul, pentru că dragostea este de la Dumnezeu și oricine

iubește este născut din Dumnezeu și cunoaște pe Dumnezeu” (I Ioan 4, 7).

Frumos și tot atât de ușor zis !

„Dar cum să ne iubim unul pe altul”? — întreabă I. P. S. Sa. Și răspunde: „In tot chipul de Dumnezeu încuviințat”. Adică, rugându-ne unii pentru alții și într-ajutorându-ne în săvârșirea a tot lucrul bun. Aceste două modalități esențiale de într-ajutorare frățească sînt dezvoltate în cele ce urmează astfel:

„Viața noastră de obște, pe care o ducem ca credincioși în Biserică și ca cetățeni în Patrie, ca și viața de familie, nu va fi legată numai prin legăturile vieții celei după trup, ci ea va fi ținută totdeauna încheată mai ales prin puterea rugăciunii pe care o facem unii pentru alții. E firesc ca fiecare să se roage mai întîi pentru viața sa și pentru sufletul său, căci de ele va da seamă în fața Dreptului Judecător și în viața aceasta, și în cea viitoare. Dar, măcar în parte, sîntem datori să dăm răspuns în fața Stăpînului a toate și pentru viața fraților noștri. Tocmai de aceea rugăciunea noastră trebuie să cuprindă în căldura ei și familiile mai mari, în obștea cărora trăim: parohia și Biserica întregă, satul, orașul și întreaga noastră Patrie iubită. Un creștin care se roagă numai pentru sine, nu și-a făcut datoria pe deplin, pentru că el se gîndește tot la ale sale — și numai la ele — nu și la ale fratelui său, ale de-aproapelui său”.

După ce arată cu dovezi din Sfînta Scriptură și din viața noastră bisericească de totdeauna că spiritul de comuniune este ceva de sine-înțeles pentru obștea creștinească — diametral opus tendințelor egoiste, care n-au ce căuta între noi — I. P. S. Sa adaugă:

„La rugăciune, cade-se să adăugăm fapta cea bună. Mai ales ea este mărturia dragostei ce o purtăm aproapelui nostru. Vremea noastră — vreme de înaintare pe toate tărîmurile de strădanie omenească — ne cere mai ales fapte de frățească ortăcire la împlinirea îndatoririlor obștești, de chibzuită întovărire la săvârșirea lucrărilor de pe ogoare și la toată treaba cea bună, folositoare poporului nostru harnic și țării noastre dragi. Cu dreptate zice Cartea Sfîntă: „Mai fericiți sînt doi laolaltă decît unul, fiindcă au răsplată bună pentru munca lor. Căci dacă unul cade, îl scoală fratele lui. Dar vai de cel singur care cade și nu este altul care să-l ridice” (Eclesiast 4, 9—10).

Indemnul acesta purcede din dragoste curată de popor, din simțămîntul de deplină consimțire sufletească la tot binele pe care actuala ocîrmuire de Stat îl săvîrșește înțelepțește și cu elan tineresc. Fragmentul citat aci vădește o concepție înaintată, manifest progresistă, de orientare patriotică clară și cinstită, despre lume și viață, în lumina realităților actuale, cu un substrat creștin pe cît de temeinic, pe-atît de firesc.

Pastorala sfîrșește cu obișnuitele îndemnuri părintești la ducerea unei vieți cinstitute și folositoare obștei celei mari din care facem parte, cu urări calde de Sfintele Sărbători ale Crăciunului, Anului Nou și Bobotezii și cu arhieresti binecuvîntări pentru toți cei ce vor citi sau vor auzi cuvîntul de învățătură al Arhipăstorului și îi vor urma povețele cu creștinească osîrdie și cu fiiască ascultare.

II

Pastorala Prea Sfințitului Episcop **Valerian** al Oradiei este, în întregul ei, o înflăcărată chemare creștinească la înnoirea vieții noastre sufletești și obștești. Textul de mîncare din Epistola Sf. Apostol Pavel către Efeseni (4, 21—24) e preludiul acestei chemări căreia îi dă tărie și autoritate de cuvînt inspirat: „Să lepădați chipul de viețuire din trecut al omului celui vechi, care pierе în poftele lui cele ademenitoare și, înnoind duhul minții voastre, să vă îmbrăcați în omul cel nou, ... în dreptate și în sfințenie”.

Evocînd atmosfera caracteristică zilelor legate de Nașterea Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, cu împletirea potrivită a unui concentrat fragment din Cazanie, P. S. Episcop Valerian spune:

„Iisus s-a născut într-o epocă plină de răutate și de nedreptate, în care se înrobea cel mai slab de către cel mai tare. Fiul lui Dumnezeu, Păstorul cel prea bun, a venit să caute oaia cea pierdută și să o poarte pe umerii Săi; a venit să mîngîie pe cei zdrobiți cu inima și să le dea tăria nădejzii izbăvitoare; a venit să ne arate calea dreptății, a păcii, a bunei înțelegeri și a dragostei de om; a venit să ne facă oameni noi, oameni cu purtări noi, cu suflet nou, cu viață nouă”.

Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos a venit pe Pămînt ca să ne îmbrace în acest „**om nou al virtuții**”, în care să sălășluiască Duhul Sfînt și în care să strălucească chipul lui Dumnezeu”.

După această primă definire a omului nou — ca om al virtuții — urmează o scurtă paralelă între primul om și Iisus Hristos-Omul fără de păcat. Apoi, intrând în miezul părții de învățătură de credință și de povățuire la înnoire, P. S. Sa răspunde la întrebarea: „Cum putem să ne ridicăm noi? Cine este și cum trebuie să fie omul cel nou, îmbrăcat întru Iisus Hristos”?

Răspunsul e amplu, complet și ordonat. El constă dintr-o adevărată catenă de definiții a multiplelor înfățișări concrete ale omului nou, care intră ca parte în întregul celui de mai sus: omul cel nou este om al virtuții. Iată-le:

„Omul cel nou întru Hristos este **omul sfințeniei**, care are inimă curată și se ferește de viață deșartă și păcătoasă...; este **omul dreptății**, care nu face strîmbătăți și nu asuprește pe nimeni ... luptă pentru o orînduire dreaptă și o viață mai bună pentru toți...; este **omul iubirii de aproapele**, care nu face discriminări și deosebiri între oameni, ci pe toți îi privește și îi tratează ca pe frații săi”, după pilda Mîntuitorului, care „a stat de vorbă cu samarinenii și cu păgînii...; e **un om sociabil**, care trăiește în unire cu toți și nu caută dezbinare”; pătruns fiind „de spiritul solidarității și vieții obștești...; este **omul muncii și al hărniciei**, care nu cunoaște lenea, ci muncește cu drag și conștiincios acolo unde este rînduit, întrebuintînd bine timpul, nelăsînd să se piardă nici o clipă fără de folos”, bine-știind că „orice muncă adevărată este sfîntă, în orice fel de muncă este ceva dumnezeiesc”...; este **omul iubitor de progres**, este omul care ajută la mersul înainte al omenirii...; este **omul faptelor bune**, care nu trăiește în zadar, ci caută să-și împodobească sufletul cu cît mai multe fapte bune...; este **omul păcii**, care trăiește în pace și bună-înțelegere cu toți. El iubește pacea ca pe cel mai scump bun al vieții, ostenește și luptă pentru întărirea păcii în țara sa, între toți oamenii și popoarele, pentru că: „Cei blînzi vor moșteni pămîntul și se vor desfăta de binefacerile păcii” (Psalm 36, 11)...; este **omul care-și iubește familia**, cinstindu-și căminul și muncind cu drag pentru ridicarea și înflorirea lui...; este **omul care-și iubește Patria**, bine știind că dragostea de Patrie este cea dintîi virtute a omului civilizat. Creștin bun și desăvîrșit nu este decît acela care își iubește Patria, îndeplinindu-și conștiincios toate obligațiile cetățenești, supunîndu-se conducerii Patriei din convingere și muncind cu tragere de inimă. Creștin bun este acela care își achită la timp toate obligațiile materiale față de

Patrie, cel care ajută peste tot la strădaniile ce se fac pentru zidirea unei vieți mai bune și mai drepte”.

După această multiplă ilustrare a omului celui nou, P. S. Episcop Valerian spune: „Omul cel nou, pentru care Hristos s-a intrupat, spre deosebire de omul cel vechi, al lui Adam, își împodobește sufletul cu cununa virtuților și cu harul lui Dumnezeu, făcînd să strălucească chipul lui Dumnezeu într-însul și prin credința și faptele sale cele bune tinde să ajungă desăvîrșirea și asemănarea cu Dumnezeu, fiind în aceeași măsură bun fiu al lui Dumnezeu și cetățean desăvîrșit al Patriei”.

De-acii, îndemnul părintesc: „Ingropați pentru totdeauna pe omul cel vechi al păcatului și renașteți la o viață nouă”! — îndemn întărit cu cuvînt de povață inspirată, care ne cheamă la urcuș spre zările propășirii permanente, morale și materiale.

Indată după aceea, P. S. Sa formulează un îndemn la păstrarea curăției credinței și a unității ei, refăcută — bisericește, căci din punct de vedere dogmatic, exceptînd primatul papal, eram una și pînă atunci — acum unsprezece ani, prin actul istoric perfectat sărbătorește la Alba Iulia (în 21 octombrie 1948). Și cum anumiți „profeți mincinoși” caută să tulbure credința păstoriților P. S. Sale — și nu numai a celor din Eparhia Oradiei — umblînd să-i împingă pe „căi religioase rătăcite”, înaltul ierarh îi previne pe ascultătorii Pastoratei asupra primejdiei pierzătoare de suflet pe care o prezintă aceștia.

Ocupîndu-se de problema apărării și întăririi păcii, P. S. Episcop Valerian spune: „...Orice bun creștin nu poate decît să se bucure de eforturile imense ce se depun astăzi, pe plan internațional, pentru împreună trăire pașnică a oamenilor și popoarelor. Prin această împreună trăire pașnică trebuie să se înțeleagă că fiecare popor sau țară se pot conduce după propriile lor legi și orînduiri, fără a se amesteca unul în treburile celuilalt. Principiul acesta este de o înaltă frumusețe morală și de aceea trebuie să-l sprijinim și să-l facem a fi aplicat în viața tuturor oamenilor și popoarelor. Să contribuim la aceasta prin munca și prin rugăciunile noastre”.

P. S. Episcop Valerian împărtășește convingerea creștinească unanimă — și îi dă expresie în cuvinte răspicate — că sîntem pe calea de-a vedea îndeplinindu-se proorociile cu privire la înstăpînirea în lume a păcii și bunei-înțelegeri de durată. Temei avem întîi și mai presus de toate faptul că „astăzi ... forțele păcii

au cucerit aproape întreaga lume". Apoi, arată primirea excepțional de favorabilă de care s-a bucurat la O.N.U., unde pînă atunci părerile erau împărțite de multe ori, mărinimoasa și curajoasa propunere de dezarmare generală și totală făcută de Uniunea Sovietică. „Pentru realizarea păcii veșnice — scrie P. S. Sa — proorocită de Isaia, cuvine-se ca fiecare să ne rugăm, să muncim și să luptăm, tocmai ca forțele cele negre ale războiului să fie înlăturate din calea păcii și progresului lumii, făcînd din viața noastră pămîntească „sălaș de nădejde și adăpost fără de grijă” (Isaia 32, 18).

La acest loc P. S. Sa ia atitudine creștinească față de problema folosirii energiei atomice, care reprezintă cea mai de seamă descoperire științifică a tuturor vremurilor. Forța aceasta trebuie pusă în slujba unor scopuri pașnice, în slujba vieții, nu a distrugerii și a morții. Efectuarea dezarmării însemnează și rezolvarea definitivă a modului de folosire a energiei nucleare: exclusiv în scopuri progresiste.

Deosebit de instructiv este următorul fragment:

„Popoarele se pot lua la întrecere în pregătirea progresului tehnic, științific, cultural și economic, care pot crea condițiile unei existențe mai fericite pe pămînt și nu în găsirea mijloacelor celor mai perfide și mai distrugătoare ale rasei umane. A ajunge în lună sau în oricare altă planetă este o treabă bună, dar a încerca de a folosi ajungerea în lună sau în oricare planetă pentru a distruge oamenii sau popoarele de pe pămînt este un lucru groaznic, ... deși peste Atlantic sînt destui oameni care-și fac aceste planuri neumane”!

„Ca creștini ortodocși, noi sprijinim și binecuvîntăm această mergere înainte spre cucerirea necunoscutului. Ortodoxia n-a fost niciodată împotriva științei și a oamenilor ce au slujit-o, ci noi am învățat întotdeauna: „Silește la învățătură inima ta și urechea ta la cuvinte iscusite” (Pilde 23, 12), sau: „Fiți desăvîrșiți precum Tatăl vostru cel din ceruri desăvîrșit este” (Matei 5, 48).

Așa și este! „Desăvîrșirea omului se cîștigă și prin știință”... „Pentru aceea Biserica Ortodoxă îndeamnă la adunare, de învățătură și știință pe toți fiii ei. Ea cere însă numai ca descoperirile științei să fie puse în slujba păcii, liniștii și fericirii oamenilor. Știința trebuie să slujească omului și nu să distrugă cuceririle de veacuri ale strădaniilor înaintașilor noștri”.

Astfel de precizări, cu care ne întâlnim mereu în declarațiile slujitorilor bisericești, fie ele orale sau scrise, în cadrele serviciilor de cult sau cu prilejul convorbirilor duhovnicești, dovedesc că Biserica noastră își însușește întru totul punctul de vedere cel mai sănătos cu privire la menirea științei și cu privire la utilizarea pozitivă a cuceririlor ei, uluitoare în acest veac al confluentei de ere.

Ultima parte a Pastoralei P. S. Episcop Valerian al Oradiei este dedicată îndatoririi creștinești de-a lepăda orice înfățișare a egoismului, umplându-ne de dragoste față de semenii noștri și dovedind concret această dispoziție altruistă. „Fiți oameni desăvârșiți — spune P. S. Sa — și trăiți în pace cu toți. Iubiți frăția în munca pe ogoare și munciți împreună, cu sîrg și la timp, pentru ca roada voastră să fie multă și îmbelșugată. Orice muncă să o faceți la timp și nu din silă, ci cu tragere de inimă, ca și cum ați face-o pentru Dumnezeu, bineștiind că orice osteneală a voastră nu este zadarnică”.

„Sprijiniți din tot sufletul toate strădaniile conducătorilor Patriei, spre o viață mai bună și mai frumoasă”.

Pastorala sfîrșește cu calde urări creștinești de pace, sănătate și propășire întru zidirea omului celui nou, adresate clerului și credincioșilor din eparhie.

III

Prea Sfințitul Episcop **Teofil** al Vadului, Feleacului și Clujului începe poftindu-și ascultătorii să-l însoțească într-un pelerinaj duhovnicesc la peștera din Vifleem, unde s-a născut Cel fără de început.

Ce vedem noi acolo? Un prunc a cărui smerită intrare în lume ar fi dezamăgit pe aproape toți contemporanii „plinirii vremii”, sălășluiți în Țara Sfîntă și în coloniile iudaice din diaspora. Intr-adevăr, știut este că în perioada post-exilică a istoriei lor, evreii și-au diformat concepția despre Mesia, așa cum este El zugrăvit cu anticipație în previziunile proorocilor, înlocuindu-l cu un stăpînitor tare, cu un cuceritor de țări și popoare, cu un Mesia politic. „Ei își închipuiau că Acesta va veni cu totul altcum decum a venit. Ei credeau că va veni cu strălucirea măririi, că El va fi puternic, biruitor și fericit. Ei sperau că va restabili pe pămînt împărăția lumească a lui Israel, ei sperau că pe toți supușii Lui îi va copleși cu bogăție și cu îndestulare.

Așa credeau ei, așa știau ei". Dar îngerul le-a vorbit păstorilor de un Mîntuitor smerit, sărac și suferind, ... de un „Prunc înfășat în scutece și culcat într-o iesle” (Luca 2, 12) ... „Prea Milostivul Dumnezeu voiește ca Pruncul cel smerit să ne slujească spre ridicare, spre fericire și viață veșnică, nicidecum spre sminteală, nicidecum spre prăbușire în păcat”.

De ce Fiul lui Dumnezeu s-a născut în atîta smerită arătare?

Pentru că El „a fost trimis pămîntenilor să le fie Mîntuitor spiritual, nu stăpînitor lumesc, să le fie Izbăvitor sufletesc, nu domnitor vremelnic”. Misiunea Lui zăcea în scăparea oamenilor „de păcatul care mînie pe Dumnezeu și îi duce la pierzare”. De „slobozire din robie” are nevoie tot cel ce este rob păcatului, cine moștenește păcatul, cine îl săvîrșește. „Iar păcatul se înlătură prin ispășire. Mîntuitorul era deci sortit să ispășească. Înainte-mergătorul Ioan, văzînd pe Iisus apropiindu-se de el, a strigat pentru toate veacurile: „Iată Mielul lui Dumnezeu, care ridică (care ispășește) păcatul lumii” (Ioan 1, 20).

De la ieslea nașterii Sale și pînă la Crucea de pe Golgota, Mîntuitorul n-a făcut altceva decît a ispășit păcatele oamenilor. Rîvna Sa după ispășire s-a născut odată cu intrarea Lui în lume și s-a realizat cu prisosință în vremea sfintelor Sale suferințe. A adus astfel unica jertfă pe placul lui Dumnezeu, jertfa fără pereche despre care vorbea proorocul David și, după el, Sfîntul Apostol Pavel (în Psalm 39, 6—7 și Evrei 10, 5. 7. 10).

În continuare, P. S. Episcop Teofil răspunde la întrebarea: Că făcea Iisus în ieslea Betleemului, în peștera nașterii Sale?

„Cu umilințele Sale, El șterge vătămarile pe care îngîmfarea omenească le-a făcut și le va face lui Dumnezeu. Cu plecăciunea Lui, El potolea mînia lui Dumnezeu stîrnită de răzvrătirile noastre. Cu supunerea Lui la planurile Cerului, El repara neascultările noastre de legile dumnezeiești și omenești. ... Cu despuierea Sa de tot ce dezmiardă simțurile, El ispășea nelegiuirea îmbuibărilor și dezmăturilor noastre. Cu plînsul Său de Prunc neprihănit, El ispășea rîsul batjocoritor al răutății noastre, El ispășea rîsul veseliei noastre pîngărite. Cu lacrimile Sale de Copilaș preacurat, El spăla prihana sufletelor noastre înnegrite de păcat. ... Plătea datoriile noastre cele multe și mari cu care eram răspunzători față de dreptatea cea veșnică!...” Texte biblice adecvate întăresc cele afirmate aci.

P. S. Episcop Teofil arată mai departe că mîntuirea noastră atîrnă de Dumnezeu, dar și de noi. Ea are două izvoare, atîrnă

în chip esențial de două cauze. „Lucrătorul principal al izbăvirii noastre este Atotstăpînitorul. Dar omul trebuie să fie împreună-lucrător, cooperator cu Domnul. Cel ce ne-a zidit fără de noi, nu vrea să ne mîntuiască fără de noi, fără a lua parte noi înșine la salvarea noastră”, — spune P. S. Episcop Teofil într-o foarte reușită formulare. Și continuă: „Hristos a ispășit pentru noi, totuși nu ne-a dezlegat de îndatorirea de a purta crucea noastră pe urmele Lui. Hristos a spălat cu lacrimile Sale fărădelegile noastre, totuși nu ne-a dispensat de a plînge și noi înșine cu căință amară peste rătăcirile noastre din trecut”.

„N-a greșit, nici n-a exagerat Sfîntul Pavel cînd a mărturisit: „Mă bucur acum în suferințele mele pentru voi; și ceea ce lipsește suferințelor lui Hristos eu o împlinesc în carnea mea, pentru Trupul Său, care este Biserica” (Coloseni 1, 24). Suferințelor lui Hristos le lipsește participarea noastră, părășia noastră...”.

„Hristos s-a înfrățit cu noi prin întruparea Sa. Părintele ceresc ne-a adoptat de fii ai Săi. Prin credința noastră în Iisus am devenit copii ai lui Dumnezeu. „Și dacă sîntem copii, sîntem și moștenitori — moștenitori ai lui Dumnezeu — și împreună-moștenitori cu Hristos, dacă într-adevăr suferim împreună cu El, ca să fim preamăriți împreună cu El” (Rom. 8, 17). Iată, condiția de a moșteni raiul alături de Hristos, este clară: dacă suferim, dacă trudim cu adevărat împreună cu El”.

Dar ce fel de suferințe sau dureri trebuie să îndurăm, ca să ne asemănăm lui Hristos?

„Răspunsul e simplu — spune P. S. Sa: ne stau înaintea suferințele renașterii, a nașterii din nou, ne așteaptă durerile formării omului nou. Ingenunchiați la picioarele Noului Născut, nimic mai firesc pentru noi decît să ascultăm porunca Cerului, chemarea Evangheliei și glasul vremii”. Și aici, P. S. Sa citează Efes. 4, 22—24 și Rom. 8, 12.

Pastorala de Crăciun a P. S. Episcop Teofil sfîrșește pē linia de sus a portativului de înțelegere a actualității:

„Astăzi, cînd se pune temelie de veac nou, veac de propășire, de pace și de prietenie între popoare, astăzi cînd la orizont se arată biruința omului nou, înfrățit cu semenii săi în muncă constructivă pentru binele obștesc, astăzi cînd sîntem gata a trece pragul unui nou an, nimic mai firesc pentru noi decît gîndul înnoirii cugetului nostru, dorința renașterii inimii noastre, hotă-

rîrea transformării ființei noastre într-o făptură nouă, muncitoare, pașnică și ascultătoare”.

Urmează urările părintești de Sfintele Sărbători și arhierăștile binecuvîntări.

*

Asemănările formale și identitatea preocupărilor de fond sînt evidente — și concludente. Ele vădesc **unitatea de perspectivă** din care I. P. S. și P. S. Chiriarhi ortodocși ardeleni privesc praznicul Nașterii Domnului ca prilej de întetire a rîvnei sfinte a păstoriților lor în spre înnoirea vieții, în cel mai creștinesc și totodată mai actual înțeles al cuvîntului.

Sîntem, fără îndoială, la confluență de ere. Era nouă care e pe punctul de-a da iureș în istorie, impunîndu-și o supremație pe care o dorim veșnică și exclusivă — era păcii, prieteniei, buneivoiri, era înfrățirii universale, era unei lumi fără războaie, era cuptoarelor de topit uneltele de război și a transformării lor în scule de creație pașnică, era cuceririi cosmosului, era celor mai uluitoare victorii ale științei — era aceasta presupune făurirea unui om nou, cu adevărat cinstit și bun, sănătos și capabil, drept și mărinimos.

Tot ce se face pentru deplina reușită a făuririi acestui om nou priește omenirii prea mult încercată a vremii noastre — și lui Dumnezeu îi place.

REDAȚIA

REÎNTREGIREA BISERICII ORTODOXE ROMÎNE

— Incercare de sinteză —

Sînt oameni care sesizează — în desfășurarea însăși a evenimentelor — măreția unei cotituri istorice în viața societății, dar în general e nevoie de o oarecare distanță spre a avea o privire de ansamblu asupra evenimentelor, a le încadra în contextul istoriei și a aprecia just valoarea lor. Așa este și cu actul istoric al reîntregirii Bisericii Ortodoxe Romîne. Ca să-i poți înțelege sensul adevărat trebuie să te plasezi din punct de vedere al progresului, să privești înainte și nu înapoi, să ai o perspectivă înaintată, nu retrogradă. De asemenea trebuie să depășești orizontul îngust al intereselor personale, al egoismului, care apreciază totul după paguba și favorurile ce rezultă pentru sine însuși. Numai cu un suflet deschis față de cele viitoare și dezbrăcat de orice interese minore, poți vedea adevărul că reîntregirea bisericească este un eveniment de valoare istorică. Istoria nu stă pe loc: ea merge înainte. Cei ce vor să oprească istoria se condamnă singuri și rămîn în urmă. Cei ce caută în marile evenimente numai foloase personale, sînt de asemenea condamnați, căci marile evenimente cer dăruire de sine, jertfelnicie, lepădare de interese mărunte, ca în felul acesta să fii la înălțimea lor și să contribui la făurirea lor. Istoria nu se împiedică nici de miopia unora, nici de nemulțumirile altora: pentru noi, cei ce am trăit acest eveniment și ne bucurăm de valurile de viață nouă ce izvorăsc din el, reîntregirea bisericească e un moment istoric căruia îi-am dăruit și-i dăruim toată ființa noastră, toate energiile noastre, conștienți că astfel împlinim voia lui Dumnezeu și imperativele istoriei, imperativele vremurilor noi.

Reîntregirea bisericească s-a înlăptuit cu ~~puterea~~ și măreția unui eveniment istoric de mare amploare, care a înlăturat din cale tot ceea ce încerca să i se pună împotrivă. Și noi avem marea bucurie a celor ce au participat la desfășurarea acestui eveniment istoric. E drept că poți participa la anumite evenimente fără a fi limpezit deplin, ci numai avînd simțămîntul că participi la ceva măreț, care te face să te simți mai mare, mai puternic, plăsmuitor de istorie în valul uriaș al maselor populare. Urci pe o treaptă

mai sus atunci cînd ai perspectiva de ansamblu, cînd cunoști în mod clar în ce constă valoarea istorică a evenimentului și participi la el în mod conștient, nu numai cu simțirea, ci și cu rațiunea. După 11 ani de la realizarea marelui act al reîntregirii bisericești e posibil și e necesar să avem o privire de ansamblu asupra lui, să-i stabilim locul în desfășurarea istoriei. Se-nțelege că încercarea de sinteză poate fi mai mult sau mai puțin reușită, ea însă trebuie făcută. În acest cadru, aprecierile ce le voi face despre reîntregirea bisericească nu le pot socoti decît ca o încercare ce poate fi completată, corectată și desăvîrșită ulterior.

1. VRAJBA ȘI UNITATE

Vrajbă și dezbinarea poartă pecetea sec. XVII care lansase principiul: *cujus regio ejus religio*, adică religia stăpînitorului să fie și religia supușilor lui.

Imperiul habsburgic se baza de religia catolică. El sprijinea catolicismul și era sprijinit de conducătorii Bisericii catolice. De aceea, odată cu stăpînirea habsburgică, înflorea și catolicismul, catolicii beneficiind de sprijin oficial, de privilegii și fiind stîlpii de susținere ai imperiului. În Ardeal, numărul slujbașilor din guvernămînt, deci puterea, se repartiza între cele „trei națiuni” recunoscute — nobilii unguri, sași și secui — după numărul credincioșilor celor patru religii recepte — catolici, luterani, calvini și unitarieni. Românii și religia lor erau tolerați fără a avea nici un drept. Cînd au dominat calvinii, principii și nobilii calvini au voit să treacă cu sila pe romîni la calvinism. Cînd a ajuns împăratul de la Viena stăpîn, el a pus la cale unirea cu Roma, ca astfel catolicii să fie mai numeroși și să conducă Ardealul. Cum s-a realizat această unire se știe: prin făgăduințele împăratului, prin „hicleșugul” iezuiților, prin soldații și tunurile lui Bucov, prin nemeșii catolici care și-au silit iobagii să se declare uniți, prin dorința unor protopopi și preoți de a scăpa de iobăgie și a se bucura de privilegiile patărilor catolici. Totuși datorită rezistenței poporului și intervenției țarinei ruse și mitropoliților sîrbi, împăratul a fost nevoit să recunoască pe lîngă biserica unită și o Biserică ortodoxă.

Astfel din pricina intereselor politice ale împăraților austrieci și ale catolicismului în Ardeal, românii sînt frînți în două biserici: o parte aparținînd bisericii unite, altă parte, ceva mai mare, aparținînd Bisericii ortodoxe. În general, majoritatea uniților a fost în nordul Ardealului pe moșiile nemeșilor catolici, iar majoritatea ortodocșilor era în spre sudul Ardealului unde românii aveau mai multă independență economică, sașii luterani nu se interesau prea mult de uniație și legăturile cu ortodocșii din Țara românească erau mai puternice.

Impăratul și partida catolică din Ardeal și-au împlinit interesele și au devenit stăpîni în Ardeal, dar românii au cîștigat prea puțin, pierzînd în schimb unitatea. „Romînii, care pînă aci au fost una și la bine și la rău — zice canonicul blăjan I. Micu Moldovanu — de aici încolo sînt rupti în două și de multe ori împerechiați între sine, ca și cum nu ar fi frați cei de un sînge, ce se țin de o biserică, cu cei ce se țin de alta”. Această dezbinare convenea stăpînirii habsburgice, nobilimii și mai tîrziu burgheziei. Aceștia au aplicat principiul: divide et impera. E clar: dezbinarea nu era numai o diversiune, care sustrăgea masele populare de la lupta socială, ci și un mijloc de a slăbi forța maselor și a le stăpîni, a le subjuga, a le exploata mai ușor. Cînd în 1798 ortodocșii și uniții fac cerere să aibă un singur episcop și o singură biserică, guvernatorul Ardealului, Gh. Banffy, zice: „nu e dovedit ... că unitatea religioasă e absolut favorabilă stăpînirii. Deocamdată pare mai degrabă că uniții sînt utili pentru ținerea în frîu a neuniților”. Părerea aceasta e susținută și de episcopul catolic Martonfy de la Alba Iulia. Același lucru îl spune și consilierul imperial de la Viena, Izdenczy, că adică proiectul de unitate religioasă e „periculos” și că dezbinarea e folositoare întrucît „uniții contrabalansează pe neuniți”. Incercarea de refacere a unității bisericești de la 1848 a fost torpilată tot de stăpînirea austriacă, împreună cu primatul catolic de Strigoni, episcopatul catolic și greco-catolic din Ungaria. La fel au procedat și politicienii romîni, cu sprijinul regelui catolic Ferdinand, al Vaticanului și episcopatului rom. cat. și al unor episcopi gr. catolici, adîncind dezbinarea confesională prin încheierea Concordatului, care favoriza catolicismul în detrimentul Bisericii Ortodoxe Romîne.

Desigur, după 11 ani de conviețuire frățească în sînul Bisericii strămoșești, amintirea acestor dezbinări ni se pare neverosimilă și ne întrebăm: cum a fost posibil așa ceva? Citind astăzi invectivele, care se proferau în gazetele confesionale și calomniile, care se promovau, pentru „convertirea” sau desființarea adversarului confesional, care era tot un frate romîn, le întîmpinăm cu un zîmbet ca pe niște copilării, dar ne și mirăm pînă la ce orbire a dus patima confesională pe unii frați de aceeași limbă, de același neam. O colecție de astfel de articole am putea-o cataloga la secția umoristică, pentru că sînt comice, dacă nu groțеști, și — după ce trecutul s-a prăbușit cu toate rănile lui — te desparți de el rîzînd. Totuși, cîte drame, cîte dureri, cîte pagube, cîte răni a provocat acest fanatism confesional în familii, în sate și orașe, în sînul poporului, și cîtă energie a risipit-o în pustiu, în sporovăieli inutile, în lupte donchișotești cu morile de vînt ale închipuirilor deșarte.

E just că aceste certuri confesionale declanșau furtuni mai ales în cercurile conducătoare ale celor două biserici romînești, ecoul lor răbufnind

rareori și între preoți și între credincioși. Eforturile unora de a săpa o prăpastie între frați n-au dat rezultatele așteptate: dezbinarea promovată de sus în jos, de către stăpînirea civilă și unii conducători bisericești, nu a putut distruge nici unitatea în legea strămoșească, nici unitatea populară, care era o realitate masivă în cler și popor, chiar dacă a adus unele pagube acestei uniții.

Vrajba și dezbinarea le-au introdus în sînul poporului român din Ardeal împărații austrieci, nemeșimea și burghezia ardeleană, pentru a-și împlini interesele lor și nu pentru binele poporului. Dacă unii episcopi, teologi, canonici, consilieri, intelectuali, s-au făcut unelte ale acestei dezbinări, ei s-au rupt de popor și au pactat cu exploatatorii lui. Cu atît mai luminoase apar figurile de episcopi — ca Inocențiu Micu Klein —, de teologi, canonici, consilieri, protopopi, preoți și intelectuali, care au fost alături de credincioși, alături de popor și de lupta lui pentru unitate, libertate și o viață mai bună.

Dacă am amintit de lumea vrajbei și a dezbinării am făcut-o ca să ne dăm seama cît de păgubitoare și de reprobabilă a fost și să prețuim și mai mult pacea și înfrățirea adusă de marele act al reîntregirii bisericești. Această lume a vrajbei și a dezbinării — făurită în mod artificial de stăpînitorii vremii — nu putea dăinui: ea trebuia să piară odată cu cei ce au zămislit-o, au menținut-o și au promovat-o. De ce? Pentru că ea servea interesele unei pături subțiri de îmbuibăți din sudoarea poporului și pentru că poporul își întărea unitatea în lupta pentru o viață mai bună. Vrajba și dezbinarea au semănat-o împărații, nobilii, capitaliștii și cei legați de aceștia în sînul Bisericii românești: înfrățirea și unitatea o doreau și o promovau preoții și credincioșii și cei legați de popor din conducerea bisericilor. În sînul Bisericii gr. catolice era lupta dintre direcția catolicizantă și direcția tradițional-românească, direcția catolicizantă urmărind adîncirea deosebirilor față de ortodocși, cea tradițională urmărind păstrarea neschimbată a legii strămoșești și deci unitatea cu ortodocșii. Una exprima interesele stăpînirii, cealaltă interesele poporului. În sînul Bisericii ortodoxe erau și de aceia care se lăsau antrenați de patima confesională, dar marea majoritate socoteau pe uniți ca frați, de care totul îi apropie și pe care doreau să-i îmbrățișeze iarăși în „casa părintească”, în Biserica moșilor și strămoșilor noștri. Ori de cîte ori clerul și poporul credincios al celor două biserici și-au manifestat dorința de a reface unitatea bisericească de dinainte de 1698, ca în 1798, 1848, 1918, etc. stăpînirea a zădărnicit realizarea acestei dorințe. Nu putea ea accepta să dispară una din armele de diversivune, de împărțire și slăbire a forțelor populare.

Este clar deci, că unitatea bisericească nu se putea reface prin discuții teologice sau alte mijloace, atîta timp cît stăpînirea avea interesul să pro-

moveze dezbinarea și torpila orice încercare de unificare religioasă. Trebuia să se prăbușească această stăpînire, poporul să ajungă stăpîn pe soarta lui, ca și năzuința maselor de credincioși romîni după unitatea bisericească să se realizeze. Acesta e răspunsul la întrebarea: de ce nu s-a realizat reîntregirea bisericească la 1848, la 1918 sau după aceea și de ce s-a realizat în 1948? Pentru că la 1848, la 1918 și după aceea împăratul, nobilii, capitaliștii, regele și burghezia aveau interesul să mențină dezbinarea, conform principiului: divide et impera. Iar la 1948 nu mai erau stăpîni nici împăratul, nici regele, nici moșierii, nici capitaliștii, ci stăpîn în țara sa era poporul muncitor. Dacă regimul burghezo-moșieresc se baza pe dezbinarea poporului, democrația populară se bazează pe unitatea poporului, care într-un avînt fără precedent își făurește o țară nouă, o viață îmbelșugată și luminoasă.

De aceea am spus de la început că istoria bisericească, istoria dezbinării și reîntregirii bisericești, trebuie privită în legătură cu istoria poporului romîn. Numai sînd poporul și-a cucerit libertatea, au avut posibilitatea și credincioșii să-și împlinească fără piedici, în mod liber, unitatea bisericească, pe care au dorit-o două veacuri și jumătate.

Prăbușirea orînduirii burghezo-moșierești a fost și prăbușirea vrajbei și dezbinării bisericești: făurirea orînduirii democrat-populare a deschis și calea înfrățirii și unificării bisericești. Dar la rîndul ei, reîntregirea bisericească, realizată în condițiile de libertate ale democrației populare, a reprezentat și reprezintă și o înviorare a vieții bisericești.

2. TEMEIURILE BISERICESTI

Am văzut cum dezbinarea bisericească a fost creiată și sprijinită de stăpînitorii de altădată și cum reîntregirea bisericească a devenit posibilă datorită libertății, pe care și-a cucerit-o poporul prin luptă. Climatul libertății populare a înlăturat stavilele puse de stăpînitorii de altădată și a lăsat liberă calea pentru realizarea dorințelor clerului și credincioșilor, și conducătorilor bisericești, atît ortodocși cît și gr. catolici.

Să vedem acum, care au fost forțele bisericești, condițiunile bisericești, care au contribuit la înfăptuirea reîntregirii Bisericii Ortodoxe Romîne.

Aceste condiții, aceste forțe au fost atît în sînul Bisericii gr. catolice, cît și în sînul Bisericii ortodoxe. În sînul Bisericii gr. catolice, afară de un cerc restrîns de catolicizanți, marea majoritate a preoților și totalitatea credincioșilor au rămas fideli legii strămoșești, apărînd-o împotriva tuturor încercărilor de a o schimba prin „latinizare”. Lupta aceasta pentru păstrarea neschimbată a legii strămoșești este un titlu de glorie al clerului și credincioșilor gr. catolici. Ea a constituit temelia unității bisericești și re-

lăcerii acestei unități. Intr-adevăr legea strămoșească era aceeași la toți românii credincioși, fie că aparțineau Bisericii ortodoxe, fie celei gr. catolice. În felul acesta unitatea bisericească era păstrată, chiar dacă administrativ preoții și credincioșii erau despărțiți în biserici diferite. Titlul de „unit” și „neunit” nu designa realități deosebite, ci aceeași realitate, valabilă deopotrivă pentru uniți și neuniți. Căci preoții neuniți care se făceau uniți își schimbau „numele cel neunit în nume de unit”..., „ținându-și legea grecească cea mai dinainte întreagă și neschimbată, întocmai cum o țin toți românii uniți din Ardeal”, ne spune P. Maior. Unitatea în legea strămoșească avea ca rod colaborarea între preoții și credincioșii celor două biserici românești și în cele bisericești și în cele culturale. Așa de frumoasă apare această colaborare frățească în mărturia lui P. Maior, încît pagina aceasta merită să fie citată în întregime: Uniții și neuniții „și la îngropăciunea morților, și la maslu și întru alte tocmele duhovnicești și bisericești se adună laolaltă, cîntă, slujesc împreună, fără de a se sîii unii de alții; și poporenii, și cei uniți și cei neuniți, fără de deosebire cheamă la unele ca aceste preoți și neuniți și uniți, numai cît preoții nu slujesc liturghia unul în biserica altuia, măcar că și aceasta am văzut făcîndu-se cîteodată. Iară cînd merge vreun protopop unit, cari... toți sînt bărbați învățați, la vreo biserică sau la rugăciune de a neuniților și vrea să spună învățătura de rost, prea bucuros îl ascultă nu numai mirenii, ci și preoții cei neuniți, și vîrtos îi mulțumesc. Asemenea la îngropăciunea celor uniți, de va fi mai îndemnat întru propovăduire vreun preot neunit decît cei uniți, ce se află acolo față, bucuroși îl ascultă uniții, și tocmai ca pe preoții cei uniți îi cînstesc. — Ce e mai mult, fără osebire se ispovedesc uniții mireni la preoții neuniți și neuniții la preoții uniți, ba și înșiși preoții fac aceeași. — Pre multe locuri nici nu mai auzi acum vorbă de unire și de neunire, numai cît pe unii îi cheamă uniți și pe alții neuniți, după felul arhierelui căruia sînt supuși”.

Aceeași era situația și în vremea noastră, după 200 de ani, încît catolicizării se plîngeau contra preoților gr. catolici, care slujeau împreună cu preoții ortodocși în biserici ortodoxe sau slujbe bisericești (masle, înmormîntări, cununii, sfeștanii, etc.) și recunoșteau cu durere că credincioșii gr. catolici nu cunosc ce înseamnă a fi unit și socotesc că la ortodocși „tot un Dumnezeu e, tot romîni sînt și ei, atîta doară că ei zic: Doamne miluește-ne și Duhul Sfînt” (Cînd frații sînt împreună p. 250—251).

Aceasta era situația: credincioșii gr. catolici și cei ortodocși se știau una în toate cele ale legii strămoșești și cunoșteau ca singură deosebire între ei cele două cuvinte: miluește și îndură-te, duh și spirit, care nu puteau fi în nici un caz temeiul despărțirii lor în două biserici. Două cuvinte nu pot îndreptăți două biserici.

Ca să ne dăm seama de marea însemnătate a neschimbării legii strămoșești, e destul să ne gândim cum s-ar fi desfășurat reîntregirea bisericească dacă preoții și credincioșii gr. catolici ar fi lepădat legea veche și ar fi trăit în rînduiești bisericești noi, deosebite de cele ortodoxe. Desigur reîntregirea era mult mai greu de înfăptuit, dacă nu imposibil. Așa, dacă legea era una și colaborarea între preoți și credincioși era firească, din primul moment al reîntregirii bisericești preoții au putut sluji împreună la același altar, fără nici o piedică, doar slujba era aceeași, iar credincioșii reveniți au putut participa la slujbe săvîrșite de preoții ortodocși, fără să simtă nici o schimbare, și credincioșii ortodocși să participe la slujbele preoților reveniți fără să observe nici o deosebire. Prin reîntregirea bisericească și unii și alții vedeau că nu s-a schimbat nimic din rînduieștile vechi. Singura deosebire era că acum nu mai erau două staule, ci un singur staul cu o singură turmă dreptcredincioasă.

La o apreciere superficială s-ar părea că neschimbarea legii strămoșești e un tradiționalism static și pasiv, care ne duce cu secole în urmă și nu poate fi izvor de viață nouă în vremurile noi. Ea ar fi un fel de inerție spirituală, care ar îndruma pe fiecare generație de credincioși să rămînă în ceea ce a moștenit de la părinți, din moși și strămoși.

Realitatea însă nu este aceasta. Tradiția ortodoxă nu e literă moartă, organism mumificat, transmis cu venerație din secol în secol. Ea este duh mereu viu și de viață dătător. Ea își soarbe vitalitatea din faptul că miezul ei este Evanghelia lui Hristos, prezența și lucrarea lui Hristos în Biserica Sa și receptacolul ei este sufletul credincioșilor, pentru care ea e viață în Hristos, putere duhovnicească, lumină divină și har mîntuitor.

După ce Biserica ortodoxă din Ardeal a rezistat aproape 70 ani asaltului puterii Vienei imperiale și după ce ea a primit din nou episcop și s-a putut organiza, viața ei a luat un așa avînt încît ajunge să fie rîvnită ca un model vrednic de imitat de către marile personalități ale Bisericii gr. catolice. Nu vorbim de construcția de catedrale și biserici, de școli teologice, pedagogice, gimnazii și poporale ortodoxe, de dezvoltarea teologiei, de cărțile și publicațiile tipărite, etc., domenii în care și Biserica gr. catolică are realizări importante, ci ne referim s. ex. la organizarea sinodală, unde diferența dintre cele două biserici românești era mai evidentă. Pe cînd în Biserica gr. catolică organizarea sinodală a fost înlocuită sub influența Romei cu absolutismul ierarhic, în Biserica ortodoxă sinodalitatea a fost dezvoltată în conformitate cu vremile cele noi, fără a înceta să fie canonică. Adică după statutul șagunian (1868) care stă și la baza actualei organizări a Bisericii Ortodoxe Romîne, trebuirile bisericești — cu excepția celor dogmatice, canonice și de cult — erau rezolvate prin colaborarea dintre

cler și credincioși — la parohie de adunarea parohială și consiliul parohial, la protopopiat de sinodul protopopes, la Eparhie de sinodul eparhial, la Mitropolie de Congresul național-bisericesc, toate aceste sinoade avînd 2/3 membri mireni și 1/3 membri din cler, aleși prin vot ca reprezentanți ai clerului și credincioșilor. Astfel toată viața Bisericii se dezvoltă prin conlucrarea neconținută dintre ierarhie, cler și credincioși. Așa se împlinea dorința exprimată de marea adunare de pe Cîmpia Libertății din 3/15 mai 1848.

Această dorință nu s-a putut împlini în Biserica gr. catolică, pentru că a fost zădărnicită de absolutismul ierarhic, care se temea ca în sinoade să dea grai liber preoților și mirenilor, legați de legea strămoșească și nu de Roma. „Inchipuiesc-și cetitorii ... organisme autonome cu funcțiuni și atribuțiuni însemnate, în care majoritatea o formează bărbați care nu voiesc să știe nimic de legătura ierarhică cu Roma și prin aceea de întreaga comunitate de credință cu întreaga lume catolică” — scria alarmat în 1893 un canonic de la Blaj. Aceasta explică rezistența ierarhiei gr. catolice față de lupta pentru sinodalitate a clerului, ai cărei stegari numără nume ca Samuil Micu Clain, Gh. Șincai, P. Maior, Aug. T. Laurian, S. Bărnăuțiu, Papiu Ilarian, N. Densușianu, canonicul I. M. Moldovanu, ș. a. Cererea sinoadelor reprezentanților clerului din 1850, 1868, 1915, etc. a fost pusă mereu la dosar. Clerul gr. catolic aprecia în schimb sinodalitatea ortodoxă, care-i apărea ca un model vrednic de urmat.

IN CONCLUZIE: dacă pe plan social-politic dezbinarea e opera stăpînitorilor de altădată, care prin dezbinare voiau să exploateze poporul, era firesc ca reîntregirea bisericească, dorită de cler și credincioși, să nu se poată realiza decît cînd stăpînitorii s-au prăbușit și poporul și-a cucerit libertatea și a devenit stăpîn în țara sa.

Pe plan bisericesc reîntregirea a fost pregătită prin păstrarea neschimbată a legii strămoșești, prin lupta neîntrepută pentru refacerea unității și prin colaborarea dintre preoții și credincioșii celor două biserici.

Așa în octombrie 1948, după 250 ani de dezbinare, s-a prăbușit lumea vrajbei și a dezbinării și s-a ctitorit lumea înfrățirii și unității. Una s-a prăbușit, ... alta s-a ctitorit în iureșul năvalnic al preoților și credincioșilor, care cu mult dor au așteptat aceste clipe istorice de neuitat. Cinste se cuvine tuturor celor ce s-au pus în fruntea clerului și credincioșilor, ierarhi ortodocși și clerici reveniți!

3. SARCINILE PREOȚIMII

Și-acum iată au trecut 11 ani de viață înfrățită și unitară. Desigur în acești ani au fost și greșeli, și nemulțumiri, dar tonalitatea generală este cea a bucuriei că frații sînt iarăși împreună, muncesc împreună, se roagă

împreună, slujesc împreună, luptă împreună. Ei se bucură că „s-a stins vrajba dintre frați”. Ea a rămas ca o amintire a unor vremi întunecate. Ei se bucură că viața lor bisericească se scurge pe făgașul legii strămoșești, că participă ca frați la sfintele slujbe din biserici unde slujesc preoți vechi ortodocși și reveniți. Ei se bucură că împreună își zidesc biserici și case parohiale, își pictează bisericile și le împodobesc. Câte nu sînt de făcut în casa părintească după ce frații se întîlnesc și trăiesc în bună înțelegere!

Ei se bucură că acum muncesc alături de poporul muncitor pentru viața cea nouă, pentru scumpa noastră Patrie, Republica Populară Romînă, și luptă pentru ca pace să fie în lume și în pace să-și muncească ogoarele, să făurească belșugul și lumina și să se închine Domnului în bisericile lor.

Urmele dezbinării s-au șters și viața religios-morală s-a intensificat, ca și contribuția tuturor la construirea socialismului în țara noastră. Orice încercări de a reînvia lumea vrajbei și a dezbinării sînt zadarnice: „nu-nvie morții” — după cum spune poetul. Reîntregirea bisericească e un act istoric, care a intrat definitiv în istoria Bisericii Ortodoxe Romîne. Ea e durabilă, pentru că e după voia lui Dumnezeu, care vrea ca toți să fie una.

Care pot fi, deci, sarcinile preoției în consolidarea reîntregirii bisericești? — Ar fi multe de enumerat. Ne limităm însă numai la cele mai importante, cuprinse în formula generală: să fie mereu alături de credincioși și în fruntea credincioșilor, să fie mereu alături de popor și de năzuințele lui. Aceasta însemnează:

1. Să nu se mai împiedice de ambiții personale, egoiste sau de fanteziile unui trecut de vrajbă și dezbinare, ci să înlăture tot ce mai aduce aminte de el, și să nu plece urechea la șoaptele veninoase ale celor ce vor să trăiască iar de pe spinarea poporului, ci să le combată.

2. Să prețuiască tot ceea ce e pozitiv din trecut, apreciind toate valorile create de Biserica unită și cea neunită din Ardeal, căci ele sînt expresia forței creatoare a legii strămoșești și a poporului romîn și să dezvolte aceste valori după trebuințele de azi, adunînd într-un tezaur comun zestrea celor două biserici romînești.

3. Să nu se mai facă distincție între vechi-ortodocși și reveniți, căci acum toți sînt fii ai Bisericii ortodoxe, toți sînt ortodocși, nici între biserici vechi ortodoxe și revenite, căci toate sînt ale Bisericii ortodoxe, sînt ale fiilor Bisericii ortodoxe. Reveniții au fost „uniți” sau gr. catolici numai cu numele, de fapt erau ortodocși. Prin reîntregire ei și-au lepădat numele de „uniți” sau gr. catolici și au luat numele de ortodocși, corespunzător situației reale de dinainte de reîntregire.

4. Să cultive prietenia, frățietatea întreolaltă și între credincioși și să atragă prin dragoste și pe pușinii preoți ce mai stau deoparte.

5. Să se pătrundă tot mai mult de duhul și adevărul Ortodoxiei și să infuzeze viața Ortodoxiei în sufletele credincioșilor. Cultivarea a ceea ce e pozitiv dă roadele cele mai bune.

6. Să antreneze pe credincioși la muncă de folos obștesc, fie bisericească, fie cetățenească, căci munca împreună pentru ceea ce folosește tuturor întărește unitatea.

7. Să fie împreună cu credincioșii alături de popor în munca pentru o viață mai bună și lupta pentru pace. Viața cea nouă a poporului consolidează și reîntregirea bisericească, iar reîntregirea bisericească întărește viața cea nouă.

Dacă ar li să concentrez toate aceste sarcini — și încă și altele — aș zice că sarcina preotului este să fie un preot bun, căci credincioșii nu cer preot revenit sau preot vechi ortodox, ci cer un preot bun, identificat cu Biserica lui Hristos, cu viața credincioșilor și cu marile ținte ale vremilor noi. Numai așa fiecare preot va aduce în parohia sa o contribuție temeinică la consolidarea reîntregirii bisericești și la propășirea poporului.

Istoria merge înainte. Ea nu se împiedică de rămășițele unui trecut întunecat. Ne bucurăm că lumea vrajbei și dezbinării s-a prăbușit, și că uniți în muncă și rugăciune pășim înainte cu istoria.

Protos. Prof. Dr. N. MLADIN

B I B L I O G R A F I E :

- Valerian, Episcopul Oradiei: „Au împreună să trăim, au împreună să murim”. (II Cor. 7, 3). Rev. „Mitrop. Ardealului” nr. 9—10/1958.
- Mai mulți autori: Când frații sînt împreună, Sibiu 1956.
- Mladin N., Vlad I. și Moisiu Al.: Samuil Micu Clain teologul, Sibiu 1957.
- Belașcu Traian: articole în „Telegraful Român” (octombrie 1949—1958); „Mitropolia Ardealului” nr. 9—10/1958.
- Maier Petru: Istoria bisericii romînilor, Buda 1813.
- Lupșa Șt.: Biserica ardeleană și „unirea” în anii 1697—1701. București 1949.
- Mateiu I.: Problema unității religioase în revoluția din 1848. București 1936.
- Mateiu I.: Valoarea Concordatului încheiat cu Vaticanul. Sibiu 1929.
- Moldovan M. Ioane: Acte sinodali ale Bisericii romîne de Alba-Iulia și Făgăraș, Tom. I și Tom. II, Blaj 1869 și 1872.
- Densușianu N.: Independența bisericească a Mitropoliei romîne de Alba-Iulia. Brașov 1893.
- Mladin Nicolae: Studii în „Biserica Ortodoxă Romînă” nr. 3—6/1951; 9—10/1953; 5—6/1958, în „Mitropolia Ardealului” nr. 1—2/1956; 9—10/1958; articole în „Telegraful Român” (octombrie 1949—1959).
- Man Traian: Inseninare. Zece ani de la reîntregirea Bisericii Ortodoxe Romîne, „Mitropolia Ardealului” nr. 9—10/1958.
- Geangalău N.: Roadele unificării. „Mitropolia Ardealului” nr. 9—10/1958; articol în „Telegraful Român” octombrie 1958.
- Paul Augustin: Zece ani de la unificare. „Mitropolia Ardealului” nr. 9—10/1958.
- Man Iuliu: Zece ani de la reîntregirea Bisericii Romînești din Ardeal. „B.O.R.” nr. 10—11/1958.
- Georgescu Elena: Ady și naționalismul. „Tribuna” nr. 42/1957.

COMBATAREA INTERPRETĂRILOR GREȘITE ALE ESHATOLOGIEI BIBLICE

Invățătura de credință a Bisericii Ortodoxe Răsăritene stă în slujba vieții. „Eu am venit ca oile mele viață să aibă” (Ioan 10, 10) — așa ne încredințează Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos.

Viața, ca manifestare individuală în cadrele comunității bisericești și obștești, este „dragoste, bucurie, pace ... bunătate, facere de bine, credință, blîndeță, cumpătare” (Gal. 5, 22). Viața este, scurt exprimat, **virtute trăită**.

Toate virtuțile înșirate în textul paulin citat aci — și altele, pe potriva lor — stau în slujba propășirii proprii și a semenilor noștri. De aceea același dumnezeiesc Apostol Pavel spune, după ce le-a numit, că „împotriva acestora nu este lege” (Gal. 5, 23) care să ia în nume de rău practicarea lor și cu atît mai vîrtos să le osîndească. Cu alte cuvinte, **virtutea este factor de progres**, ca una care spune „da” vieții, o ajută să se dezvolte înfrumusețîndu-se sub raport moral și îmbelșugîndu-se din punct de vedere material. Virtutea, în perspectivă creștină, este climatul normal de dezvoltare a vieții vremelnice, pămîntești, a credincioșilor, deoarece ea înglobează „toate cîte sînt adevărate, cîte sînt cinstite, cîte sînt drepte, cîte sînt curate, cîte sînt (vrednice a fi) iubite, cîte sînt cu nume bun” (Fil. 4, 8).

Mereu, profund și sincer favorabilă tuturor valorilor morale care sprijinesc, asigură sau determină înflorirea vieții omenești, Biserica noastră e concepțional ostilă tuturor manifestărilor care frînează dezvoltarea normală a acestei vieți sau îi încetînesc ritmul de dezvoltare. Cînd aceste manifestări își revendică motivări religioase, Biserica noastră nu pregetă să le combată fără șovăire, cu energia cu care identifică și divulgă tendințele lor di-

zolvante. De aceea învățătura Bisericii noastre, Ortodoxia, este pe drept definită „sănătatea și echilibrul sufletului” credincios: „cu tot seriosul ei tragic, propriu împărăției care nu este din lumea aceasta, rămîne în ea loc pentru o mentalitate optimistă, plină de bucuria de a trăi în limitele existenței terestre”.

Pătrunsă de conștiința că ea reprezintă Biserica cea adevărată, ca una care posedă plenitudinea și nestricăciunea adevărului în Duhul Sfînt, Ortodoxia răsăriteană vede în viața vremelnică stadiu, cale și punte de trecere către vadul veșnicelor tărîmuri de petrecere a sufletului credincios în comuniune nemijlocită cu Dumnezeu. Ca să dobîndească beneficiile duhovnicești ale vieții viitoare, Biserica noastră îl învață pe credincios să ducă aici pe pămînt o viață conformă cu voia lui Dumnezeu, o viață de virtute.

Credinciosul știe că Mîntuitorul „s-a suit la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui și iarăși va să vie, cu slavă, să judece viii și morții” (Simbolul Credinței). Credinciosul ascultător de Biserica cea adevărată își spune: „Aștept învierea morților” (care coincide, revelînd-o, cu iminența celei de-a doua veniri a Domnului) — „și viața veacului ce va să fie” (de moștenirea căreia sufletul său devotat Cerului rîvnește a se împărtăși îmbelșugat).

Cînd anume? Nu știm! Nu știm deoarece învățătura Bisericii noastre nu ne-o spune. Nu ne-o spune fiindcă nu i s-a revelat Bisericii răspunsul la această întrebare. Pentru el **esențialul** în această problemă **nu este data Parusiei**, ci sîrguința creștinească de a viețui astfel încît neașteptata ei izbucnire în istoria vieții vremelnice să nu-l afle nepregătit, fără provizia untului de lemn al faptelor bune pentru candela sufletului său. Acest eshatologism, ortodox în plămada sa, nu privează, nu expropriează viața vremelnică de valoarea ei soteriologică, ci îi conferă o justificare nouă și supremă, ridicînd-o la rang de **așteptarea religioasă activă**, pătrunsă de conștiința că oricît de fierbinte ar fi rîvna de comuniune „față către față” a credinciosului cu Hristosul preînălțat întru mărire, ea se pregătește și se cheazășuiește **aici** pe pămînt, în **această** viață, în miezul ei, nu la periferiile izolărilor de clocotul ei, nu înafara vieții acesteia. De-aci stilul ortodox de așteptare activă care face din credinciosul Bisericii noastre un creator permanent și priceput de valori morale și materiale, un lucrător care iese din sine în mod activ pentru a merge în lume, participînd la viața ei simultan cu exercițiul normal al propriei sale vieți religioase în cadrele Bisericii.

Cazul petrecut la Tesalonic în anul 52 este deosebit de grăitor în această privință. Sfântul Apostol Pavel a cercetat acest prosper port egeean, constituind acolo o biserică locală din numeroșii convertiți iudei și mai ales greco-romani pe care propovăduirea sa înflăcărată și temeinică îi adusesese la credința în Hristos. După ce a ostenit la Tesalonic câteva săptămîni, a purces mai departe, spre sudul peninsulei. Ajuns la Corint, primește știri neplăcute și alarmante: credincioșii din Tesalonic au înțeles din predica sumară a Apostolului că a doua venire a Domnului ar fi iminentă. Perspectiva întîlnirii cu Hristosul înviat și preamărit le surîdea, captivantă, din două motive: așteptarea lor religioasă lua sfîrșit și — cu o cale — scăpau de greul și amărăciunile vieții trudite pe care o duceau aici pe pămînt, ca oameni simpli, cinstiți și speculați de puternicii vremii laolaltă cu marea masă a societății greco-romane.

Pătrunși de convingerea iminenței Parusiei, creștinii din Tesalonic nu mai munceau. Omul care nu muncește are timp să umble fără rînduială, purtînd vorbe de clacă dintr-o parte într-alta, iritîndu-și semenii, stîrnind nedumeriri și gîlcevi, pricinuind neliniște, vrajbă și dezbinare între ei. Pe de altă parte, credincioșii din Tesalonic se caliceau vîzînd cu ochii. Starea de nelucrare stricăcioasă întru care petreceau îi ducea, cum era de așteptat, la pauperizare, îi transforma în cerșetori, expunîndu-i disprețului și ocărilor, credința îi arunca în ghiarele mizeriei în loc să-i ferească.

Sfântul Apostol Pavel a intervenit prompt și energic, reasezînd lucrurile în făgașul cuvenit. Care-i acesta? Iată-l: Nu putem ști — și nu se cuvine să știm — **cînd** va veni Domnul a doua oară. Oricînd ar veni — ca un fur în puterea nopții, cum sună comparația sau asemănarea biblică — esențialul este să nu ne afle nepregătiți a-l întîmpina cu vrednicie. Altfel spus, optima stare de așteptare eshatologică a creștinului este perfecționarea morală.

Dar aceasta implică viețuire **lui Dumnezeu**, în lume, **între oameni**, **pentru ei**. **Implică obligația de a munci**: „Cine nu vrea să lucreze (să muncească) nici să nu mănînce” (II Tes. 3, 10). Clar și apăsător! Indatorirea de a desfășura muncă productivă nu dispensează pe nimeni din cei ce sînt în stare s-o săvîrșească. Și apoi, dîndu-se pe sine însuși pildă de viețuitor în așteptare activă a Domnului, după ce le arată că munca manuală — meșteșugul său de făcător de corturi (*σκηνοποιός* ; F. Ap. 18, 3) —

i-a asigurat independența economică și posibilitatea de-a săvârși acte de caritate creștinească, drastic, ordonă izolarea leneșilor și a gureșilor, pînă ce se vor cuminți și îndrepta.

Intervenția Apostolului a fost eficace — și anume, nu numai pentru Tesalonicenii creștini; dovadă, faptul că problema aceasta nu mai apare în repertoriul preocupărilor pauline — orale și scrise — de după aceea.

Dacă alunecarea vremelnică a creștinilor din Tesalonic era scuzabilă prin scurtimea temporală a petrecerii Apostolului între ei — care nu i-a permis o desfășurare de amploare și de profunzime a doctrinei creștine — nu se poate spune același lucru despre cultele și sectele creștine care mai cultivă erori eshatologice. Căci astăzi avem o revelație dumnezeiască încheiată, care ne stă la dispoziție spre a opera cu ea în cele ale credinței, pe cînd neofiții din Tesalonic nu o aveau. Astăzi, avem o doctrină creștină stabilită cu deamănuntul de către Biserică, în definițiile ei dogmatice.

Impotriva acestei doctrine greșesc astăzi cu deosebire culte creștine protestante, vechi nouă. Proclamînd liberul arbitriu în interpretarea cuvîntului inspirat, ei își pun erorile doctrinare sub scutul iluzoriu al unor pretinse motivări biblice. Procedul se cunoaște. El e arbitrar și abuziv, deoarece nu e logic și nu e cuviincios lucru să storci cu orice preț textelor inspirate, la o distanță de multe veacuri de la redactarea lor, **alte** înțelesuri decît acelea pe care le-au descifrat generații întregi de creștini, mai apropiați de înțelegerea deplină și corectă a slovei inspirate și în timp, și ca mentalitate, și ca evlavie, și ca rîvnă de pasionați căutători ai adevărului religios, decît noi, cei de azi.

Biserica Ortodoxă Răsăriteană, slujitorii și credincioșii ei, nu vor fi niciodată alătura de cei ce falsifică învățătura lui Hristos evadînd în atitudini de indiferență față de societatea organizată, față de semenii noștri, față de oameni peste tot.

Cu acestea, am prins sub reflectorul atenției noastre una din cele mai reliefate erori eshatologice de tip sectar, provenită din interpretarea subiectivă, incompetentă și incorectă a Sfintei Scripturi: aceea cu privire la **data Parusiei**.

Fermierul american William Miller, care și-a descoperit o vocație religioasă atît de manifestă încît la începutul veacului trecut a devenit întemeietorul adventismului, pretindea — după 18 veacuri de certitudine doctrinară creștină diametral opusă —

că data Parusiei poate fi cunoscută. A procedat în consecință la stabilirea ei prin calcul aritmetic-biblic, pornind de la cunoscutul text din Proorocia lui Daniil 8, 14 unde acest mare profet al Vechiului Testament spune consîngenilor și coreligionarilor săi că pînă la curățirea templului vor trece 2.300 de zile. Potrivit calculelor sale, Hristos urma să vină pe pămînt a doua oară cîndva între 1 martie 1843 și 1 martie 1844.

Ce vrednicie de crezare prezintă o astfel de pretenție? Nici-una! E ceea ce s-a văzut din faptul că S. Snow a trebuit să aducă maestrului său bunele oficii ale revizorului de conturi, corectîndu-l: pe baza textului din Levitic 12, 29 — susține el — la 10 octombrie 1844 (deci, cu o jumătate de an mai tîrziu decît W. Miller) dreptul Judecător avea să vină neapărat a doua oară pe pămînt.

Dar și pe amintiții corifei adventiști, și pe mileniști (russe- liști, studenții în Biblie sau martorii lui Dumnezeu Iehova, cum își mai spun) și inochentiști — care au ajuns fiecare la altă dată temporală în calcularea Parusiei — i-a dezmințit brutal realitatea istorică: Hristos-Domnul n-a „răspuns” în termen apelului sectarist. De ce? Fiindcă nu ne este dat să cunoaștem ceea ce Dumnezeu și-a rezervat sieși: „Iar de ziua și de ceasul acela nimeni nu știe, nici îngerii din ceruri (nici Fiul),¹ ci numai Tatăl” (Matei 24, 36). „Deci, priveghiați, căci nu știți ziua, nici ceasul, în care Fiul Omului va veni” (Matei 25, 13; vezi și 24, 42), — zice Domnul. Iar la 40 de zile după mărta Sa înviere din morți, a venit cu această precizare lipsită de echivoc: „Nu este dat vouă a ști anii sau vremurile pe care Tatăl le-a pus în a sa stăpînire” (F. Ap. 1, 7). E neîndoios că o cunoștință pe care o refuză pînă

1 Expresia οὐδὲ ὁ υἱός („nici Fiul”) apare numai în unele manuscrise neotestamentare grecești. În Marcu 13, 32 ea este însă autentică, deci nu poate fi înlăturată din discuție, chiar dacă la Matei 24, 36 este a se considera, eventual, ca o interpolare de dată ulterioară, sugerată tocmai de prezența ei în locul citat din Evanghelia a doua. Potrivnicii dumnezeirii lui Iisus — e vorba de arienii veacului IV și de unii teologi raționaliști extremiști din epoca modernă — s-au înarmat cu această expresie spre a da temei evanghelic opiniei lor teologice.

Din Matei 11, 27 și Luca 10, 22 rezultă că Fiului toate i-au fost date de Tatăl ceresc. În ceea ce privește data Parusiei, prin urmare, Fiul nu-i privat de cunoștință, nu o ignorează din neștiință. Versetul trebuie înțeles așa că Fiul — în viața Sa pămîntească — are voința și misiunea de-a nu comunica oamenilor ceea ce trebuie să rămînă rezervat Persoanelor Treimice. Nu intra în „atribuțiile” Sale mesianice divulgarea datei celei de-a doua veniri a Sa. Și nu era necesar acest lucru. Credinciosul știe că Domnul va veni întru slava Sa ca să judece viii și morții. Dacă îl așteaptă pregătit să dea seamă în chip favorabil de faptele sale, e indiferent cînd vine Parusia: el e pregătit oricînd. Acesta e esențialul.

și Apostolilor Săi — căci de ei e vorba în textul citat — Domnul n-o putea împărtăși amintirilor ereziarhi moderni și contemporani. De altcun, ceea ce a spus Mîntuitorul confirmă, repetînd, și Sfîntul Apostol Pavel, cînd scrie: „Iar despre ani și despre vremi, fraților, nu aveți trebuință să vă scriem, pentru că voi înșivă știți bine că ziua Domnului vine ca un fur noaptea”, așadar „fără de veste” (I Tes. 5, 1—3).

*

Din interpretarea eronată a capitolului 20 al Apocalipsei mai ales, a apărut erezia hiliastă (milenistă sau milenaristă) care pretinde că la a doua venire Hristos va întemeia o împărăție de o mie de ani, în care va domni cu aleșii Săi, iar abia după aceea va fi sfîrșitul lumii.

Erezia aceasta e veche și împotriva ei s-a ridicat cu energie și cu succes Biserica primelor veacuri creștine.

Lăsînd laoparte alte argumente — care există, dar a căror înșirare și examinare ar îngreuna expunerea, complicînd-o — ne mărginim să atragem atenția asupra unui amănunt de ordin exegetic-filologic:² în textul împricinat, expresia respectivă apare la plural (τὰ χίλια ἔτη). Nu e vorba, deci, de o împărăție limitată la durata temporală a **unui** mileniu, ci de una cu durată nedefinită. Această „împărăție de mii de ani” există istoricește: e împărăția lui Dumnezeu, răstimpul dintre întîia și a doua venire a Domnului. Cetățenia ei reală o posedă cei ce sînt mădulare ale Bisericii, în comunitatea căreia intră prin Sfîntul Botez și se dezvoltă duhovnicește prin celelalte Sfinte Taine, fiecare credincios după starea și chemarea sa.

După calculele russeliste mileniul trebuia să înceapă în anul 1914. Nici un indiciu concret nu confirmă această pseudo-previziune, ci dimpotrivă: realitatea istorică dezmente viguros pretențiile mileniste.

*

Eshatologismul modern și contemporan, interpretările eronate pe care el le dă unor texte biblice ne interesează dintr-un îndoit punct de vedere: **bisericesc** și **patriotic**. Această dublă perspectivă din care privim problema în discuție determină și defi-

2 Amănuntul acesta exegetic-filologic a fost pus în lumină cu unanim recunoscuta sa competență de regretatul preot profesor Dr. Vasile Gheorghiu, în studiul: Impărăția de „mii de ani” și lupta cea mai de pe urmă; în revista „Candela”, 1927, p. 231—253 (și în extras, 1928, p. 32).

nește și îndatoririle ce ne revin astăzi ca slujitori ai altarului și ca cetățeni devotați ai înfloritoarei noastre Patrii.

Precizăm din capul locului că interpretările date de Biserică textelor inspirate, ca și formulările doctrinare, definițiile ei dogmatice, exprimă în materie de credință cuvîntul competent și definitiv al unicului for așezat de Domnul să fie purtătorul Său de cuvînt față de oamenii credincioși. De aceea, cine se ridică împotriva învățaturii Bisericii nesocotește unica instanță de Domnul rînduită să fie interpretul voii Sale preasfinte pe pămînt. Ca tâlcuitori ai Sfintei Scripturi, ereziarhii tuturor vremurilor apar în postură de uzurpatori ai unor prerogative învățătoarești pe care nimeni nu li le-a conferit. Fără preconcepții de ordin confesional, fără manifestări de ostilitate care nu cadrează cu spiritul creștin, irenic, dar cu fermitate de păzitori autorizați prin hirotonie ai integrității învățaturii revelate, respingem energic însași pretenția ereziarhilor de ieri și de azi de a practica o altă exegeză decît aceea a Bisericii dreptmăritoare. Aceasta, principial, căci faptic nu avem nici puterea și nici intenția să le punem astfel de opreliști.

Combaterea directă a erorilor eshatologice se face cu tact și cu înțelepciune, fără atitudini răstite, fără afirmații provocatoare, care nu cadrează cu starea preoțească, fără lezarea demnității personale și de conștiință a celor de altă credință. O astfel de lucrare presupune cunoașterea exactă a doctrinei eterodoxe, a istoriei cultelor și sectelor eterodoxe, precum și îndemînarea în răsturnarea cuviincioasă a pozițiilor șubrede pe care se situează neoprotestanții și sectarii. De aceea, pregătirea păstorului de suflete îndatorat de stările din parohie să desfășoare o astfel de lucrare duhovnicească trebuie să fie continuă, metodică și exigentă.

Pe de altă parte, slujitorii bisericești nu trebuie să piardă din vedere nici o clipă — dar nici să le deformeze — consecințele de ordin practic, social, ale erorilor eshatologice actuale. Absorbiți pînă la obsesie de așteptarea Parusiei, mulți din părtașii ereziilor eshatologice adoptă o atitudine de pasivitate, de indiferență mohorîtă față de îndatoririle vitale normale, minimale. Activitatea lor creatoare de bunuri productive slăbește, elanul lor vital se anemiează, bucuria vieții trăită în necurmată zbatere cuminte spre mai bine se depărtează de la ei. Toată ființa lor tînjește fiindcă sufletul le este bolnav.

Să ferim pe proprii păstoriți de alunecări, iar pe cei rătăciți — cu mijloace preotești, îngăduite de legile Patriei noastre — să ne străduim să-i aducem la brazdă, să-i scoatem de sub influența negativă a erorilor doctrinare pe care le împărtășesc.³

Problema eshatologică, pentru preot, este o problemă de pastorație cel puțin tot atât de vădit ca și o problemă teoretic-dogmatică. În consecințele ei practice, această problemă se reduce la o atitudine de bun samaritean: Ferindu-se de orice comodă indiferență față de om, îi lecuiește cu dragoste de frate „rănile” pricinuite de sfîșierile rătăcirilor, recunoscînd în el pe semenul și fratele său și tratîndu-l în consecință.

Pr. Dr. GRIGORIE MARCU

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

3 Punctul de vedere ortodox — cu tărie de poziție doctrinară — în această problemă este următorul:

După Cartea Facerii (2, 2—3), ziua de odihnă este ziua a șaptea a săptămîinii. Șabatul (de la verbul evreesc *șaba*=a se odihni), este ziua în care s-a odihnit Dumnezeu după ce a creat lumea.

Duminica însemnează „Ziua Domnului” *ἡ κυριακὴ ἡμέρα*, dies Domini. În „ziua Domnului”, adică Duminica, a avut Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan revelațiile pe care le-a consemnat în Apocalipsă (a se vedea Apoc. 1, 10).

„Ziua Domnului”, adică Duminica, este ziua *întîia* a săptămîinii, ziua în care a înviat Domnul (vezi Ioan 20, 1 și locurile paralele din Evangheliile sinoptice).

Această zi — și nu sîmbăta — o serbau creștinii încă înainte de anul 63, cînd scria Sfîntul Luca cartea Faptele Apostolilor. Dovezi:

a) — În ziua *întîia* a săptămîinii, adică Duminica, creștinii veacului apostolesc „frîngeau pîinea” (Sfînta Cuminicătură: cf. F. Ap. 20, 7).

b) — Tot în ziua *întîia* a săptămîinii creștinii din Corint făceau colecta săptămîinală pentru săracii ocroțiți de Biserica-Mamă din Ierusalim (umblau cu „discul” — cum se spune azi, la noi). Ceea ce se spune în această privință în I Cor. 16, 2 se petrecea la anul 57 — și desigur și înainte de aceea (anul 57 fiind anul scrierii Epistolei I către Corinteni).

În concluzie — fără a recurge și la argumentele Tradiției bisericești, pe care preopinienții noștri neoprotestanți nu le acceptă — putem spune că: Primii creștini prăznuiau „Ziua Domnului” încă înainte de anul 57 al erei noastre. Această zi a Domnului nu era ziua a șaptea a săptămîinii, ci ziua *întîia*; deci nu era sîmbăta mozaică, ci Duminica noastră, a creștinilor dreptcredincioși.

INTERPRETARI NOI ÎN LEGATURA CU CATEHISMUL DE LA SIBIU

CONTRIBUȚIUNI LA CUNOAȘTEREA ÎNCEPUTURILOR DE TIPAR BISERICESC
ÎN GRAI ROMÎNESC

Implinirea a patru veacuri de cînd a apărut la Brașov catehismul ce poartă titlul de „Întrebarea creștinească” (1559—1560), înțîia carte cunoscută ca fiind tipărită în limba noastră, a prilejuit o dezbatere mai pe larg a epocii și a condițiilor istorice care au determinat scoaterea acestei cărțului,¹ cu care prodigio-sul diacon Coresi deschide de fapt bogata lui activitate tipo-editorială pentru tipărituri în grai romînesc și ale cărei consecințe epocale au înrîurit întreaga noastră propășire culturală. Despre acest eveniment, pe drept cuvînt constată revista „Biserica Ortodoxă Romîna” că este un prilej ce ne „invită la noi studii și cercetări, pentru a clarifica condițiile cari au făcut posibilă activitatea lui Coresi și pentru a preciza rolul său în cultura popo-rului romîn”.²

Cu această ocaziune s-a ridicat însă, fără a fi adîncită și problema tipăririi unui catehism anterior celui de la Brașov și care figurează în istoria literaturii noastre sub denumirea de **Catehismul de la Sibiu**, căci privitor la acesta „sînt încă serioase îndoieli asupra locului imprimării” după cum judicios se afirmă în același loc din revista B.O.R.

Din moment ce sînt „serioase îndoieli” și cum aceste îndoieli se referă la un monument al limbii noastre, orice contribuție lămuritoare va fi de folos, stimulînd și contribuția altora, pînă la posibilitatea de a elucida problema în totalitatea ei. Potrivit

1 V. revista Biserica Ortodoxă Romîna nr. 3—4/1959, p. 307—321.

2 Revista B. O. R. nr. 3—4/1959, p. 285.

cu aceste considerente lăsăm să urmeze o interpretare cu prezumții de verosimilitate și care va da poate un alt aspect problemei, răspunzând folositor la invitația făcută de amintita revistă bisericească.

La starea cercetărilor de azi nu mai încapе îndoială că aceste catehisme au fost scoase de către promotorii reformei luterane, dezlănțuită în acea vreme în cetățile săsești Sibiu și Brașov, și pe cale de a fi impusă și în celelalte părți ale principatului transilvan. Scopul era precis și mărturisit: convertirea în masă a romînilor ortodocși.³

De felul cum a procedat reforma în alte părți, știm despre catehismul luteran (numit „Der kleiner Katechismus” al doctorului Luther), că era o armă de șoc cu care s-au cercat primele lovituri în hegemonia bisericii papale.⁴ Mai știm că era cea mai preferată carte de convertire din numeroasele tipărituri luterane și care nu putea lipsi nici din acțiunea impetuoasă desfășurată în Transilvania de către conducătorii populației săsești.

Sînt cunoscute condițiile în care au ajuns tezele lui Luther la Sibiu, cum au prins rădăcini și cum s-a răspîndit apoi noua

3 Se știe, cu suficiente dovezi, că întreaga acțiune din Ardeal a fost o tentativă în proporții mari de a converti și că s-a procedat după injoncțiuni venite direct din lagărul luteran de la Wittenberg. Despre raporturile cu Wittenberg se pot vedea amănunte în Fr. Teutsch, *Geschichte der ev. Kirche in Siebenbürgen*. Sibiu, 1921. Cităm un pasagiu: „Întreagă această evoluție organizatorică (adică a bis. ref. la sașii din Ardeal, n.n.), se face în nemijlocită legătură cu Wittenberg și sub permanenta influență exercitată direct” (p. 262), sau: „Melancton (era) direct povătuitor în probleme de organizare în Ardeal” (p. 266), etc.

4 Încă din 1550 apare la Tübingen un catehism în limba slavonă, scos în traducerea fostului preot catolic Primoj Truber (Primos Truber) și cu finanțarea nobilului Hans Ungnad, ambii cunoscuți ca mari animatori ai literaturii luterane cu scopuri de convertire în rîndurile popoarelor numite „Ilirice” (sud-slavii din Craina, pînă în coasta dalmatină), și a căror activitate tipo-editorială pro luteranism are mare asemănare cu aceea a lui Coresi. Acest catehism a fost tipărit cu caractere glagolitice (v. V. Molin: *Un incunabul în tipar glagolitic.. aflat la Sibiu* „Studii Teologice” 1958, nr. 7—8, p. 43). — Un alt catehism convertitor a fost tipărit tot la Tübingen în limba italiană sub titlul: *Catechismus piocciola di Martino Luthero verso dal Latine in lingua Italiana*. Tübinga anno 1562. Catehismul a fost tradus în olandeză, în polonă, maghiară, pînă și în arabă, încă în sec. 16-lea. „În Ungaria poporul a primit acest catehism, citindu-l cu plăcere ca pe o scriere populară. Au fost însă și perioade cînd era considerat ca o carte „de agitație” nepermisă încît sub influența ordinului iezuit este confiscat și interzis” (1748), scrie dr. Erdős József în „A heidelbergi Káté története (Protestáns Szemle an. IV, Budapest, 1890, p. 394. La noi, la Timișoara, s-a tipărit la 1779 un catehism în limba ilirică (în dialect dalmato-iliric), împreună cu un abecedar, pentru slavii aflați așezați în Banat („crașovenii”, etc., cari erau catolici) P. I. Safarik: *Geschichte der südslavische Literatur*. Praga 1864, p. 101. Credem despre catehismul de la Timișoara că a fost o reeditare a catehismului-abecedar tipărit la 1561 la Tübingen, cu slove glagolitice.

confesiune la populația săsească. Luther a declanșat istorica acțiune reformatorică la 31 octombrie 1517 prin afișarea celor 95 teze pe ușa bisericii castelanului din Wittenberg, iar la 1529 „toți catolicii sînt izgoniți din Sibiu”⁵ într-o vreme cînd catolicismul era o mare putere politică în Ungaria habsburgică de atunci. Nu le-a trebuit sibienilor decît cîtiva ani de la data cînd negustorii vizitatori ai tîrgurilor de la Lipsca au adus primele manifeste luterane,⁶ ca să izgonească pe dominicani din așezările lor socotite inexpugnabile, iar la o duzină de ani mai tîrziu, la Brașov să se celebreze în Biserica Neagră întîia slujbă evanghelică, înlocuind pe cea papistașă pentru totdeauna, cum spunea cronicarul cu acel sacramental „în vecii vecilor. Amin”.⁷

Concomitent însă cu acțiunea de trecere la luteranism, dusă asiduu în lăuntrul comunității populației săsești în care rolul cel mai de seamă îl are Johannes Honterus,⁸ tutelat de protipendada patriciană din cele două cetăți,⁹ gîndul de a încerca să se forțeze porțile ortodoxiei din Ardeal le preocupă nu numai pe aceste vîrfuri de aristocrație citadină, ci chiar pe căpităniile luterane de la Wittenberg, care merg cu temeritatea pînă la ideea de a afla o cale de acces, sau de penetrație în spre Constantinopolul lumii greco-orientale, fie măcar cu rezultatul minimal de a găsi în ortodoxie un aliat de circumstanță în lupta din ce în ce mai acerbă cu papalitatea. În această privință rolul lui Melanchton, justificatorul tezelor luterane, eruditul și dinamicul conducător

5 N. Sulică, *Catehisme romînești din 1544 și 1559*, p. 47.

6 Cartea „De liberate Christiana” („Von der Freyheit eynes Christen menschen”) de Martinus Luther, tipărită la 1521, a fost cea dintîi din tipăriturile luterane identificată ca fiind adusă la Sibiu în perioada premergătoare reformei. (Századok, Budapest, 1913, p. 617).

7 „und die papistische weggeschafft, Amen!” Cronica Ostermayer în *Deutsche Fundgraben der Geschichte Siebenbürgens*, editată de B. G. Jozsef Kemény. Cluj, 1839, vol. I. p. 27.

8 Despre J. Honterus, figură proeminentă în istoricul populației săsești, umanist, reformator, teolog, geograf, poet, pedagog, jurist, om de artă (muzician), etc. există o vastă literatură. Cităm cîteva: *Der Humanist u. Reformator Johannes Honterus*, München, 1935; *Johannes Honterus, der Apostel Ungarns*, de Th. Wolf, Kronstadt 1894; *Aus der Zeit des Sächsischen Humanismus*, de Fr. Teutsch, Sibiu, 1880; *Beiträge zur Geschichte des Johannes Honterus und seine Schriften*, de Oskar Netoliczka, Brașov 1930, etc., etc.

9 Cu organizarea și așezarea în noua orînduire bisericească a fost direct însărcinat Honterus, (decizia sfatului orășenesc Brașov din 15 oct. 1542), însă în spațele lui au stat strîns uniți toți factorii conducători pentru a ajunge la obiectivul final: „confesio luterana invariata”, pentru întreaga populație săsească.

al acțiunilor pornite de la Wittenberg, a fost studiat și se pare dovedit.¹⁰

De aceea, noi înclinăm să credem că, zelul lui Haller și Benkner, mari figuri de judex-primarius cari ar putea personifica sau sintetiza tentativele de convertire încercate față de „valahimea ortodoxă”, n-a pornit dintr-o convingere sau oportunism circumstanțial local, ci a fost mai mult sugerat, sau chiar cerut de Wittenberg, ca o necesitate de tactică propagandistică, pentru a contribui la întărirea psihozei că acțiunea de rupere și reformă a lui Luther pătrunde fulgerător și năvălitor peste tot, chiar și la „valahii din Ardeal” (v. nota 10). Acesta era interesul Wittenbergului, fără a ține seama de poziția cu totul specifică a coloniștilor sași, în cadrul organizării ca stat a voivodatului transilvan la câțiva ani după dezastrul de la Mohaci. Căci în această perioadă și în stările de atunci din Ardeal, vîrfurile feudal-patri-ciene, cari au condus trecerea la reformă, militau și căutau să întărească pe orice cale, o trăire în strictă și restrînsă „izolare de neam și de credință” a propriei populații colonizată aci, și cu nimic nu pare a fi fost pentru aceștia un ideal de luptă ca să obțină o **comuniune bisericească** cu valahii deposedați de orice drepturi și trăind în neagră șerbie. „Universitatea săsească” din aceea vreme, ca organ de supremă conducere administrativ-politică, veghea ca să se păstreze neatinse pentru Scaunele și cetățile ținuturilor săsești, toate privilegiile și supremația cîștigată cu pergamente crăești, încît o ieșire din izolarea bine păzită și deschiderea unei căi spre o penetranță sau amestec cu o masă străină de comunitatea lor, fie chiar numai într-o credință comună, ar fi fost pentru timpuri, și împrejurări, o gravă lezare a înaltelor interese reprezentate de „Universitatea săsească”.

10 La 1520, Luther scrie că există o identitate de credință și de percepte teologice între luteranism și greco-orientali, cari „cred ca noi, se botează ca noi, predică ca noi, trăiesc ca noi...” (Elest W. *Morphologie des Luthertums* 1931, v. I. p. 254). Profesorul Révész Imre de la universitatea reformată din Debrein, care a consacrat o lucrare întreagă relațiilor rominilor ardeleni cu reforma (A reformáció az erdélyi oláhok között, Debrecen, 1938), arată prin citarea diferitelor surse de informație, cît de fermă a fost hotărîrea pentru Melancton și chiar la cei din anturajul acestuia de a realiza o înțelegere cu biserica greco-orientală. Melancton este ținut la curent încă din 1539 cu mișcarea din Transilvania și cu faptul că „învățămintele lui Luther au pătruns și printre valachi” Frankl Vilmos: *Melancton és magyarországi barátai*, în revista „Századok” Budapest 1874, p. 181—2. Că pe Honterus l-a preocupat proiectul unei evanghelizări a valahilor, o știm dintr-o scrisoare ce i-a fost adresată în 1544 din Wittenberg (Révész I. op. cit., p. 12) și tot la Révész (p. 12) că „ținînd seamă de această acțiune, apare explicabilă tipărirea catehismului în limba greacă din care s-a trimis, de îndată la apariție, un exemplar Patriarhului din Constantinopol”. Același autor consideră că deci sașii au avut în sarcină mari planuri misionare pentru convertirea lumii răsăritene din nemijlocita lor vecinătate.

Așa se explică de ce întreaga acțiune de convertire dusă de promotorii luterani față de „valachimea ortodoxă” n-a avut o persuasiune silnică, potrivită cu moravurile de ev mediu, spre deosebire de stăruința calvină, care a mers pînă la mijloace mai mult decît stăruitoare față de preoțime, recurgînd la edicte vodale și la înființarea de episcopat aparte.¹¹ La sașii luterani, punctul de forțată convertire a ajuns apogeul prin editarea micului catehism și o înscriere în cronică ca un mare fapt final și anume că marele județ Johannes Benkner împreună cu senatorii cetății Brașov „au reformat Biserica valachilor” (la 12 martie 1559),¹² o „reformă” bizară, care n-a „reformat” pe nici un valah, și cu atît mai puțin Biserica lor. Că nu i-a prea lipsit faimosului județ Johannes Benkner o biserică valahă reformată, o dovedește faptul că înainte și mai ales după anul culminant (1559), același Johannes Benkner continuă să finanțeze și să răspîndească în tovărășia diaconului ortodox Coresi, cărți bisericești în slavonă dreptcredincioasă, ținînd să se înfățișeze ca unul care este alături de cauza ortodoxă, că „s-a aprins” de rîvna de a tipări evanghelii și apostoli, de care duce lipsă biserica valahilor și că era cuprins de „jălanie” „văzînd cît de mult lipsesc aceste cărți” pentru dumnezeieștile și sfintele biserici, considerîndu-le drept „mîntuitoare de suflet” după cum ne asigură „marele reformator” în predoslaviile cărților tipărite cu diaconul Coresi, pînă la moartea intervenită la 1565.¹³

11 Principii ardeleni însușindu-și credința nouă, contrar percepțelor evanghelice, duc o politică de tip catolic: *un stat — o religie*. În atingerea acestui scop, nu aleg mijloacele, deși protestantismul s-a ridicat tocmai împotriva intoleranței și pentru libertatea cultului religios. Unii din ei cred că prin decrete și persuasiune se poate face convertirea. În acest scop au instaurat superintendența (episcopatul) lui Gheorghie, care se plînge însă că valahii nu se supun și nu participă la sinoadele sale. Pentru a fi în notă, dieta săsească de la sfîrșitul anului 1556, ținută la Sibiu, confirmă atitudinea oficială de a înlătura (din prestație), pe cei care se răzvrătesc și bagă zîzanii (stören würden). Iar mai tirziu un principe ardelean, Apaffy Mihály, merge pînă la decapitarea unui preot român „care refuză să servească credincioșilor valahi liturghie valahă” după cum relatează dr. Réthy László, în *A magyar irodalom és az oláhok*, în Hunfalvy Album, Budapest, 1891, p. 152.

12 Nota în cronică sună astfel: „Johannes Benknerus, iudex coronensis, cum reliquis senatoribus, reformavit Valachorum ecclesiam et praecepta catechesos discenda illis proposuit”. (N. Iorga, *Ist. lit. rom.*, vol. I., 1925, p. 179, n. 23).

13 V. Coresi editor și tipograf, de V. Molin, în *Biserica Ortodoxă Romînă*, nr. 3—4/1959, p. 307, unde este prezentată mai amănunțit perioada de colaborare a diaconului Coresi pe tărîm editorial cu Benkner-Forró-Hirscher. După moartea lui Benkner, un alt mare județ-primarius care se ocupă de negustoria de carte romînească este „Jupînul Lucaci Hărjil (Lucas Hirscher) județul Brașovului și a tot ținutului Bîrsei”; după cum îl prezintă diaconul Coresi, întovărășit la editarea *Evangheliei cu Invățătură* (1581). L. Hirscher contează ca „un fervent muncitor pentru convertirea valahilor” (ein gleich eifriger Arbeiter für die Bekehrung der

Convertitorii de la Braşov viu antrenaţi la un moment dat de îndemnurile de la Wittenberg, au demobilizat totuşi prea repede. Ca oameni practici, au văzut că forţează uşi cari niciodată nu se vor deschide şi au preferat să-şi vadă de treburile lor mercantile în care valahimea de pe ambele părţi ale Carpaţilor, era mai interesată în calitate de clientelă decît în postura de „masă convertită”. Dealtcum pe linia combativităţii religioase, luteranii au acum îndeajuns de disputat cu calvinii, iar reacţiunea iezuiţilor pe cale de a se strecura din nou în poziţiile deposedate din Ardeal, dă de furcă conducătorilor saşi.¹⁴

Oricare ar fi fost însă împrejurările, un catehism luteran s-a tipărit la Braşov (la 1559 sau mai tîrziu, căci şi în această privinţă există controverse), iar despre această tipăritură se presupune că ar fi fost o reeditare a primei ediţii de la Sibiu (1544), asupra căreia am văzut că planează însă „serioase îndoieli” că s-ar fi tipărit la Sibiu.

Se pune deci problema locului de tipărire. S-a tipărit la 1544 la Sibiu, sau în altă parte şi cînd anume? Pentru a putea găsi o elucidare, să cercetăm probele pro şi contra, ce se pot invoca în această controversată discuţie.

În favoarea tezei că locul de tipărire al primului catehism ar fi Sibiul şi că anul de tipărire este 1544, se pot invoca în parte cele două probe cunoscute pînă în prezent.

Cea dintîi este înştiinţarea preotului sas Andreas Wurmloch din Bistriţa către Ioan Hess, alt preot din Breslau, o scrisoare care a apărut apoi într-o publicaţie cu ştiri din lumea întreagă, în care preotul de la Bistriţa spune că s-a tradus şi s-a tipărit la Sibiu un catehism în limba romînă, cu litere sîrbeşti ce amintesc

Walachen” în *Geschichte der evang. Kirche in Siebenbürgen*, de Fr. Teutsch, vol. I. Sibiu, 1921, p. 217. Acest neobosit luptător pentru luteranism, se prezintă însă în altă postură, faţă de ortodocşi şi anume: „...dacă văzui că e lucru dumnezăesc cu (editarea de cărţi bisericeşti pentru romîni, n.n.) nu nu mai cruţai averea, ce-mi era dăruită de Dumnezeu” şi se mai arată Hirscher că avea mare pasiune de a vedea cărţile acestea tipărite, spunînd textual: „foarte cu inimă fierbînte şi cu jale aprinsă, de mult jeluiam la această luminată carte”. Mărturisirea aceasta, cu atîta jălanie, pentru cărţi ortodoxe mîntuitoare de suflet şi pentru care nu se cruţă o avere, este însă urmată de o urmărire atentă a desfacerii, pentru ca să se constate în anul următor că atît în Țara Romînească, cît şi în Moldova „vînzarea merge bine” (vezi B.O.R. nr. 3—4/1959. V. Molin, *art cit.*, p. 315).

14 Dieta de la Cîsnădie (martie 1556) votează refuzul oricărei obligaţii faţă de tutela catolică, căci într-un moment politic favorabil, regele Ferdinand de Habsburg, a căutat să impună pe Paul Bornemissa episcop catolic la Alba Iulia (1553), împotriva căruia mişcarea luterană duce o dîră acţiune, reuşind să determine plecarea acestuia şi abolirea ierarhiei catolice.

pe cele grecești și că mulți preoți (români) prețuiesc această cărțuție, însă alții de-a dreptul o disprețuiesc.¹⁵

Cea de a **doua** dovadă ar fi o înregistrare făcută la data de 16 iulie 1544 în registrele cu cheltuieli de tot felul, ale orașului Sibiu și unde se spune că s-a dat lui Philippus Pictor suma de 2 (doi) florini „pentru tipărirea catehismului valah”.¹⁶

Acestea sînt cele două dovezi pe care, fără îndoială că s-ar putea întemeia nu numai o ipoteză, ci o teză cu pretenții de a fi consacrată istoricește.

Totuși noi ne luăm îngăduința de a ne întreba cum de s-ar fi tipărit la 1544 la Sibiu un catehism, sau orice altă tipăritură, din moment ce pînă la acest an **Sibiul nu avea tipografie?** Fiindcă a tipări fără teasc tipografic, nu era posibil.

Rămîne de văzut, cum a apărut totuși versiunea cu tipografia sibiană și în ce măsură este cert că la 1544 nu fusese încă introdus tiparul în cetatea Sibiului.

Versiunea, ca să nu spunem povestea cu fantomatica tipografie sibiană, pornește de la niște însemnări manuscrise (nu au fost tipărite vreodată) ale unui preot dintr-o comună săsească, pe nume pr. Soterius, de ale cărui note se servește un cronicar sas (Seivert) în tipăritura **Nachrichten von Siebenbürgen Gelehrten** de Johann Seivert, tipărită la 1785 la Presburg și preluată de bibliograful maghiar Szabó Károly. După notițele preotului Soterius din Cristur, s-ar fi tipărit la 1529 la Sibiu o carte a unui Th. Germarius și alta la 1530 sau 1550 (?) a lui Sebastian Pauschaer. Nici una din aceste cărți n-a rămas posterității,¹⁷ ni-

15 Comunicarea are următorul text: „Translatus est Catechismus in linguam wallachicum atque impressus Cibinii... characteribus ut vocant, Rascianicis, qui quasi referunt formam graecarum literarum. Et multi ex sacerdotibus amplectuntur etum libellum tamquam sacrosanctum: multi autem prorsus contemnut”. Hurmuzaki, vol. XI, p. 859 și H. Wittstock *Beiträge zur Reformationgeschichte des Nösnergaues*, Wien, 1858), iar în limba germană textul a apărut în publicația „Wahrhaftige Neue Zeitung” din 1546. (Un exemplar găsit la Majláth Béla în arhiva donată de contele Széchenyi Fr. bibliotecii Muzeului Maghiar din Budapesta).

16 Textul înregistrării: „Ex voluntate Dominorum dati sunt M. Philippo Pictori pro impressione Catechismi valachici bibale fl. 2”.

17 După alți autori primele lucrări ar fi fost: *Opusculum*, apărută la 1529 și apoi în 1530 (unii susțin 1550) o carte în limba latină și germană, intitulată: *Libellus de remediis adversus luem pestiferam* cuprinzînd sfaturi igienice împotriva răspîndirii bolilor pestilențiale (titlul în germană *Wie Mann sich halten soll In jeder Zeit der ungünstigen Pestilenz*), pe cari le credem că au rămas numai intențiuni în formă de manuscrise. Prima lucrare cunoscută a apărut la 1575 sau 1578 cu titlul *Oratio de certamine Gallorum*, un manual de retorică al lui Ioan Decani (Decanul). Exemplar aflat în bibl. liceului evanghelic din Brașov (după dr. Gulyás Pál, op. cit.).

meni nu le-a văzut, sau măcar vre-o altă tipăritură, ieșită din teascurile sibiene, n-a rămas ca mărturie. După cum vom vedea din cele citate din numeroși istoriografi maghiari și germani, cari s-au ocupat de trecutul Sibiului sub felurite și foarte temeinic studiate aspecte, existența unei tiparnițe la 1529 la Sibiu este negată, acreditat fiind anul 1575.

Dacă totuși s-ar accepta că în mod cert la 1529 a fost instalată întâia tiparniță la Sibiu (înaintea Brașovului) și că ar fi existat deci posibilitatea de a tipări un catehism la 1544, judecînd bine lucrurile, vom avea unele nedumeriri, pe cari le arătăm așa cum se desprind din logica faptelor și ne întrebăm:

Din 1529, cînd s-ar fi instalat tiparnița și pînă în 1544 anul de apariție al catehismului, cîte și ce fel de cărți au ieșit în acești 15 ani de sub teascurile presupusei oficine? Cine le-a văzut, unde s-au păstrat, ce mărturii avem? Răspundem: **nici una!** Este oare de crezut ca o tipografie dotată cu un inventar excepțional de bogat în material de literă pentru cărți cu diferite alfabete, să stea inactivă timp de un deceniu și jumătate pînă la presupusa tipărire a catehismului (1544) să ruginească și să oxideze, să zacă fără să producă fiind în acest timp în mîna unor oameni negustoroși prin firea și rostul lor citadin, într-un oraș în care totul se producea pentru a aduce cît mai multe venituri pentru punga proprie, cît și pentru visteria municipală? Nu-i de crezut!¹⁸

De la 1529 pînă la 1544 nu sînt tipărituri sibiene. Dar de la 1544 pînă la 1575, data apariției primei cărți cunoscute și dovedite?¹⁹ În acești alți 34 ani cîte cărți s-au tipărit la Sibiu, dacă a existat acolo o tiparniță? Una singură, afirmă disputatul preot Siverius. Una singură, la 1550, dar și aceasta pare a fi o greșală de tipar la un autor, punînd în loc de 1530 anul greșit 1550 (?), pe care în nici un caz n-a văzut-o nimeni, nu s-a păstrat și nici o urmă nu s-a găsit, analog ca și cu tipărirea de la 1544. Și nu s-a găsit nici măcar în vre-o bibliotecă săsească particulară (și la Sibiu au fost foarte mulți bibliofili și oameni de cultură, cari au avut în posesiunea lor chiar cărți-incunabule), după cum nu s-a găsit nici în cea publică. (Ori știut este că la Sibiu exista cea

18 Apreciînd după lucrările ce se presupun că s-ar fi tipărit aci, tipografia trebuia să dispună de caractere de literă „antiqua” pentru textele latine, „fraktur” cu alfabet și tăietură specifică pentru texte germane și chirilice pentru catehismul nostru, un capital ce trebuia să ruleze și să renteze, să nu rămînă „mort”.

19 Vezi nota 17.

mai veche bibliotecă din țara noastră, bine dotată, bine conservată, începută încă de pe la 1300).²⁰

Este deci extrem de bizar, că din tot ceea ce se crede că s-a tipărit la Sibiu, una sau trei cărți, — toate sau pierdute?

Dacă la Sibiu s-ar fi adus la 1529 o tipografie, cum se face că nu se găsește nici un act, sau vre-o mențiune în feluritele arhive și catastive, pe cari le-au ținut la curent cu precizie de creieri, atât de numeroșii „schreiberi” din atât de complexa, dar meticuloasa administrație municipală sibiană? Știm de exemplu că la data cutare, voivodul cutare a cerut și i s-a trimis, semințe de flori, sau cuie de șindrilă, și alte amănunte tot atât de prozaice, nu se știe însă prin cine și de unde a venit tipografia, la ce dată a fost adusă, a cărui proprietate era,²¹ în ce loc a funcționat, ce bani s-au cheltuit, etc. pe când în cetatea vecină, la Honterus din Brașov, se știe și strada și numărul unde se tipărea, când a fost adusă de Honterus, cine a fost întâiul meșter (șef de atelier). Se cunosc cărțile tipărite, se cunoaște activitatea editorială, etc. etc. Aducerea și instalarea unei tipografii la 1529 nu era un eveniment atât de comun, încât să nu se găsească nici o urmă. (Se știe în schimb, din actele municipiului, că în aceea vreme era la Sibiu un Tanzmeister, se știe de cine și când s-a reparat ceasul din turnul bisericii, dar despre o tipografie, producătoare de

20 Biblioteca Muzeului Brukenthal ale cărei începuturi sînt date încă din anii 1300 ca fostă bibliotecă a dominicanilor, cuprinde în deosebi un bogat fond de cărți religioase și care privesc istoricul Transilvaniei.

21 În privința proprietății s-a lansat în ultimul timp supoziția (după Gulyás Pál, op. cit.) că tiparnița ar fi aparținut unui anume Lucas Trapolder, fără să cunoaștem valoarea probei ce s-ar aduce în această privință. După cît am putut cerceta, acte privind cetățeni din Sibiu în perioada respectivă, se referă numai la un Magister Lucas Trapoldinus, care figurează din 1531 și pînă în 1543 ca proto-notar al administrației orașenești, iar din 1543 și pînă la moarte (1547) ca senator municipal. Are un urmaș, pe Emanuel Trapoldinus, care în 1555 ajunge la aceeași înaltă treaptă de notar sub primariatul lui P. Haller și mult mai tîrziu, la 1600, găsim din nou un proto-notar din neamul Trapoldinilor, pe Daniel Trapoldinus. Din aceștia, cel mai proeminent a fost Lucas Trapoldinus, care avea și titlul de „Magister”. Nu apare cu nimic verosimil, ca acest *magister* și proto-notar să fi fost în același timp (1531—1545) și proto-notar și patron tipograf. Funcția de întâiul notar al orașului, era situată la cel mai înalt grad funcționăresc în administrația municipală, mulți notari au aparținut clasei nobiliare (von Baussnern, von Seeberg, von Rossenfeld, etc.) ba mai mult, Lucas Trapoldinus avea și titlul de „Stadt u. Provinzial notarius” și ca atare era investit și cu funcția de secretar al dietei provinciale ale cărei protocoale scrise în limba latină erau semnate de L. T. (Fr. Zimmermann, *Chronologische Tafel*, etc. Hermannstadt 1884, p. 7, 9, 12, etc.). Credem că înalta funcție nu era compatibilă (prin legi) cu ocupația de meseriaș-patron, furnizor de tipărituri, precum nu ne explicăm cum de ar fi fost atât de inactivă oficina tip-editorială a magisterului L. T. și de la care n-a rămas nici măcar o urmă. (Versiunea Gulyás Pál, cu Trapolder „tanácsírnok” e necorespunzătoare cu poziția de fapt a lui Trapolder în administrația orașului).

produse în sute și mii de exemplare — nici o informație veridică?) Ş-apoi care este dîra ce-o lasă existența unei tiparnițe în viața cultural-religioasă a unui oraș din acea epocă? Unde-i mișcarea editorială ce fatal ar fi provocat funcționarea unei prese de tipar. La Sibiu nici-una, în schimb la Brașov, în același timp, operele lui Honterus și ale lui Valentin Wagner au făcut turul lumii culte de-atunci și au lăsat dovezi despre buna lor primire și apreciere.²²

Cu toate acestea, Catehismul românesc de la 1544 a existat. Preotul Wurmloch susține că l-a văzut, iar pictorul Filip a primit chiar 2 florini pentru „tipărirea” lui. Așa se susține, și nu se poate contesta existența unui catehism tipărit la 1544, însă cu o notă aparte: nu s-a tipărit la Sibiu (fiindcă n-a existat tiparniță la acea dată), după cum tipărirea acestui catehism nu are nici o legătură cu o presupusă tiparniță de la Tîrgoviște, ci credem că s-a tipărit la Brașov.

Pe ce ne întemeiem această ipoteză? Pe faptul că pentru Sibiu nu există nici o dovadă materială, pe răspunsurile ce decurg în mod logic la întrebările examinate mai sus și cu deosebire pe ceea ce ne oferă istoriografia maghiară, care oricum, se presupune că a cercetat cu multă preocupare data înființării la 1529 a unei tiparnițe la Sibiu, căci cu aceasta se stabilește data **primei tipografii din Ardeal și chiar din Ungaria**, (după efemera apariție a unui tipograf voiajor la Buda). Ori această istoriografie contestă sau se îndoiește de existența tiparniței sibiene în perioada menționată, și nimeni și nicăiri nu încearcă să dovedească această presupusă existență. Pentru edificare vom înșira pe cei mai de seamă din istoricii și cercetătorii tiparului din Ungaria, cu referire la orașul Sibiu, în limita problemei ce se dezbate.

Să luăm întâi pe eruditul istoriograf maghiar dr. Ballagi Aladár, autorul unui studiu de sinteză istorică privitor la dezvoltarea tiparului în Ungaria, pe care un alt istoric, academiciantul dr. Majláth Bélá îl citează într-o cercetare cu privire la „ve-

22 În tiparnița honteriană instalată în casa părintească din Schwarzgasse se tipărește, într-un singur an, în 1539, un mare număr de opere: 5 lucrări de retorică și dialectică, 2 de teologie, 2 gramatici și 1 juridică, în total 10 cărți, ceea ce reprezintă un considerabil efort tehnic și neobicinuită prestație editorială limitată la un singur an, cu ecoul unor aprecieri de prețuire venit din multe centre de cultură din aceea perioadă: Regensburg, Cracovia, Veneția, Bassel, Buda, etc., orașe unde au străbătut cărți de la Brașov.

chile tipărituri românești din Ungaria” sub forma unei comunicări ținută în ședința de la 3 decembrie 1883 la Academia de Științe din Budapesta. Iată la ce concluzii ajunge dr. Ballagi: „Este un fapt îndeobște cunoscut că făcînd abstracție de tiparnița lui Hess Andreas, care a funcționat la 1473 la Buda (pe care o numește „volantă” n. n.) **prima tipografie stabilă** din țara noastră a fost aceea instalată de Johannes Honterus în orașul lui natal **Brașov**, în anul 1533”, iar în ce privește presupusa tiparniță de la Sibiu, nu se pot aduce dovezi de existență, fiindcă „aceasta n-a lăsat nici o urmă”. O precizare absolut identică găsim și la istoriograful dr. Márki Sándor: „Honterus a înființat **întîia tipografie stabilă în patria noastră**”, (Századok, 1896, p. 67 la recenzia despre lucrarea I. Höchsmann, **Johannus Honterus**, Wien 1896).

Sau altă mărturie, mai veche, încă din sec. al 18-lea, aceea a presbiterului Joanes Németh, dintr-un istoric al tiparului „în regatul Ungariei și marele principat al Transilvaniei” (**Memoria typographiarum incltyti regni Hungariae et Magni Principati Transylvaniae**) editat mai târziu (în 1818) la Pesta, unde se arată următoarea ordine cronologică a așezării tiparului în Ungaria: Brașov (1534), Sárvár (1541), Cluj (1550), Magyaróvár (1558), Debrețin (1562), Alba-Iulia (1566), **Sibiu** (1575), etc.

Tot astfel, anul 1575 este precizat într-o tipăritură oficială și cu caracter festiv, în albumul comemorativ, intitulat **Nyomdászatunk 500 esztendeje**, scos de către organizația lucrătorilor tipografi din Ungaria (Budapest, 1940) cu prilejul împlinirii a 500 ani de la invenția tiparului (p. 114).

În istoriografia tiparului, cartea de temelie este: **Illustrierte Geschichte der Buchdruckerkunst** (Wien 1882) de K. Faulmann, mult citită și unanim apreciată, care de asemenea se oprește la anul 1575, ca dată nediscutabilă pentru introducerea tiparului la Sibiu (p. 446).

O mențiune contemporană cu Honterus este însă cea mai prețioasă. Honterus a tipărit la 1541 la Brașov o lucrare cu titlul **Epistole Graecorum et Latinorum**, a cărei prefață a fost scrisă de literatul Gáspár Pesti din Buda și care în felul acesta se exprimă despre stările de fapt: „acum Honterus a înființat o tiparniță pe socoteală proprie, ceea ce **pînă acum la noi, nu era de văzut...** și nu se mai pierde vremea cu copiatul”. (După dr. Gulyás Pál, operă citată mai jos, p. 52). Prin urmare, la 1541 „nu s-a

văzut” altă tipografie decât aceea a lui Honterus de la Braşov, ori în acest oraş se ştia precis ce se petrece în cealaltă cetate săsească şi viceversa.

Din literatura noastră de specialitate ar fi să cităm pe tipograful G. Ionescu, care în **Spicuri din trecutul tipografiei şi Căluşa Tipografului** (Bucureşti 1906, p. 103) precizează: „Sibiul avea teascuri tipografice la 1575, însă nu se putea tipări româneşte (neavînd chirilice, n. n.). Abia mai târziu, pe la 1655 s-au introdus la Sibiu tipografia romînească”.

Iar de dată mai recentă, menţionăm lucrarea **Biblioteca Muzeului Brukenthal** redactată şi editată de Biblioteca de Stat a R. P. R. (Buc. 1957). Se arată anume la p. 24, că opera „Augustinus” editată de Honterus la Braşov, este cea dintîi carte scoasă de sub tipar în Ardeal şi că „Honterus este primul tipograf din Transilvania”.

Ne vom mulţumi cu aceste concludente invocări din scrierile de specialitate, iar ca încheiere ne referim şi la un alt istoric maghiar, Gulyás Pál, care, în monumentală-i lucrare **A könyvnyomtatás Magyarországon a XV—XVI századokban** (Budapest 1929), arată că se pretinde anul 1529 ca anul de introducere a tiparului la Sibiu şi-l înregistrează ca atare, deşi nu se cunoaşte nici una din presupusele tipărituri. Gulyás citează însă pe un alt consacrat istoriograf maghiar, pe maestrul tipograf Novák Lajos, care ia poziţie categorică împotriva versiunii lipsită de dovezi, pornită de la notiţele preotului Soterius din Cristur, încheind textual: „vrednicul preot Soterius a greşit-o de-a binelea cu afirmaţia lui” (op. cit, p. 47).

Că „vrednicul preot Soterius” a greşit n-ar avea de-a face, dacă consecinţele acestei greşeli n-ar fi dat loc la tot atît de greşite fixări în istoricul tiparului. Astăzi se pun însă lucrurile la punct. Faţă de notele necontrolabile dintr-o încercare de cronică a preotului Soterius, noi opunem şi credem ca fiind mai determinante mărturiile contemporane (Gáspár Pesti) precum şi cercetările atîtor istoriografi competenţi în materie.

De asemenea nu este certă data de 1544 pentru anul de apariţie al Catehismului: „chestiunea acestui Catehism este controversată. Unii dau data de 1546, alţii 1544” spune un cercetător al activităţii diaconului Coresi (Lucian Predescu, **Diaconul Coresi**, Buc. 1934, p. 72), pornind probabil de la faptul că între în-

registrarea privitor la pictorul Filip (1544) și comunicarea preotului Wurmloch (1546) este o diferență de timp.

Privitor la anul 1544, ar apare poate bizar faptul că s-a trecut așa de grabnic la ofensiva pentru cucerirea valahimei ortodoxe ardelenе, în timp ce înșiși sașii erau încă în discutabila fază de a reuși sau ba, fiindcă dacă la 1544, Sibiul era pe deplin adept al reformei, datorită strășniciei lui P. Haller, în schimb în celelalte mari centre săsești, la Sighișoara abia la 1545 sînt alungați călugării dominicani, la Mediaș în 1547 sînt încă frămîntări pentru a determina trecerea, iar la Bistrița, citadela săsească de la nord, reforma se așează mult mai tîrziu (1556). Se pune deci pe drept cuvînt întrebarea, n-aveau oare sașii probleme și greutăți proprii de înlăturat (nu-și tipăriseră încă nici un catehism propriu), dar s-au preocupat atît de repede de romîni?

Faptul este numai în aparență de neînțeles, căci nu trebuie scăpat din vedere că — după cum am mai arătat în cele precedente — conducerea din jurul lui Luther, aflată la Wittenberg, după ce a dat grabnic acea *Approbatio Reformationes*²³ drept confirmare a tot ce s-a făcut la Sibiu și în Țara Bîrsei, așa cum a raportat Honterus,²⁴ credea oportun să se treacă la convertirea simultană și în rîndurile romînilor ortodocși. Tot în grabă s-ar fi tipărit și un *Catehism grecesc*, tot cu scop prozelit, și tot în același an de către Valentin Wagner, reputatul umanist și profesor de greacă, cu tiparul lui Honterus la Brașov, o cărțuie se pare asemănătoare cu catehismul nostru și care s-ar cere a fi cercetată, pentru a se vedea în ce măsură poate fi vorba de o confuziune.²⁵

23 *Approbatio Reformationes Ecclesiae Coronensis ac totis Barcensis Provinciae* a Clariss. Dr. Martino Luthero, Philipps Melanchtone et Johanno Pommerano, Witteborga.

24 Comunicarea lui Honter a fost tipărită și poartă titlul de *Formula Reformatione Ecclesiae Coronensis et Barcensis totius Provinciae*. Coronae 1542, o broșură de 32 pagini pe care Melanchton o reeditează la 1543 la Wittenberg, cu scopuri propagandistice, fiindcă aducea vestea unei importante izbînzii asupra catolicismului într-o țară îndepărtată.

25 Confuzia este înlesnită și prin faptul, că azi nu avem un exemplar din „catehismul grec” al lui V. Wagner, iar anul de apariție e notat la unii ca fiind tot 1544, (același an cu catehismul romînesc), încît nu-i mirare că unii istorici (d. e. Gulyás Pál, op. cit.) se îndoiesc că ar fi fost două catehisme. S-ar ridica adică problema dacă nu este vorba de unul și același catehism „grec” (oriental ?) ale cărui litere, au fost pentru preotul Wurmloch foarte asemănătoare cu alfabetul grec? Tot după Wurmloch catehismul „de la Sibiu” era neînțeles de credincioși (deși era romînesc), încît era necesar să fie *tradus* de către preoții cunoscători ai limbii? (Der Prister Dolmetzche dan...” după un pasagiu din scrisoarea preotului W. reproducă în versiunea germană la dr. Majláth, op. cit., p. 149—155. Vezi și nota 15).

Am relatat pînă aci, tot ceea ce poate fi o negație: catehismul **nu s-a tipărit la Sibiu**, cu invocarea probelor ce le-am crezut necesare. Rămîne să vedem care este argumentația pentru ipoteza ridicată de noi, că **s-ar fi tipărit la Brașov**.

Ne oprim la anul 1544. La această dată la Brașov era în funcție de vreo zece ani oficina tipografică a lui Honterus, afirmată și cunoscută și în alte țări, fiindcă tipărise o serie de lucrări de mare circulație în vădite condițiuni de acurateță grafică. Cosmografia lui Honterus, compendiile gramaticale de greacă și latină, lecturi din clasici, cărți juridice, pînă și traduceri din operele lui Erasmus, fac faima acestei tiparnițe, dovedind existența unui centru de culturalizare și instruire în curs de formare la Brașov. Tot aci sînt scrise și tipărite regulamentele în legătură cu organizarea în noua credință (**Constitutio Scholae și Kirchenordnung aller Deutschen in Siebenbürgen**) iar mai tîrziu vestita lucrare de drept **Statuata iurium Municipaliū Saxorum** a lui Fronius, și multe altele. -

În același timp Sibiul nu se remarcă cu vreo cît de insignifiantă mișcare culturală asemănătoare. N-avea nici tiparniță, nici personalități cari să-i creieze o reputație identică.²⁶ De aceea toate nevoile de tipar, și tot ce este de ordin cultural și privește acțiunea săsească pe plan cultural-religios, își găsește rezolvarea numai la Brașov.²⁷

În aceste condițiuni istorice, s-a pus pe la 1543—44 și problema tipăririi unui catehism românesc, o problemă majoră fiindcă era vorba de lansarea unei tipărituri menită să pătrundă în ortodoxie și să facă spărtura de început, pentru a se ajunge la convertirea în masă.

Scoaterea de sub tipar a unui catehism convertitor, care să deschidă focul luptei de a aduce un popor întreg la o nouă cre-

26 În fruntea cetății sibiene era P. Haller un conducător de mare calibru, om al acțiunilor ferme și cu trecere la sferele dominante în stat, numit și „motorul spiritual” al declanșării și promovării reformei în acest oraș. Fiind cu vederi largi, dornic de cultură, vede lipsurile din stările culturale ale orașului, simte nevoia de a impulsiona un ritm cultural mai viu, încît recurge la persoane de notorietate culturală chiar în afară de orașul lui și de aceea încearcă să capteze pe brașoveanul V. Wagner, umanist studios, literat cunoscător al limbilor clasice și cu bune relații la Wittenberg. Asupra acestor împrejurări din istoricul orașului Sibiu a se vedea documentata expunere G. Gündisch: *O contribuție la biografia umanistului brașovean Valentin Wagner, 1510—1557*, (în „Studii”, rev. ist. 1958, nr. 2).

27 Pînă și capul bisericesc al luteranismului de atunci, superintendentul Matheias Hebler din Sibiu își tipărește lucrările la Brașov (a tipărit la 1563 cartea „Brevis confessio”). Ori e greu de crezut că avînd tiparniță la Sibiu, să facă totuși drumuri anevoioase la Brașov.

dință, nu putea fi întâmplătoare, ca un act oarecare, fără importanță, făcut la întâmplare, ci a fost de bună seamă precedată de chibzuita hotărîre a unor factori, sau a unui for de răspundere în mișcare (am arătat interesul și rolul stăruitor avut de Wittenberg în această acțiune), cunoscută fiind disciplina și cumpănită metodă de lucru a comunității săsești. Iar din această chibzuită hotărîre nu putea lipsi Brașovul prin Honterus și V. Wagner, deținătorii instrumentelor de tipărire, oameni de condei, doctrinari ai mișcării, factori de legătură directă cu Wittenberg, precum și judex-primarii campioni ai luteranismului de talia lui I. Fuchs și I. Benkner.

Numai în acest Brașov se putea fixa conținutul și în același loc traducerea; aci trebuia să i se urmărească punerea în zaț și ieșirea de sub presă tipografică, noul meșteșug de artă, abia adus de Honterus de la Basel. Sau poate în altă parte? Unde și de cine se putea face aceasta mai bine? La Sibiu, unde nu era tipografie, sau poate, cum înclină unii să creadă în mod absurd că la Tîrgoviște? Sau mai de grabă, cum presupunem noi, la Brașov, unde erau toate condițiile prielnice, unde peste cîțiva ani se repetă editarea Catehismului, de data aceasta sub diortosirea unui român, cleric și priceput în ale tiparului, diaconul Coresi.

Insuși faptul că reeditarea se produce la Brașov, e o prezumție că și întîia ediție s-a făcut în același loc. Iar dacă la cea de a doua versiune a catehismului, a fost chemat să o supravegheze un specialist în toate, (cum îl consideră pe Coresi cei cari au cercetat activitatea tipo-editorială a acestuia), este iarăși un indiciu în favoarea Brașovului ca loc de realizare (tipărire).

Mai rămîne o problemă, aceea a caracterelor de literă chirilică. Despre fantomatica tipografie de la Sibiu ar trebuie să presupunem, că a fost o instalație excepțională pentru vremuri, fiind că așa cum credea „vrednicul preot Soterius”, aci s-ar fi tipărit cărți în limba latină, deci cu caractere „antiqua” avînd alfabet și particularități de culegere, tot aci s-ar fi tipărit lucrări în limba germană, deci cu literă „fraktur”, după gravură și alfabet aparte și în fine Catehismul nostru cu chirilică, de-a dreptul specifică și „care seamănă cu cea grecească”, după cum o vedea preotul Wurmloch de la Bistrița. Deci, repetăm, o tipografie bine înzestrată (cine a cumpărat-o, cînd, unde, cine a moștenit-o nu se știe?), realizatoare de atîtea lucrări complicate (pe cari nimeni nu le-a văzut!).

Se știe în schimb ce fel de instalație a funcționat la Brașov. Știm că a fost adusă de la Basel (1533), împreună cu tehnicienii necesari, iar problema unei cantități de literă chirilică, se rezolvase prin faptul că de aci pornește, chiar înainte de apariția „Întrebării Creștinești”, acea mare acțiune de comerț editorial cu carte tipărită cu chirilică, acțiune promovată de patru proeminenți judex-primari ai cetății (I. Benkner, I. Fuchs, M. Fronius și Lucas Hirscher), cu chirilice realizate de aurarii brașoveni în gravură de ponsoane, sub directă îndrumare a unui perfect cunoscător al limbii și alfabetului slavon, cu toate particularitățile acestuia (diaconul Coresi).

Ce rol a putut avea totuși pictorul Filip în tipărirea Catehismului zis de la Sibiu, despre care un act de necontestat, spune că a primit 2 florini, pentru tipărirea catehismului valah? Cine a fost în primul rând pictorul Filip? Că n-a fost tipograf, cum se întreabă unii, este evident. El poartă predicatul de „pictor” și „mahler”, deci cu îndeletnicire precisă, care în nici un caz nu este aceea a tipografului. Că a cunoscut limba românească, sau poate chiar era de origină românească, iarăși pare a fi posibil, după cum arată N. Iorga.²⁸ A fost poate chiar diacul oficial al administrației municipale și al Universității Săsești²⁹ și în orice caz în bune relații cu cancelaria voivodală a Țării Românești, unde se aflase în misiune, în nici un caz nu în aceea de a aduce la Sibiu casetele cu litera chirilică din tipografia mitropolitană de la Țîrgoviște, cum se acreditează, ci mai degrabă pentru a încheia acte și a rezolvi probleme litigioase, cum crede N. Iorga.³⁰

28 N. Iorga, *Ist. Lit. rom.*, vol. I., București 1925.

29 Funcționarii importanți ai administrației municipale îndeplineau servicii identice și în cadrul cancelariei Universității săsești. De ex. pro-notarul orașului era și notarul ședințelor Universității (v. nota 21).

30 În unele articole, cari se ocupă de această perioadă (v. B.O.R., nr. 3—4/1959), revine ipoteza că Filip zugravul ar fi avut învoire de la Mitropolia Ungro-Vlahiei de a duce peste munți, de la Țîrgoviște la Sibiu, casetele (cutiile) cu litera chirilică pe care o avea tiparnița de la Țîrgoviște. Nu vedem cum ar fi fost aceasta posibil în 1544, când despre Țîrgoviște se presupune că găzduia în acel an pe Liubavici tipograful de la Veneția, aflat în slujba Mitropoliei și era ocupat cu tipărirea propriilor lucrări. (Apostol și Molitvelnic). Această ipoteză, la care nu duce de altcum nici un fir istoric, se anulează și prin simplul și logicul răspuns la întrebarea: este de crezut că vreun mitropolit și-ar lăsa tipografia dezorganizată, înstrăinînd inventarul de literă și deci ar rămîne în incapacitate de a mai lucra? Și pentru care imperativă nevoie ar face acest neobișnuit gest? Pentru ca Filip Mahler să tipărească catehismul lui Luther? Să tipărească cu literă binecuvîntată a unei arhiepiscopii ortodoxe-românești, o cărțuție a unor eretici protestanți, cari cu astfel de „cărți otrăvitoare de suflet” au deschis lupta pentru convertire și pentru a face ruptura în biserica dreptcredincioasă? Este absurd a susține așa ceva!

Necorespunzătoare este și afirmația că Filip pictorul ar fi tipărit pentru 2 florini acest catehism, suma fiind considerată ca suficientă pentru cheltuielile de tipar. Pentru a putea fixa proporția și importanța acestor 2 florini este necesar să analizăm puțin mențiunea sub care s-a înregistrat plata pentru pictorul Filip. În textul acestui act sînt indicațiuni ce n-au fost îndeajuns de subliniate, cari pot forma însă un temei la considerațiuni menite să explice oarecum rosturile lui Filip, pictorul, și cari rosturi nu se leagă numai decît de existența unei tiparnițe la Sibiu.

În textul latinesc din actele de cheltuieli ale orașului Sibiu³¹ se spune că s-au dat acei 2 florini cu titlul de „bibale”. Ce înseamnă acest „bibale”, expresie concisă, dar care spune foarte mult? Pentru Schaffner-ul³² sas, care era obligat a ține evidența socotelilor în latina oficială³³ „bibale” era traducerea a ceea ce în limba lui însemna pur și simplu „Trinkgeld”³⁴ și care nu este altceva, pe romînește, decît „bacșiș”, și care este plată obișnuită, cînd este vorba de a răsplăti un mic serviciu oarecare. La atît, la un „bibale” pentru o neînsemnată treabă, se rezumă rostul lui Filip Mahler în jurul tipăririi catehismului.

Care poate fi acel mic serviciu echivalent cu 2 florini (prețul a 2 cărți tipărite în aceea vreme).³⁵ În orice caz un serviciu de mai mică importanță, ce s-ar putea presupune în jurul traducerii, sau a revizuirii traducerii de către pictorul Filip, care era și **magister**, după cum spune actul citat, adică dascăl (profesor), cum subliniază și N. Iorga.³⁶ Iar înregistrarea se face fără a invoca acte justificative, ci cu simpla mențiune „ex voluntate dominorum” adică „din ordin superior”. S-ar putea atribui magistrului Filip acest mic rol de revizor al unei cărțului romînești, știut fiind că în materie de texte religioase, editori brașoveni au făcut traduceri cu garanția unei competențe în materie,³⁷ după cum ne arată

31 Vezi nota 15.

32 Schaffner—funcționarul însărcinat cu înregistrările, cu ținerea socotelilor la administrația orașului Sibiu.

33 Pînă în 1556 limba oficială în actele orașului era cea latină.

34 Trinkgeld (germ.), pourboire (fr.), borravaló (magh.), după cum se vede expresii sinonime, au trecut și în alte limbi, de la latinescul „bibale”.

35 Episcopul calvin Tordași a cerut (la 9 dec. 1570) ca toți preoții romîni să aducă la sinodul de la Cluj (la 1 ian. 1571) banii necesari pentru a li se distribui cărți romînești, prețul unei psaltiri fiind 1 florin (L. Predescu, *o. cit.*, p. 36).

36 N. Iorga *op. cit.*, p. 43: *Sate și preoți*, p. 20.

37 Administrațiile cetăților săsești aveau în serviciul lor cîte un diac, („scriber valachicus”), un translator de încredere (cu jurămint de fidelitate), care asigura corespondența cu cele două cancelarii voievodale și cu negustori în materie de afaceri. Aceștia nu erau însă în de-ajuns de pricepuți în texte bisericești. De aceea

cronica contemporană în privința chemării diaconului Coresi la Brașov, dar cu girul propriului translator, ajungînd la combinația Coresi-Todor diacul. În cazul acesta s-ar fi recurs și la priceperea magistrului Filip, dascăl și bun cunoscător al limbii românești, ca revizor al unei traduceri făcută de „preotul român de la biserica din Maieri” cum crede I. Lupaș,³⁸ fapte greu de stabilit, căci după părerea lui N. Iorga, „persoana traducătorului nu se va afla probabil nici odată”.³⁹

Este neîndoios că nici odată nu se va putea stabili cine a făcut traducerea catehismelor luterane, după cum e foarte anevoios să avem o certitudine perfect documentată în privința locului de tipărire. S-ar putea însă să intervină și să ne fie de folos, ceea ce numim „o întâmplare norocoasă” care de multe ori scoate în cale lucruri neașteptate. S-ar putea ca să mergem chiar înaintea acestei întâmplări, dacă vom scormoni biblioteci ce sînt indicate de pe urma unor noi piese. Căci revista „Biserica Ortodoxă Română” publicată în nr. 3—4/1960 o comunicare⁴⁰ în baza căreia știm că exemplare din catehismul românesc au fost răspîndite dincolo de hotarele Transilvaniei de acum 400 ani, figurînd în cataloagele cu cărți ale bibliotecilor din centrul universitar Tübingen. Avînd azi certitudinea că în comerțul de carte din Germania a fost negociat și **Katechismus Walachici** (alături de multe alte cărți religioase și de literatură clasică), se deschide perspectiva pentru eventualitatea de a găsi exemplare din catehisme. Dacă la 1579 erau la Tübingen în vînzare încă exemplare din catehisme, este foarte verosimil ca unele să fi circulat și la Wittenberg, de asemenea oraș universitar și centru al mișcării de reformă luterană. Valentin Wagner, care făcea drumul între Brașov și Wittenberg, ținînd la curent lagărul lui Luther cu progresele trecerii sașilor la reformă și cu tentativa de convertire a

întîia înregistrare în cronica vremurilor, privind aducerea lui Coresi la Brașov, se arată că este chemat ca „împreună cu Todor diacul” (al Brașovului) să facă traducerea Evangheliei (ins wallachische (zu) übersetzen“). (*Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen*, Brașov 1905, vol. V, p. 100).

38 Lupaș, *Sibiul ca centru al vieții românești în Ardeal*, în *Anuarul V*. 1928—30, p. 36.

39 N. Iorga, *Ist. lit. rom.* Ediția II-a rev. vol. I, p. 175 și *Daco-românia*, p. II, IV/1924—1926, recenzii, p. 1145.

40 Articolul V. Molin: *Circulația unui catehism*, etc., prin care se arată cu dovezi, că la 1597 se ofereau la Tübingen spre vînzare pentru dotarea de biblioteci, felurite cărți figurînd și „*Katechismus Walachici*”, cu prețul de 10 pfenigi exemplarul. Lista cuprinde toate operele mai de seamă tipărite în aceea vreme, ca *Opera Aristotelis graece*, *Colloquia Erasmi*, *Wittenbergischer Bibel*, *Elsasische Chronic*, *Alchimistischer Spiegel*, etc., etc.

românilor din Ardeal, de bună seamă că a prezentat și catehismul românesc precum și pe cel propriu (catehismul grec). Este deci plauzibil că și la Wittenberg erau puse în circulație exemplare din aceste catehisme. Sînt prin urmare toate prezumțiile că în aceste două centre, stăpînite de suflul reformat, să se fi păstrat în bibliotecile lor universitare catehismele de la Brașov, biblioteci bine conservate cu custozi grijulii pentru comorile spirituale ce le aveau în seamă. Transmise la Tübingen după ce au premers altor catehisme (celui glagolitic (1550) și celui italian (1562) v. nota 4) care s-au tipărit de asemenea la Tübingen, de bună seamă că au servit ca lucrare de orientare în planul de acțiune al căpeteniilor luterane pentru răspîndirea „micului catehism al doctorului Luther” în cît mai multe limbi. Biblioteca renumită de la Wittenberg este azi unificată cu aceea de la Halle (R.D.G.) și trece drept cea mai mare și mai bine înzestrată bibliotecă universitară cu profil teologic. O sondare în această bibliotecă n-ar exclude o norocoasă descoperire.

*

Revista B. O. R. (nr. 3—4/1959) publicînd cu ocaziunea împlinirii a 400 ani de la apariția catehismului românesc, cîteva considerațiuni controversate în legătură cu primele noastre tipăriri de la Brașov, ține să precizeze că dă loc unui „**schimb liber de păreri** (pe cari le consideră) **oricînd folositoare**, fie prin clarificările pe care le poate aduce, fie prin interpretările și studiile noi pe care le poate sugera și stimula”.

Noi credem că prin ceea ce am încercat să cercetăm și să interpretăm aci, am fost în spiritul apelului făcut de B.O.R., contribuind la lămurirea începuturilor noastre de tipar bisericesc în limbă romînească.

VIRGIL MOLIN

BISERICA ORTODOXĂ RUSĂ¹

1918—1958

Din prilejul împlinirii a 40 ani de restaurare a Patriarhiei Moscovei, a apărut un volum monumental, care ilustrează viața bisericească și noile condiții, așezămintele, poziția și activitatea Bisericii Ortodoxe Ruse din acest răstimp.

Concepută larg, această monografie, îmbrățișează, în cele 244 pagini, însoțite de numeroase fotografii sugestive, raporturile dintre Biserică și Statul Sovietic, organizația și administrația Bisericii Ortodoxe Ruse, viața bisericească, instituțiile Patriarhiei Moscovei, exarhatele, eparhiile, misiunile și celelalte reprezentanțe externe ale Bisericii Ortodoxe Ruse, legăturile ei cu lumea creștină, activitatea ei în timpul Marelui Război de Apărare a Patriei și acțiunea ei în lupta pentru pace.

Lucrarea prezintă interes nu numai pentru credincioșii din U.R.S.S., ci și pentru creștinii din alte țări, fiind publicată în 7 limbi. Scopul ei este de a risipi prejudecățile create în străinătate pe seama stării Bisericii Ortodoxe Ruse și de a prezenta raporturile ei reale cu Statul Sovietic. De aceea, P. F. Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia, își exprimă, în prefața cărții, nădejdea că această carte va contribui la mărirea lucrare de apropiere a popoarelor în spiritul păcii și înțelegerii.

*

Prin desființarea patriarhatului (1700) și instituirea „Sf. Sinod Dirigent” (1721), Biserica Ortodoxă Rusă a devenit o unealtă servilă în mâinile țarului, care avea dreptul de a hotărî, în domeniul bisericesc, tot ceea ce socotea el că este necesar, precum și de a abroga sau modifica tot ceea ce, după părerea lui,

¹ *Biserica Ortodoxă Rusă. Așezămintele, poziția și activitatea ei.* Moscova, Editura Patriarhiei Moscovei, 1958, 244 p.

nu se fundamenta pe Sf. Scriptură. Procuratorul suprem, „ochiul țarului”, era înzestrat cu puteri depline în toate afacerile interne ale Bisericii, uzînd de aceste drepturi pînă și la numirea de episcopi. Fiind o instituție de stat și subvenționată de guvernele țariste, Biserica a ajuns într-o dependență totală față de stat.

În urma Marii Revoluții din Octombrie s-a creat viața religioasă un regim nou, fiind reglementată pe baze constituționale, care-i asigură condițiile de existență și dezvoltare firească.

Prin decretul guvernului sovietic din 23 ian. 1918, privitor la libertatea conștiinței și separarea Bisericii de Stat, toate organizațiile religioase din țară, între care și Biserica Ortodoxă Rusă, au dobîndit posibilitatea de a-și desfășura liber activitatea religioasă, în măsura în care nu afectează ordinea publică și drepturile celorlalți cetățeni.

„Raporturile dintre Biserică și Stat sînt cu desăvîrșire normale, deoarece Biserica nu se amestecă în activitatea politică a Statului, după cum nici statul nu se amestecă în activitatea internă a Bisericii”.²

În spiritul acestor raporturi, întîistătătorii Bisericii Ortodoxe Ruse, în frunte cu patriarhul Tihon, Serghie și Alexei, i-au îndemnat pe credincioșii lor să fie sinceri față de puterea sovietică și să implore binecuvîntarea lui Dumnezeu asupra puterii populare a muncitorilor și țăranilor în lucrarea lor pentru binele obștesc.

Fiii Bisericii Ortodoxe Ruse au dat numeroase dovezi de lealitate față de Statul Sovietic, iar în timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei s-au ridicat ca un singur om împotriva dușmanului care cotropise țara. Guvernul sovietic, recunoscînd aceste contribuții ale Bisericii, a răspuns cu mulțumiri și salutări adresate acelor care făcuseră danii pentru cauza comună a biruinței asupra dușmanului.

Constituția din 1936 garantează egalitatea clerului ortodox în drepturile cetățenești și asigură libertatea de conștiință pentru toți cetățenii statului.

Comunitățile religioase sînt organizații particulare, independente de stat, care pot fi constituite de un număr de cel puțin 20 cetățeni majori. La înregistrarea înființării lor, statul sovietic

² Declarațiile Președintelui Consiliului Afacerilor Bis. Ort. Ruse de pe lîngă Președinția Cons. de Miniștri al U.R.S.S., G. G. Carpov, făcute în febr. 1945, p. 18.

le artibuie în mod gratuit o casă de rugăciune, cu obiectele cultice necesare.

Biserica se întreține din daniile benevole ale credincioșilor, din veniturile clerului realizate prin săvârșirea slujbelor religioase și din prețul vânzării diferitelor obiecte de cult. Veniturile bisericesti realizate din aceste surse nu sînt impozitate de către stat. Bisericile pot cumpăra mijloace de transport, pot înființa ateliere, pot edita literatură religioasă și teologică, primind de la stat, contra cost, hîrtia pentru tipar. Muncitorii și angajații în organizațiile religioase se bucură de legile muncitorești în vigoare în cazul cînd contractul de muncă s-a încheiat cu participarea sindicatelor. Clericii pot oficia, la cererea credincioșilor, diferite slujbe chiar și la domiciliul acestora. Imputerniciții Consiliului pentru Afacerile Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lîngă Președinția Consiliului de Miniștri mențin legăturile cu organizațiile bisericesti regionale.

Organizarea Bisericii Ortodoxe Ruse este inspirată din canoanele bisericesti, din dispozițiile Consiliului Bisericesc Pan-Rus din 1917—1918 și din „Statutul de organizare a Bisericii Ortodoxe Ruse”, adoptat de Consiliul Bisericesc Național în 1945.

Potrivit acestui statut, puterea supremă în materie de învățături dogmatice, de administrație și jurisdicție bisericească, este exercitată de Consiliul Național, alcătuit din episcopi, cler și mirenii. Conducerea Bisericii este încredințată P. F. Patriarh al Moscovei și a toată Rusia, care are dreptul de a emite epistole pastorale privind afacerile bisericesti și de a întreține legături cu întîistătătorii celorlalte Biserici Ortodoxe autocefale în chestiuni bisericesti. Pentru rezolvarea problemelor bisericesti mai importante, Patriarhul convoacă un sinod episcopesc, pe care-l prezidează, iar la nevoie, chiar Consiliul Național. Afară de aceasta, Patriarhul are dreptul de a controla toate autoritățile administrației bisericesti centrale, de a inspecta toate eparhiile de a pronunța sau reduce pedepse canonice ș. a. Pentru a-i ușura Patriarhului sarcinile pe care le are față de întreaga Biserică Ortodoxă Rusă, eparhia Moscovei este administrată de un reprezentant al lui, care poartă titlul de Mitropolit al Crutițelor și Colomnei.

În timpul vacanței scaunului patriarhal, Biserica Ortodoxă Rusă este condusă de locțiitorul Patriarhului, împreună cu Sf.

Sinod. Sf. Sinod se compune din 6 membri-episcopi eparhioți și președintele — Patriarhul.

La 1 iulie 1957, cele 73 eparhii ale Bisericii Ortodoxe Ruse din U.R.S.S. erau păstorite de 7 mitropoliți, 37 arhiepiscopi și 29 episcopi. Mulți episcopi și clerici, care au petrecut vreme îndelungată în emigrație, s-au reîntors în patrie în cursul ultimilor ani.

Viața bisericească a creștinilor constă, în primul rînd, în credința vie în Dumnezeu și misiunea mîntuitoare a Fiului lui Dumnezeu; ea este năzuință necurmată după adevăr, luptă împotriva păcatului, rîvna de a-l înălța pe Dumnezeu mai presus de gîndurile, simțămintele și dorințele noastre; ea este pocăință, botez, post, rugăciune, împărtășanie, faptele milosteniei și ale iubirii și toate celelalte virtuți, din care, cu ajutorul și puterea Sf. Duh, răsare iubirea, cununa tuturor virtuților.

Despre viața bisericească a Rusiei aflăm din biografiile Sf. Ruși și din faptele istoriei Bisericii Ruse. Slujbele divine au ocupat, din cele mai vechi timpuri, locul cel mai însemnat în viața Bisericii Ruse. Pe întreg cuprinsul țării sînt semănate biserici ortodoxe, mari și mici, din piatră și din lemn, în stil mai vechi și mai nou. Multe sînt monumente istorice și artistice și ca atare se află sub protecția statului, ca de ex. monumentalele clădiri din Kiev, Novgorod, Vladimiro-Susdal, Moscova, etc. Una din particularitățile tipice ale bisericilor ruse este cupola bulbată. Această perfecțiune a bisericii ruse, care țîșnește ca o vîlvătaie de foc încununată de cruce, întruchipează ideea de rugăciune înflăcărată care se înalță spre cer și prin care viața noastră pămîntească se împărtășește de împărăția de dincolo. Din punct de vedere arhitectonic, bisericile ortodoxe ruse seamănă cu corăbiile de pe mările vieții pămîntești, iar crucile lor aurite, îndreptate către cer, se înalță deasupra orașelor și satelor rusești.

Plastic și pe înțelesul tuturor, prin imagini și figuri, prin icoane și obiecte de cult, prin acțiuni sfinte și rituri, prin cîntările minunate și bogate în învățături, prin rugăciuni mișcătoare și înălțătoare, prin tot ceea ce constituie serviciul divin și împodobirea bisericilor, credincioșii ortodocși iau cunoștință de înțimplările cele mai însemnate din viața pămîntească a Mîntuitorului și de învățăturile Lui, precum și de evenimentele mai importante din istoria V. T., care au legătură cu Creștinismul, ca zorile dimineții cu răsăritul soarelui.

Înaintea lui Dumnezeu creștinul ortodox își deschide inima în zilele de bucurie și întristare, de fericire și încercări grele. El se roagă lui Dumnezeu, îl slăvește, și-I mulțumește; de asemenea, în conștiința propriei sale nevrednicii, el îi roagă pe Sfinți să-i susțină rugăciunile înaintea lui Dumnezeu. Mulți trudiți și împovărați își descarcă în biserică greutatea păcatelor și amărăciunilor, lepădându-le ca pe o piatră de pe inimă. Aici își găsesc hrană pentru simțămintele religioase, pe care și le întăresc, aici își lămuresc noțiunile morale și-și încântă privirile contemplând strălucirea bisericii și frumusețea slujbelor divine.

Rușii ortodocși și-au hrănit întotdeauna credința sfântă din slujbele divine, a căror sevă duhovnicească a zămislit datinile lor plăcute lui Dumnezeu și tradițiile lor creatoare, forța morală și statornicia de cetățeni ai statului. Biserica, împreună cu slujbele ei divine, a fost și rămîne Casa Domnului, împărăția cerului pe pămînt, școala credinței și pietății deschisă oricui, lăcașul în care slăbiciunile sufletești și trupești își găsesc izbăvire, unde se întrunesc mădulele Bisericii.

Grija de căpetenie și activitatea cea mai pozitivă a episcopilor se concentrează în întărirea disciplinei cultice, canonice și morale din viața clerului și a păstoriților. Ei cercetează comunitățile eparhiei lor pentru a supraveghea viața spirituală și socială a acestora. Starea îngrijită a bisericilor și slujbele divine fastuoase sînt o dovadă vie despre însemnătatea pe care o prezintă Biserica pentru credincioșii ruși. Din toate eparhiile parvin știri despre buna orînduire a bisericilor; astfel, de ex., în eparhia Cernăuților au fost renovate din temelii, în cursul anului 1954, 72 biserici. S-a renovat radical Catedrala orașului, iar la unele mănăstiri din mai multe eparhii, între care și a Cernăuților, s-au construit locuințe noi pentru monahi. La mănăstirea „Calea Crucii” s-a zidit și s-a sfințit un paraclis nou.

Academiile și seminariile spirituale ale Bisericii Ortodoxe Ruse au ca scop principal formarea de preoți.

În prezent funcționează 8 seminarii teologice, la Moscova, Leningrad, Kiev, Mînc, Odesa, Saratov, Stavropol, Luț și 2 academii spirituale, la Moscova și Leningrad. Materiile de învățămînt sînt cele patru mari secțiuni teologice, iar sistemul de predare este cel academic.

La baza educației și instrucțiunii din aceste școli stau rugăciunea, munca și regulile vieții sociale creștine. Serviciul divin de fiecare zi și participarea activă a studenților, ca lectori, cântăreți sau liturghisitori, constituie cea mai bună școală practică pentru viitorii clerici.

Institutele spirituale dezvoltă în studenți duhul vieții religioase, dar totodată îi crește ca membri exemplari ai societății, ca fii adevărați ai poporului.

*

Actualmente, Biserica Ortodoxă Rusă are o mulțime de comunități în străinătate, dintre care unele au trecut cu timpul sub jurisdicția altor Biserici naționale, iar altele și-au creiat o administrație independentă. Majoritatea lor se dezvoltă sub conducerea spirituală a Bisericii Ortodoxe Ruse.

Comunitățile ruse ortodoxe din străinătate sînt grupate în exarhate (Europa apuseană, America de Nord și Sud), eparhii (Belgia), sau protopopiate (Austria, Ungaria), iar în unele țări sînt misiuni (Ierusalim) și reprezentanți (Beirut, Belgrad, Sofia).

Din 1946, viața bisericească a instituțiilor externe ale Patriarhiei Moscovei este condusă de I. P. S. Mitropolit Nicolae al Crutițelor, care exercită totodată și funcțiunile arhiepiscopoești pentru cele care nu au episcopi proprii.

*

Biserica Ortodoxă Rusă este una din cele 14 Biserici Ortodoxe autocefale care alcătuiesc Biserica Ecumenică. Ele sînt împreunate prin unitatea de credință, Sf. Taine și a canoanelor.

Biserica Ortodoxă Rusă participă la lucrarea comună a Bisericilor Ortodoxe în probleme de importanță locală sau generală și întreține legături personale sau oficiale cu celelalte Biserici Ortodoxe autocefale.

Relațiile Bisericii Ortodoxe Ruse cu Biserica noastră sînt cunoscute. Recapitulăm aci pe scurt principalele momente. Astfel, în 1945 P. S. Iosif al Argeșului participă ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Romîne la Consiliul Național al Bisericii Ortodoxe Ruse cu ocazia alegerii de Patriarh a P. F. Alexei. În același an o delegație a Bisericii Ortodoxe Ruse, condusă de P. S. Ieronim, episcopul Chișinăului, a vizitat țara noastră.

În 1946, Patriarhul României, Nicodim, a vizitat Moscova, iar în anul următor P. F. Alexei a întors vizita, venind în România.

În iulie 1948, P. F. Patriarh Justinian al României, în fruntea unei delegații, a participat la solemnitățile prilejuite de aniversarea a 500 ani de autocefalie a Bisericii Ortodoxe Ruse și la Consfătuirea capilor și reprezentanților Bisericilor Ortodoxe naționale, ținută la Moscova.

În 1950, P. S. Teoctist vizitează Moscova și în același an P. F. Patriarh Justinian este din nou oaspe al Bisericii Ortodoxe Ruse, participând la solemnitățile de la Mănăstirea Troițe-Sergheeva.

În 1951 și 1955 P. F. Justinian, împreună cu o delegație de episcopi și preoți români, participă la comemorarea Sf. Serghie (5/18 iulie), ctitorul Mănăstirii Troițe-Sergheeva.

În sept. 1954 I. P. S. Nicolae, Mitropolitul Crutițelor, ne vizitează țara, conferindu-i-se titlul de doctor honoris causa al Institutelor Teologice din București și Sibiu.

În oct. 1955 I. P. S. Grigorie, Mitropolitul Leningradului, participă la serbările prilejuite de aniversarea a 75 ani de autocefalie și 30 ani ai Patriarhatului României, precum și la proslăvirea sfinților români nou canonizați. În același an, I. P. S. Nicolae al Crutițelor este oaspele Institutului Protestant din Cluj și are întrevederi cu P. F. Justinian și alți ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române.

Relațiile Bisericii Ortodoxe Ruse cu creștinii eterodocși se fundamentează pe porunca Mîntuitorului de a trăi ca o turmă și un păstor (Ioan 10, 16) și se cultivă în spiritul iubirii și înțelegerii.

Ele năzuiesc după unificarea bisericească și în acest scop se întrețin schimburi de corespondențe și de vizite, participînd la conferințe teologice. O deosebită atenție se acordă activității Mișcării Ecumenice.

În ultimii ani multe biserici și comunități creștine eterodoxe și-au manifestat interesul față de Biserica Ortodoxă Rusă, care caută să întrețină legături amicale cu acestea. Astfel de legături s-au inaugurat cu Biserica Armeană, Anglicană, a Vechilor Catolici, Episcopală din America, Evanghelică-Luterană din Danemarca și Germania, cu Bisericile din Suedia și Scoția, cu Bisericile Luterane Unite din America, Ungaria, cu Bisericile Refor-

mate din Ungaria și România, cu Biserica Națională din Cehoslovacia și cu Societatea Prietenilor (quakeri). De asemenea, se întrețin relații amicale și cu Consiliul Bisericesc Britanic, cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor din Olanda, al Bisericilor Unite din Canada, cu Consiliul Național al Bisericilor lui Hristos din S.U.A. și cu Consiliul Național al Bisericilor Protestante din Cehoslovacia, precum și cu Consiliul Mondial al Bisericilor, cu Societatea Internațională a Prietenilor Impăciuirii (pacifiști), cu Organizația Engleză Internațională „Acțiunea Creștină” și cu Societatea Biblică Americană.

Dintre delegații acestor biserici și comunități creștine eterodoxe, care au vizitat Uniunea Sovietică, menționăm pe patriarhul catolicos al Armenilor Vasgen I, arhiepiscopul de York, Chiril Garbet, arhiepiscopul de Canterbury, Geoffrey Fischer și alți mulți reprezentanți ai Bisericilor eterodoxe mai sus menționate, care au vizitat pe capii Bisericii Ortodoxe Ruse.

Toate aceste legături dovedesc dorința Bisericii Ortodoxe Ruse de a împărtăși și creștinilor eterodocși bogățiile spirituale ale ei și de a sluji astfel măreței lucrări de unificare a creștinătății.

*

Se cunoaște contribuția Bisericii Ortodoxe Ruse la Marele Război pentru Apărarea Patriei. Încă de la începutul aceluia război, Biserica Ortodoxă Rusă a trezit și purtat cele mai patriotice sentimente. Ea a împărțit cu poporul paharul amar al suferințelor și a înălțat rugăciuni neîncetate. Biserica Ortodoxă Rusă a luptat împreună cu poporul pentru biruința cauzei drepte, pentru triumful dreptății, care trebuia să aducă popoarelor și o pace dreaptă.

Actualmente, Biserica Ortodoxă Rusă lucrează cu devoțiune și energie la uriașa lucrare nobilă pentru apărarea păcii în lume și în acest scop îi cheamă neobosită nu numai pe creștini, ci și pe credincioșii de alte confesiuni din toate țările.

Dintre toate evenimentele mondiale actuale, Biserica Ortodoxă Rusă socotește că dorința de pace a oamenilor este cea mai importantă, deoarece epocile de pace sînt cele mai potrivite pentru misiunea mîntuitoare a Bisericii.

Contribuind la unificarea Bisericilor Ortodoxe Naționale în acțiunea pentru apărarea păcii, Biserica Ortodoxă Rusă devine un factor important în apropierea popoarelor ortodoxe și slujește

astfel misiunea Ortodoxiei în lumea întreagă. Totodată ea constituie un exemplu eficace pentru masele credincioase ale religiilor din lumea întreagă.

Citirea cu răgaz a acestei lucrări se impune de la sine nu numai celui ce vrea să cunoască adevărata situație a Bisericii Ortodoxe din cadrul marii Uniuni Sovietice, ci și fiecărui creștin care vrea să vadă cum se poate sprijini, în mod conștient și activ, făurirea lumii noi a zilelor noastre. De aceea, o recomandăm cu toată căldura spre atentă și zăbavnică citire și meditare.

Pr. Lector CHIRIL PISTRUI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

FREUDISMUL SAU DOMINAȚIA INCONȘTIENTULUI

Freudismul, în cei peste 50 ani de existență, a evoluat de la explicarea și tratarea clinico-psihologică a nevrozelor, la „un sistem filozofic, o concepție încheșată, completă despre lume și viață”, care vrea să explice nu numai cazurile de patologie mentală, ci viața omului și a societății în toate aspectele ei. Cu 20—30 ani în urmă, el a avut aderenți și în țara noastră. Astăzi, el este răspândit numai în Apus și îndeosebi în S.U.A., pentru că e una din teoriile care slujesc interesele imperialismului și ale ațîțătorilor la război. Aceasta se vede și din evoluția actuală a freudismului.

În dezvoltarea freudismului se pot distinge patru etape. În prima etapă (1885—1900) Freud formulează teoria refulării: nevrozelor (isteria, etc.) se datoresc faptului că impulsul spre o anumită acțiune nu se poate realiza și atunci energia lui refulată găsește o cale ocolită de manifestare, provocînd un simptom isteric. Freud rămîne în domeniul neuro-patologiei. În a doua etapă, Freud renunță la orice explicație fiziologică, mărginindu-se exclusiv la explicația psihologică. El precizează că tendințele refulabile au „un caracter aproape exclusiv sexual”, că factorii psihici care înnăbușe (refulează) realizarea tendințelor sînt „ego”, „superego”, „cenzura”, că tendințele refulate își găsesc expresii simbolice, că nevrozele se vindecă prin faptul că bolnavul devine conștient de cauza lor (care tendință a fost refulată și de ce), la ceea ce poate fi ajutat de „spovedania” psihoanalitică (sau cu alte mijloace), urmărind în special experiențele vieții din pruncie. În a treia etapă (1919—1939), Freud își extinde teoria asupra vieții sociale. El explică originea societății din complexul sexual al lui Oedip (cel ce și-a ucis tatăl și s-a căsătorit cu mama), războaiele din un instinct înnăscut al agresiunii, arta

dintr-o „sublimare” a libidoului, vorbește de „instinctul morții”, etc.

A patra etapă o marchează urmașii și ucenicii lui Freud (neofreudiștii) din perioada postbelică și contemporană. Aceștia, văzând insuccesele freudismului, vor să-i dea o bază fiziologică, dar dezvoltă și teoriile lui despre societate. Ei vor să fundamenteze primatul impulsivunilor inconștiente în viața individului și a societății.

Freudismul se lovește de opoziția reprezentanților progresiști ai medicinei, psihologiei și filozofiei, care au dovedit că el susține teorii neștiințifice. Părerea lui Freud că tendințele refulate și-ar găsi manifestări simbolice nu se confirmă și duce la arbitraru. E just însă că un conflict afectiv puternic poate provoca tulburări neurotice. Aceste conflicte afective au fost cercetate de I. P. Pavlov, marele fiziolog rus. Nu se confirmă nici părerea că factorul principal ce determină la acțiune pe om este impulsul inconștient.

Factorul dominant, determinant, e conștiința, nu tendințele inconștiente. Neofreudiștii au încercat să explice pretinsa influență determinantă a tendințelor iraționale înăscute, a factorilor instinctivi și afectivi, prin influența structurilor subcorticeale asupra formelor superioare ale activității nervoase (corticeale). Realitatea este că această influență nu are caracter determinant: ea este supusă activității superioare (corticeale) și se încadrează în scopurile acestei activități.

„Sublimarea” nu constă în transferarea „energiei psihice”, datorită refulării, de la un impuls (refulat) la altul (nerefulat), cum susține Freud, ci în legarea conștientă a tendinței respective de un nou conținut psihologic, în includerea ei într-o structură psihică mai largă, într-o anumită orientare psihică, un anumit sistem de raporturi cu realitatea. Vindecarea nevrozei prin devenirea conștientă a tendinței înăbușite se explică nu prin transferul energiei psihice, ci prin încadrarea acestei tendințe în sensul conștient al vieții (cf. Bassin V. F.: Freudismul în lumina discuțiilor științifice moderne, — în rev. „Analele romîno-sovietice”. Pedagogie-Psihologie, nr. 3/1959, p. 117—142).

Freudismul a simplificat la extrem viața sufletească, reducînd-o la refularea instinctelor prin cenzura conștiinței sociale și socotind omul „ca o ființă biologică a cărei întreagă activitate biologică este dirijată de instincte înăscute și de impulsuri in-

conștiințe". Viața sufletească a omului e mult mai complexă și în ea rolul hotărîtor îl au nu impulsurile inconștiente ci scopurile conștiente, spre care se orientează întreaga energie psiho-fizică a omului. Freudismul neagă rolul primordial al rațiunii și voinței, coborînd pe om la treapta unui automat, purtat de valul tendințelor inferioare inconștiente.

Această degradare a omului este și mai evidentă în pansexualismul lui Freud. El explică totul prin „libido”, (plăcere simțual-sexuală nediferențiată) care ar fi tendința fundamentală ce se manifestă în toate aspectele vieții individuale și sociale. Trăirile sexuale ale prunciei ar determina comportarea omului. Ele ar explica și fenomenele sociale. Conștiința umană ar fi dirijată de instinctele și complexe sexuale refulate în inconștient. Astfel Freud explică istoria prin „complexul lui Oedip”. Pruncul se leagă afectiv de mamă, care-l alăptează, și are gelozie față de tatăl, pe care-l admiră. Această iubire „incestuoasă” e refulată și energia ei își găsește manifestare în religie, morală, artă, politică, etc. Așa, se arată că marile personalități dobîndesc putere asupra maselor din pricină că în toți oamenii există nevoia imperioasă, dorul de tată, pe care-l au din copilărie (dat fiind că gelozia a fost înăbușită). Marile personalități ar juca rolul de tată față de mase. Mulțimea e pasivă, istoria fiind făurită de marile personalități. Ne întrebăm: De ce nu simt și marile personalități nevoia imperioasă de a avea un tată? Dacă „complexul Oedip” ar explica totul în viața individuală și socială, dacă el ar fi principala cauză a nevrozelor, ne putem întreba: Cum apare complexul acesta la copiii crescuți din pruncie în casele de copii, sau în perioada matriarhatului, cînd copiii nu-și cunosc tații? Aceștia ar trebui să fie scutiți de nevroze toată viața, pentru că ei n-au trecut prin stadiul „complexului Oedip”.

Criticile ce s-au adus pansexualismului freudian au determinat pe neofreudiști să renunțe la explicația pur sexuală și să caute alte instincte explicative. Unii reprezentanți ai neofreudismului american socotesc că „originea nevrozelor o constituie reprezentarea nerealistă despre „eul” propriu și ciocnirile eului cu condițiile reale. De aceea cea mai esențială sarcină a psihanalizei este, după părerea lor, stabilirea contradicțiilor dintre dorințele ascunse ale individului și viața înconjurătoare, aceste dorințe putînd fi nu numai cu caracter sexual”.

E just că aceste contradicții sînt una din cauze, însă nu singura. Dar chiar și vorbind de contradicțiile între dorințele individuale și realitate, ei nu merg pînă acolo, încît să recunoască deschis că nevrozele sînt generate de „condițiile sociale și economice de viață ale oamenilor”, căci ar însemna să condamne orînduirea burgheză.

Alți freudiști înlocuiesc înclinațiile sexuale cu „înclinația spre moarte, spre distrugere prin lupta dintre instinctul vieții și al morții”, cu instinctul agresivității, care îl atrage pe om să nîmicească pe semenii săi. Omul este dirijat de instincte ancestrale, din robia cărora nu poate scăpa. Societatea omenească e comparată „cu o turmă de animale”. De aceea se afirmă că „din comportarea unei turme ne putem da seama de mecanismele care guvernează societatea omenească la baza cărora stau instinctele biologice”. Răscoala maselor împotriva exploatatorilor e taxată ca o dezlănțuire patologică a instinctelor.

Masele — pe temeiul „dorului de tată” — trebuie să se lase conduse în mod pasiv de „elitele” burgheze. Psihanalistul F. Alexander de la Chicago „afirmă că există o dependență directă între caracterul emoțional al diferiților oameni și comportarea politică a unor întregi popoare”. Popoarele mici — zice el — reacționează cum reacționează copiii mici. De aici lipsa lor de maturitate și instabilitatea în politică. Popoarele mari reacționează ca adulții. Concluzia e că popoarele mici „au nevoie de tutela națiunilor adulte”, adică se justifică astfel colonialismul „popoarelor mari” din Apus (cf. Bondarenko P. D. și Rabinovici H. M.: Consfătuirea științifică privitoare la problemele luptei ideologice împotriva freudismului contemporan. Rev. sovietică „Probleme de filozofie” nr. 2/1959, p. 203—211).

Cu toate acestea e ciudat să constatăm că bolile psihice sînt foarte răspîndite la aceste „popoare adulte”: jumătate din bolnavii internați în spitalele S.U.A. suferă de boli neuro-psihice. Deci ele dau un număr de victime egal cu victimele tuturor celorlalte boli.

Revirimentul freudismului în Apus se explică deci prin faptul că el justifică orînduirea capitalistă, ridică „elitele” înjosind masele după tipul fascist, întărește colonialismul și dă o armă ideologică ațîțătorilor la război. În ce privește tratamentul bolilor psihice, experiența și știința medicală a arătat că freudismul e o teorie neștiințifică: el falsifică datele științei, care arată

că în om conducerea o au formele de activitate nervoasă superioară, nu impulsunile inconștiente. În ce privește psihologia, știința dovedește că gândirea, voința și sentimentele nobile au primatul, nu instinctele. Pe de altă parte omul e o ființă socială, iar societatea are legile ei de dezvoltare și nu se poate confunda cu o turmă purtată de impulsuni pur biologice. Dezvoltarea societății duce, prin lupta maselor populare, la orînduirea socialistă (fără exploatare sau discriminări rasiale, etc.), care se bazează pe egalitate, libertate, belșug, cultură, pace, prietenie. Așa-zisele „instincte” ale morții sau ale agresiunii vor fi puse la muzeul istoriei.

Concepția creștină despre om și societate e direct opusă concepției freudiste. Omul se caracterizează prin spiritul său, rațiunea și voința-l călăuzesc, și nu instinctul sau inconștientul, iubirea — comuniune sufletească îl însuflețește, și nu sexualitatea biologică.

Instinctul și sexualitatea nu constituie factorul dominant, ci sînt canalizate de iubirea spirituală, de rațiune și voință. Renunțările, sacrificiul pentru binele obștesc duc la dezvoltarea personalității umane.

În ce privește societatea creștinismul postulează un progres social, care vizează plămuirea unei societăți, temeinicite pe iubire, frățietate, muncă, dreptate, egalitate, pe demnitatea omului și prețuirea valorilor fiecărui popor, pe pace și libertate. De aceea creștinismul combate nedreptatea, egoismul, șovinismul, rasismul, colonialismul, agresivitatea ce zămislește războaie, etc. și sprijinește lupta maselor populare pentru pace, democrație și progres. Astfel omul, stăpîn peste instinctele sale și peste impulsunile inconștiente, stăpîn pe legile naturii și societății, își va făuri o viață mai bună, mai fericită.

Freudismul este și expresia destrămării morale a capitalismului.

Prezentarea omului ca ființă pur biologică, dominată de instincte, de impulsuni inconștiente, nu aparține numai „filozofiei” freudiste; ea invadează operele literare din Apus, și mărturisește despre marasmul moral al unei societăți, care pierde —, ne mai oferind vieții omenești nici un sens, decît disperarea „existenței spre moarte” (cum zic existențialistii) și sexualitatea dusă pînă la exces. Eroii acestei societăți sînt niște psihopați sexuali.

Omenirea, însă, păşeşte înainte. Ea aruncă deoparte epavele unei epoci crepusculare. Ea deschide o nouă epocă, în care omul cu puterea raţiunii şi a înfrăţirii cucereşte cosmosul şi făureşte o viaţă superioară pe pământ din toate punctele de vedere. Conştiinţa umană va ajunge la o înflorire fără precedent.

Nu bietul om, prizonier al inconştientului, ci omul demiurg, stăpîn şi creator, este imaginea ce ne-o pune în faţă mersul biruitor al istoriei.

Pr. Dr. NICOLAE MLADIN

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

TEXTUL LITURGHIERULUI ROMÎNESC PUBLICAT DE DIACONUL CORESI

P r o l o g

Nu ne mai desparte decît un singur deceniu pînă la împlinirea a 400 ani de cînd neobositul diacon Coresi a tipărit în oraşul Braşov (azi, Oraşul Stalin) primul Liturghier romînesc. Apariţia acestei lucrări a fost înregistrată atunci în anumite documente ale vremii. Unele dintre acestea s-au păstrat pînă în zilele noastre.¹ Deşi aceste documente vorbesc despre tipărirea şi distribuirea acestui Liturghier, lucrarea a rămas însă necunoscută posterităţii, deoarece nu s-a păstrat şi nu s-a descoperit — pînă acum de curînd — nici un exemplar, spre a fi văzut şi cercetat de specialişti.

În anul 1927 profesorul N. Sulică a anunţat găsirea unui exemplar din acest Liturghier.² El a descoperit această carte în biblioteca bisericii Sf. Nicolae din Braşov. Deşi descoperitorul ei a anunţat atunci că în scurtă vreme va publica un studiu comparativ mai dezvoltat asupra acestei cărţi, studiul promis n-a mai apărut. Profesorul N. Sulică a decedat, iar urmaşii săi au predat această carte bibliotecii Mitropoliei Ortodoxe Române din Sibiu. Cartea a rămas pînă astăzi un unicat, adică singură pe întreg cuprinsul patriei şi foarte probabil că ea va rămînea pînă la sfîrşit un unicat.³

1 A se vedea Socotelile Braşovului la Hurmuzachi, vol. XI, p. 806—807.

La fel, scrisoarea trimisă primarului din Bistriţa de către episcopul Paul din Turdaş, din comuna Lancrăm de lângă Sebeş-Alba. N. Iorga, Almanahul graficei romîne. Craiova 1926, p. 29.

2 N. Sulică, O nouă publicaţie romînească din secolul al XVI-lea: Liturghierul diaconului Coresi, tipărit la Braşov, în 1570, Tîrgu-Mureş 1927.

3 A se vedea studiul nostru: Primul Liturghier romînesc tipărit. Mitropolia Ardealului, Sibiu 1959, nr. 9—10, p. 722—771.

Interesant este și faptul că deși au trecut mai bine de trei decenii de când profesorul N. Sulică a anunțat descoperirea acestei prețioase lucrări, nu s-a găsit nimeni, pînă acuma de curînd ca s-o cerceteze, s-o studieze și s-o facă cunoscută. La fel, nimeni nu și-a luat osteneala spre a publica cel puțin textul acestui bătrîn Liturghier.

Socotind că împlinirea peste zece ani a patru secole de la tipărirea acestei cărți va fi un prilej pentru cercetarea acestei opere, socotind că o asemenea cercetare nu se poate face fără publicarea textului ei, am crezut că e bine și chiar necesar să dăm în cele ce urmează textul primului Liturghier românesc.

Cartea e fost tipărită cu litere cirilice. Noi o redăm aici cu litere latine, spre a fi în felul acesta accesibilă tuturor cititorilor. Desigur, neexistînd în alfabetul latin litere pentru a reda toate nuanțele, toate sunetele alfabetului cirilic, am redat în acest text, în unele locuri, așa cum s-a putut, așa cum a permis alfabetul latin, textul original al primei Liturghii romînești. Am căutat, din cît am putut, să respectăm întru toate atît textul original cît și ortografia în care a fost tipărită această lucrare, ca în felul acesta textul publicat aici să poată fi utilizat atît de către filologi, cît și de către teologii care vor dori să întreprindă cercetări asupra lui. Publicarea textului coresiian cerînd o grijă migăloasă, îndreptată nu numai asupra fiecărui cuvînt ci și asupra fiecărei litere, se înțelege că în ceea ce privește literele s-au strecurat unele greșeli cu prilejul scrierii textului la mașină și apoi la culegere la tipar. Aceasta și din pricină că Liturghierul coresiian existent este în multe locuri foarte uzat, murdărit și chiar distrus de dîntele vremii, deci foarte greu de descifrat cu precizie matematică.

După aceste lămuriri introductive. lăsăm să urmeze textul Liturghierului românesc, publicat de Coresi la anul 1570.

tocmeala slujbeeî dumnezeiascî întru ia și diac(o)nstvele

De va vrea preutul să sîrășascî dumnezeiasca tainî. datoriu iaste întăi amu în pace să fie cu toți. nici să aibî ceva pizmî spre cineva. și inema cătui va fi de tare, sășu păzeascî cugetulu de hitlenie. să se posteascî puținelu de cu searișu. și să se trezveascî pănî în vreamea de slujbî. e deaca va venî vreamea, după cāndu va face cumu e obiciaulu mai marelui închinîciune, să meargî în besearecî preutul împreunî și diaconulu, să facî împreunî, 3,

închinîciuni și cătrî strane câte una, și deă ciia să meargî. e cându se vor închina, să grîiascî întru eișu aciascî rugîciune. doamne tremite mîna ta de susu de în sf(î)ntulu sălașulu tău, și mă întărește întru aceastî slujbî a ta ce e pusî înainte. să nu cu osîndî înainte să stau înfricoșatului tău altariu. și fără de sînge jrătvî să sfrășescu. că a ta iaste tăria întru veaci, aminu. să meargî în altariu, sășu ia pre în mîini cineșu sti(ha)riulu său. și să facî închinîciuni 3 cătră răsărit să grîiascî cineșu întru elu doamne curîteaștemî păcîtosulu. de aciaa să meargî cătrî(pr)eutulu diaconulu, să ție în mîna dereaptî stihariulu cu urariulu. și sășu închine capulu său, să grîiascî. blagoslovească părinte stihariulu cu urariulu. E preutulu să bl(a)gosloveascî elu grîiascî. blagoslovitu dumnezeulu nostru pururea și acmu și pururea și întru veacii veacului. de aciaa să meargî întru o laturi de oltariu și să se înbrace în stihariu, să se roage așa ca și preutulu. bucurîse sufletulu meu în domnulu, că mî înbrîcî întru cămașe de spăsenie. și cu vășmîntu de veselie înbrîcîmî. ca unui ginere pusemî cununî. și ca o nevastă înfrămsețîmî cu frîmseate. să sărute urariulu, sălu puie s(sub) umărulu (stî)ngu. rîgavițele să le bage în mîini. la dereapta amu să grî(iea)scî. dereapta ta mîni (d)oaamne preaslăvise în vrătute. dereapta ta mîni doamne frămse dracii. și cu multî slava ta sfărîmitai vrăjmașii. la stîngă să grîiascî. mîinile tale feacerîmî și zidirîmî. înțelepțeăștemî și învățamî voiu porînciteloru tale. de aciaa să meargî în prostomidie să rînduiascî sf(i)ntîțele. sf(î)ntulu amu blidu sălu puie dea stînga parte. iarî potiriulu dea dereapta. și alalte cu nusele. preutulu să ia patrahiriulu, sălu bl(a)gosloveascî elu să grîiascî. bl(a)goslovitu dumnezeu ceau vrăsatul dulceața sa spre preuții săi ca mirulu în capu ce deștinge în bar(bă), în barba lu aaronu, de deștingea în omă(ru) veștmîntulu lui. și să ia brăulu și blagosloveascî elu și să grîiascî bl(a)goslovitu dumnezeu că mî încinse cu tărie. și puse nevinovați calea mea. sfrășitau picioarele mele ca cerbii. și întru naltu pusemî. rîcavițele să bage în mîini, să grîiascî cumu e scrisu mai de nainte. deaciaa să ia sfita. și să o bl(a)gosloveascî ia să grîiascî înbrăcînduse cu nusa. preuții tăi doamne înbrîcarîse în dreptate. și preapodobnicii tăi cu bucurie bucurasevoru. deaciaa să meargî preutulu și să se speale, să facî împreună închinîciuni, 3, înaintea proscomidiei cineșu întru elu să grîiascî. doamne curîteaștemî și mî miluiaște .deaciaa. scumpărătuneai deîn blîs(te)mulu legiei cu curatulu sîngele tău. în

cruce te răstigniși și cu sulița împunseși fără de moarte tociși oamenilor. mântuitoriulu nostru slava ta. și să grăiascî preutul. bl(a)goslovitu dumnezeulu nostru pururea și acmu și pururea și în veacii veacului aminu.

proscomidia. deaciia să ia preutul. în mîna stângî amu prescurea. iarî în dreapta sf(i)nta copie. și să o semneaze de trei ori desupra scripturiei a prescuriei grîiascî. (î)ntu pomeana domnului și dumnezeu și mântuitoriulu nostru is. hs. de trei ori. și deaciia să înfigî sulița dea dreapta parte a scripture(i). și tăindu grîiascî. ca oaia spre jungheare adusese. iarî dea stînga. ca mielulu înaintea tunzîtoriulu lui fără glas, așa nușu deschidea rostulu lui. în partea de susu a scripturiei grăescu. întru smereniia lui luose. iarî de în josu. născutulu lui cine va spune, e diaconulu la fieșu carea de tăeri grîiascî. domnului să ne rugîmu. să ție și urariulu în dreapta sa. după aceia grîiascî diaconulu. ialu părinte. e preutul să bage copia în coastele prescuriei dea dreapta parte grîiascî așa. că se luo de în pămîntu viața lui. și sălu puie elu cu dosulu în susu întru sf(i)ntulu blidu, zică diaconulu tae părinte. și să tae elu în chipu de cruce, preutul grîiascî. tăese mielulu lu dumnezeu luo păcatele lumiei, dreptu a lumiei viați și spăsenie. și sălu întoarcî cu ceaia parte ce are cruce. numai de va fi caldu și cu aburu. atunci să zacî cu dosulu în susu, dreptu să nu facî dedesuptu udituri. sălu împuîngî elu dea dreapta parte cu sf(i)nta copie, să grîiascî. unulu de în voinici cu sulița coastele lui împunse, și aciașu eși sânge și apî. și văzu mărturisi și adeveriți iaste mărturia lui. e diaconulu să bage în sf(i)ntulu potiri de în vinu și apî împreună. zică mainte cătrî preutul. bl(a)gosloveaște părinte.. și să priimeascî deacealea blagoslovenie. e preutul să ia în mîini a doa prescure să grîiascî. întru ci(n)ste și în pomeanî preabl(a)goslovitei împărîteasa noastră alu dumnezeu născîtoare și curatî fatî maria. ce dreptu rugîciunea ei priimește doamne jrătva aciasta ce e între ceriu alu tău jrătăvnicu și să ia o parte cu sf(i)nta copie, să o puie ia dea stînga sf(i)nteei pâine. la a treia prescure să grîiascî. cu tăria a cinstitei și viați făcîtoare crucea. cinstiții ceriului țării fără trupure, cistitulu și slăvitulu proroculu înainte curîtoriu și botzîtoriulu ioanu. sf(i)ntii, slăviții și de toți lăudații apostoli și întru sf(i)nti părinții noștri preuților începători, vasilie cela marele. grigorie cuvîntulu lu dumnezeu. și ioanu cu rostulu de auru. atanasie și chirilu. nicolae ce e de în mira, sava alu srăbilor și

toți sf(i)nții preuții ceia mai marii. sf(î)ntulu apostolu întâiulu mîcenicu și mare diaconu stefanu. sf(i)nții mari mîcenici gheorghie. dimitrie. teodoru. și toți sf(i)nții mîcenici. preapodobnicii și dumnezeu purtătorii părinții noștri, antonie. eutimie. sava. onufrie. atanasie atoneanulu. simeonulu srăbilor, toți preapodobnicii sf(i)nții ceia ce nau luatu argintu și ciude făcitori cozma și dămianu. pantemonu. și toți sf(i)nții, fără argintu. sf(i)nții și derepții ai lu du(m)nezeu părinți ioachimu și anna. sfântului cei iaste zioa, și toți sfântii. ce dereptu ruga loru cearcetî noi doamne. și așa să ia fărîmî, să o puie în naceaia parte dea stînga. josu și a lalte pre rîndu să le puie. deacia să ia saltî prescure grăiascî. de toatî episcopia carei dereptu slîvescu. de episcopulu nostru, zii pre nume. și cinstita preuție ce e de hs. slujbî. și totu cinulu preuțescu. de bunii, cinstiți și de dumnezeu păziți împărații noștri. de șerbulu lu dumnezeu, zii pre nume igumenului. de frații noștri și cu slujitorii și preuții și diaconii, și toți frații noștri cei cheamî întru a ta împreunare dereptu a ta miloste că ești de toți mai bunu doamne. deacia să grîiascî de cine va avea pre nume viii, și așa să ia fărîmî. e întraltî prescure grăiascî așa. de fericatî pomeanî și lăsarea păcatelor fericatu ctitorulu sf(î)ntulu hramu acesta. deacia să pomeneascî cela celu pune arhiereulu. și alții ce va avea pre nume morților. și la sfră(și)tu grăiascî așa. și toți ceia de nădejdea învierii viața veacilor. și a ta împreunare adurmiților creștinii părinții și frații noștri de oameni iubitoriu doamne. și să ia fărîmî. diaconulu să ia și cela perscure sf(î)nta copie să grîiascî așa. pomenească doamne și a mea nedestoinicie după mulțimea milosteei tale. și mi iartî toate greșalele cealea cu voe și cealea fără voe. deacia să pomeneascî cine va vrea viii. și întraltî prescure morții așijderea. să puie fărîme de în partea de josu. a sf(i)nteî pâine, ca și preutulu. și să ia mătușă. să adune toate ce sîntu în sf(î)ntulu blidu fărîmele de în josu suptu sf(î)nta pâine. ca să zacî în păzire și în tărie, și să nu cazî ceva. deacia să ia diaconulu cădelnița și tămîie să bage întrînsa, grăiascî cătrî preutulu. blagoslovească părinte cădire. așijderea. domnulu să rugămu. preutulu rugăciunea cădriei.

dumnezeiasca slujba. ce e întru sf(i)nții părintele nostru ioannu cu rostulu de auru, rugăciunea spre cădire.

Cădire aducemuți hristoase doamne domnulu nostru. întru mirizmî de bunî mirosenie. ce luom întru alu tău jrătăvnicu. tre-meate noao dulceța ta pre sf(î)ntulu alu tău dhu. diaconulu.

domnului să ne rugăm. preutul să cădească steoa să o puie spre sf(î)nta pâine, grăiască. bine steoa stătu deasupra io era feciorulu.

diaconulu. domnului să ne rugăm. popa să cădească întâiulu pocrovu să acopere sfânta pîne, grăiască. domnulu împărțise și întru frămseate se investi. până însfrășitu să zică psalomulu, diaconulu. domnului să ne rugăm. coapere despuetoare. popa să cădească alu doilea pocrovu să coapere sfântulu potiri, grăiască. coperiși ceriulu de bunîțiile tale hristoase și de laudele tale împluse pămîntulu.

diaconulu. domnului să ne rugăm, coaperi dspuetoare. preutul să cădească a lu treilea pocrovu, ce iaste aeru. coaperile amîndao. grăiască. coaperi noi doamne întru coperemîntulu arepilor tale. goneaște de la noi totu vrăjmașulu și nepriitoriulu. înpacî viața noastră doamne. miluiaște noi cu pacele tale. și spăsește sufletele noastre. ca dulcele dumnezeu și de oameni iubitori. deacia leageșu amîndao mîinile sale și să se închine cu smerenie. grăiască. bl(a)goslovitu dumnezeu ce așa vru acmu și pururea și în veacii de veacu. diaconulu. de cealea cesu puse înainte și cinstitelor darure domnului să ne rugăm. preutul zică rugăciunea darurelor ce sîntu puse înainte. doamne domnulu nostru. cela ce pâinea ceriului mîncare a toată lumea, domnulu nostru și dumnezeu is. hs. tremease spăsitoriu și izbăvitoriu și dulce dătătoriu a bl(a)goslovi și a sf(i)nți noi. însuți bl(a)gosloveaște darurile aceastea. și iale spre a ceriului tău jrtăvnicu. pomeneaște ca uîn dulce și de oameni iubitoriu aducerile. ce dreptu iale aduserî. și noi neosîndiți fereaște întru slujirea dumnezeie tale tainî. strigî. că sf(i)nțise și premîrise prea cinstitu și mare frămsețatu numele tău tatălu și fiulu și sf(î)ntulu dhu. acmu și pururea și în veacii de veacu. și după aceia să cădească însuși popa darurile. să facî opustu acolo. și așa să ia diaconulu cădelnița să meargî și să cădească sf(î)nta masî. cruce obrazu. grăindu cătrî sineșu acestu tropari. (în) mormîntu cu trupulu. e întru iadu cu sufletulu ca dumnezeu. iarî întru rai cu tlăhariulu. și în scaunu erai hristoase cu tatălu și cu dhulu, toate le împluși nescrisule. și după aceia psalom, 50.

Miluiăștemî doamne după mare mila ta, și după mulțimele eftenșugurele tale. curîțește fără legile mele. mai vrătosu spalîmî de fărălegile mele. și de greșalele mele curîțeștemî. că filegile mele eu știu, și greșalele mele înainte sântu pururea.

ție unuia greșiiu. și hiclesugu înaintea ta feciu. ca să derepte-
zite întru cuvintele tale. și părîverii cându veri judeca. iatî amu
întu fărileage zimisliu sântu. și întu păcate feacemî muma mea.
iatî amu adevăru iubitai fără știrea și ascunsulu a preaînțelep-
ciuneei tale ibitumiei. stropiștimî cu issopom și curîtescumî. spă-
lamîveri și mai vrătos de zăpada înnălbimîvoiu auzului meu
datai bucurie și veselie. bucurîse oasele plecate. întoarce fața ta
de greșalele meale. și toate fără legile mele curîțeaste. inemî
curatî zideaște în mine doamne. și dhu dreptu noiăște întu
zgăulu meu. nu lepăda mine de fața ta. și dhulu sf(î)ntu alu tău
nu lua de la mine. dămi bucurie spăsenia ta. și cu dhulu despoe-
toriului învrătoșazîmî. învați fără legiuitorii calea ta. și necurații
cătrî tine întorcuse. izbăveaște de crunții doamne. doamne spă-
senia mea. bucurîse limba mea dereptăției tale. doamne buzele
deschide. și rostulu meu vestează lauda ta. că de vrea jrătvî
va vreamu. toate arsele nu bine vruși. jrătva domnului dhu
frămtu. inemî frămtî și plecatî dumnezeu nu uraște. fericiază
doamne cu bunî vrearea ta sionulu. și să se zideascî păreții ierli-
mului. atunci bine veri jrătvî dereptate înălțirile și toate arsele.
atunci va pune spre oltariulu tău viței.

să cădeascî oltariulu totu și beseareca. să meargî aciaa în
sf(î)ntulu oltariu, și să cădeascî sf(î)nta masî și preutulu. că-
delnița amu să o puie la loculu ei. însuși să meargî cătrî popa și
să stea împreună înaintea sf(i)nteei mease să se închine de trei
ori. întu ei să se roage și să grăiascî. împăratulu ceriului mîin-
gîitoriu de suflete adevărite. cela ce de pretutindinea toate
înple. vistiiarulu dulceților. și viați dătătoriu. vino răpausite
întu noi. și curîțeastene de toată spurciciunea și spăsează dulce
sufletele noastre. Măriia de susum a domnului. și spre pămîntu
pace întu oameni cu bunî vreaire. De doao ori. și doamne rostu
lumi deschide. de trei ori. așijderea preutulu să sărute sf(î)nta
evangelie, e diaconulu sf(î)nta masî. după aceeaia sășupleace dia-
conulu capulu său preutului său ție urariulu său cu trei degete
a mîinii dereapte să grăiascî. vreama e a face domnului doamne
bl(a)goslovească. preutulu să semneaze elu grăiascî. bl(a)goslo-
vitu domnulu nostru pretutindinea acmu și pururea și în veaci
de veacu. așijderea diaconulu. roagîte de mine despoetore. și
popa aciașu să derepteze dumnezeu talpele tale, și iarî diaconulu.
pomenească despuetore sf(i)nte. și popa. pomenească dom-
nulu dumnezeu înpăriția lui. și diaconulu zică: aminu și să se în-

chine, să iasi. și să stea în locu de obiciai, înaintea sf(î)ntelor uși să se închine cu bunî smerenie, de trei ori. grăiascî întru ieluși. doamne rostu lumi deschide să vestescu lauda ta. și după aceeaia să înceapî diaconulu. bl(a)gosloveaște doamne. popa. bl(a)goslovitî. înpărîție tatălu și fiulu și sf(î)ntulu dhu. și acmu și pururea și veacii de veaci. diaconulu să zicî diaconstvele. lumiei domnulu să rugămu. de susu pace și de spăsenia sufletelor noastre domnului să ne rugămu. de păcele a toatî lumea și de dulce tocmeale sf(i)nte domnului beseareci și de împreunarea tuturor domnului să ne rugămu. de sf(î)nta casa aciasta și de ceia ce cu credinți și cu dulce smerenie și cu frica lu dumnezeu ceia ce înbli întrînsî domnului să ne rugămu. de mai marele episcopulu nostru imr și de curata preuție ce sântu de hs. slujbe de toatî încetirea și oamenii domnului să ne rugămu. de dulce cinstiți și de dumnezeu păziți înpărații noștri de toate curțile și de voinicii lor domnului să ne rugămu. de să se supue și să se pleace totu vrăjmașulu și nepriitoriulu suptu picioarele noastre domnului să ne rugămu. de sfîntulu loculu acesta și de toate cetițile și în laturile și de ceia ce cu credinți întru iale lăcuiescu domnului să ne rugămu. de bunî mestecarea a văzduhului. de mulțirea rodului pămîntului, și de vreamă, domnului să ne rugămu. de notîtorii și cale făcîtorii neputincioșii ceia ce se chinuiescu prîdații, de spăsenia lor, domnului să ne rugămu. a ne izbăvi noi de toatî scrăba mânia și nevoia, domnului să ne rugămu. foloseaște spăsește miluiaște și fereaște noi domn cu a ta dulceați. prea sf(î)ntî, curatî și preabl(a)goslovitî. despuetoarea noastră și curatî fatî maria cu toți sf(i)ntîi pomenirî și unulu altuia și toatî viața noastră lu hs. domnului să dămu. popa să strige. că cadețise toatî măriia cinste și închinîciune tatîlu și fiiulu și sf(î)ntulu dhu, acmu și pururea și în veacii de veacu. rugîciune a antifonelor de întăiu.

Doamne domnulu nostru celuia cei iaste ținerea nespusî și măriia neajunsî. ce a lui milî fără măsurî și la oameni iubire ne-grăitî, însuți doamne după dulce inema ta, cautî spre noi și pre sf(î)nta beseareca aciasta. și fă cu noi și cu ceia ce se roagî cu noi, cu bogîitatea mileei tale și cu eftenșugulu tău. cu aceste ziceri de preunî diaconulu să faci închinîciune înaintea sf(î)ntului jrătăvnicu. să pășascî la loculu său și să meargî dea de-reapta parte să stea înaintea sf(i)ntelor icoane să așteapte sfrășenia antifonelor. antifon 1. bl(a)gosloveaște sufletulu meu

domnulu. sau bl(a)goestu. așijderea datoriu iaste. să faci diaconulu la toate antifonele. ca vor sfrăși întâia antifonî. să meargî iarî la locu de obiiciai. și să faci închinăciune, aciaa grăiascî. iarî și iarî lumiei domnului să ne rugîmu. preutulu, rugăciunea a doa cu strigare.

doamne dumnezeulu nostru spăsește oamenii tăi și bl(a)-goslovește partea ta. înmplerile beseareciei tale ferește. sf(i)n-țește cea ce iubescu dulce frămsește casei tale. tu aceia măreaște cu dumnezeiasca a ta tărie. și nu lăsa noi cea ce nădăduescu spre tine. diaconulu. folosește spăsește. preasf(i)ntî, curatî și bl(a)goslovitî. popa să strige. că a ta e ținearea și a ta iaste înpărîția și măriia tatîlu și fiulu și sf(i)ntulu dhu acmu și pururea și în veacii de veacu. antifone, 2. domnulu înpărîțise. macarî. laudî sufletulu meu domnulu. pânî însfrășitu. slava ini-nea. e dinorodnîi snu.

rugăciunea a treia antifonî.

De înpreunarea aciasta și de chemare noao dărui rugăciuni. ce doi sau trei chemînduse de numele tău cearere a da făgîduiși. însuși și acmu robii tăi cearerea cătrî folos înple. dă noao întru stătîtoarea ta adevérité. și întru ceaia ce va să fie cu viața de veaci dăruiaste. diaconulu. iarî și iarî domnului să ne rugămu. folosește spăsește miluiaște și ferește noi doamne cu a ta dulceați. preasf(i)ntî curatî și preabl(a)goslovitî. popa să strige. că dulce și de oameni iubitoriu domnu ești. și ție mărie tremea-temu, tatîlu și fiiulu și sf(i)ntulu dhu. acmu și pururea și în veacii de veacu. diaconulu. să faci închinîciune. să înntre în lă-untrulu altariului și să stea acolo. și să cante a treia antifonî. veniți să ne bucurîmu domnului să strigămu domnului nostru. spăseastene fiiulu lu dumnezeu celace înviseși de înmoarte cîntămuți lăudămute. să ainte apucămu fața lui înispovedire, și în cîntare să strigămu lui. spăseastene fiiulu lu dumnezeu cela ce înviseși de în moarte cîntămuți lăudămute. că zeulu mare e și domnu și înpăratu mare spre totu pămîntulu. spăseastene fiiulu lu dumnezeu cela ce înviseși de înmoarte cîntămuți lăudămute. că în mîinile lui cunplitele pămîntului. și înnaltele codrilor ale lui sântu. că a lui iaste marea și elu feaceo. și uscatulu mîinile lui feacerî. spăseastene fiiulu lu dumneezu cela ce înviseși de înmoarte cîntămuți lăudămute. cîntăndu blajenile sau antifonele. cîndu vor sosi la slavî. să meargî popa și diaconulu înna-intea sf(i)nteei mease și să faci închinîciuni înpreunî, 3. deaciaa

să ia preotulu sf(î)nta evanghelie să o dea diaconului. și așa să iasă să facă vâhodu micu. să vine și să stea în locu de obicei, sășu închine amîndoi capetele. diaconulu să zică linu. domnului să ne rugăm. împreună și urariulu să ție cu trei diagete a mîinii de-reapte. grăiască preotulu rugîciunea eșireei în taină.

Despuetoare doamne dumnezeulu nostru. cea ce tocmiși în ceriure începîtori. și voinicame de îngeri și mai mari arhangheli întru slujirea mării tale. fă de întru întrîrile noastre întru întrîrile sf(i)ntilor înngeri a fi de slujindu noao și cu mărie mărindu a ta dulceați. că cadeșise toată măriia cinste și închinîciune tatălu și fiulu și sf(î)ntulu dhu. acmu și pururea și în veacii de veacu. aciasta sfrășinduse, să grăiască diaconulu cătrî preotulu. bl(a)goslovească despuetoare sf(î)ntulu vâhodu. să arate împreună cătrî răsîritu cu urariulu așa cumu șilu ține. preotulu să facă cruce cătrî răsîritul grăiască blagoslovitu întratul sf(i)ntilor tăi doamne, de pretutindinea și acmu și pururea și în veacii veacului. așijderea să meargî diaconulu cătrî mai mare. și acela să sărute sf(î)nta evanghelie de va fi acia, e de nu va fi să o sărute popa. troparele sau antifonele până în sfășitu cătăndule. să iasă diaconulu în mijlocu și să stea înaintea popei. sășu rădica mîinile puținelu, și să arate sf(î)nta evanghelie să grăiască. prea înțeleptu iartă. și oamenii. veniți să ne închinăm și să cădemu cătrî hs spășitoriulu nostru. spăsească fiiulu lu dumnezeu cea ce învise de înmoarte căntămuți lăudămute. de acia să se închine acela și preotulu înaintea lui, să meargî în sf(î)ntulu ol-tariu. și să puie sf(î)nta evlie în sf(î)nta masă. cătîndu să grăiască troparele rîndului. și cîndu va veni apoi, să grăiască diaconulu cătrî popa cu capulu plecatu și urariulu cu dereapta să ție cumu de multe ori amu zisu. bl(a)goslovească despuetoare vremea de trei ori sf(î)ntulu. și popa să semneaze elu grăiască. că sf(î)ntu ești dumnezeulu nostru și ție mărie tremitemu tatîlu și fiiulu și sf(î)ntulu dhu. și acmu și pururea și în veacii de veacu. troparele deaca se vor sfrăși, să meargî diaconulu aproape de sf(i)nte dvere. să arate orariulu său celora de afarî, să grăiască linu. și în veaci de veacu. să căntămu noi ceia ce sîntu de înna-farî. tristoe. diaconulu să stea aproape de popa ruga grăindu. rugîciunea de tristoe.

Doamne sf(i)nte cea ce în sf(i)nti răpaoși. ce de trei ori sf(î)ntul cu glasuri de serafimi căntatu. și de în herivimi cu mărie te mărescu. și toate țăriile ceriului închinîșe. ce de în

nefire întru ce iaste aduseși toată firea. cea ce zidiși omulu pre oprazulu tău și pre podobie. și cu de toate darurile tale înfrîm-sețișilu. și dai celora ce ceru prea înțelepciune, și mente. și nu treci greșitul, ce pui la spăsenie căire, cea ce podobești pre noi nedestonicii robii tăi, și în ceasulu acesta a sta înaintea slavei sf(i)ntului alu tău jrătvnicu. și datorî ție închinîciune și mare mărie ați aduce. însuți doamne priimește și de în rostulu nostru greșiți de trei ori sf(i)ntî cîntare. cearcetî noi cu dulceața ta iartî noao toate greșalele cu voie și fără voe. sf(i)nțește ale noastre suflete și trupure. și dă noao întru prea înfrîmseațe a sluji ție întru toate zilele vieții noastre. dereptu rugîciunea prea sf(i)nte dumnezeu născîtoare și de a tuturor sf(i)nților ce de în veacu ție au ogoditu. strigare. că sf(i)ntu ești domnulu nostru, și ție mărie tremitemu tatălu și fiiulu și sf(i)ntulu dhu. și acmu și pururea și în veacii de veacu. sfrășinduse rugîciunea, și cîndu voru auzi cîntăndu slava și ininea. grîiascî și aceia. sf(i)nte doamne sf(i)nte tare sf(i)nte fără moarte miluiaște noi. de trei ori. să faci împreună închinîciuni, trei. înaintea sf(i)ntei mease. deacia grîiascî diaconulu cătrî popa. zi părinte și să meargî la preastolu să grîiascî. bl(a)goslovitu vino în numele domnului. și iarî diaconulu bl(a)gosloveaște despoetoare de susu ședere. e preutul. bl(a)goslovitu ești cea ce pre scaunulu mării înpărîției tale șezi, pretutindenea. și acmu și pururea și în veacii de veacu. și după sfrășitul lu tristoe, să strige diaconulu. să socotim. iarî popa. pace tuturor. diaconulu. prea înțeleptu. cetitoriulu. cînteculu lu davidu, diaconulu aciașu. să luom aminte. cetitoriulu, prochimenulu. aplu. (apostol). diaconulu. preaînțeleptu, cetitoriulu începîtura aplu. diaconulu. să socotimu. cetitoriulu. aplu. și după sfrășitul apostolului. grîiascî popa. pace acestora. diaconulu. să socotim. și cînte alliluia, cînteculu lu davidu. sau macarî mainte de acesta să grăim apostolulu să ia diaconulu cădelnița cu tămîe, să se apropie cătrî popa, grîiascî. bl(a)gosloveaște despoietoare cădire, celuie obiceiulu să bl(a)goslovească și rugî sprinsî să zicî, să cădeascî sf(i)nta masî înprejuru și pre popa. rugîciunea grăitî dela preutul înaintea sf(i)ntei evangheliei.

Lucește întru inema noastră de oameni iubitoriu doamne a ta dumnezeiasca înțelepciune luminî neputredî. și cugetelor noastre descoaperi ochii, întru evlie propoveadaniei sale să înțelegemu. răsîdeaște întru noi și fericata învățîturiei tale fricî. ca ale trupului pohte toate să le călcămu. sufleteasca viați să trea-

ШННЮФРЮРЪ ШН ЛЕУЧІН ДЕРТКЪ •

ШННЮФРЮРЪ ШН ЛЕУЧІН ДЕРТКЪ •

Г. ОАМНЕ ДОНУЛЬ ПОСТРУЧЕЛУА ЧЕН
 ЁСТЕ ЦННЕРЪ НЕСПОУСЖШНЛХ, ІА
 НЕАЖОУНОЖ • ЧЕАЛУНМНАЖ ФЖ
 РЖ ІМЗЕРЖ ШНЛА ОАМЕНН ЮБНРЕ НЕ
 ГРЖНГЖ • ЛСУЦН ДОАМНЕ ДОУПАДОУ
 ЛЧЕИМЕМАТА, КАУТЖСПРЕНОНШН ПРЕ
 СФОНТА БЕСТРЕКААЧАСТА • ШНФЪКУ
 НОНШНКУЧЕМ ЧЕСЕ РОАГЖКУНОН • КУБО
 ГЛТАТЪ МНЛЕЕНТАДЕШНКЪ ЁФТЕН
 ШУГУЛЬТУУ • УАЧЕСТЕЗНЧЕРНДЕПРЕ
 УНЖ ДІАКОНУЛЬ СЖФАЖЖ ЛКННЛЮНЕ
 АНТЕ СФНТОЛУН ЖРХТЗВННКЪ •
 ШЖШАСКЖ ЛАЛОКУЛЬ СЖУ ШНСЖМТР
 ДТДЕРТ ПТАПАРТЕ СЖСТЪ АНАНН
 СФНТЕЛІНКОАНЕСЖАЩІАТЕССФРЖ
 ІААНТИФОНЕЛЮ •

СЛОВЪРЕСОУ • УАМІЕУ •

А

cemu. cătrî îngânduirea ta să ne înțelepțimu și să lucrîmu. tu amu ești sf(i)nție și luminî sufletelor noastre hristoase domnului nostru. și ție mărie tremitemu. tatîlu și fiiulu și sf(î)ntulu dhu. acmu și pururea și în veacii de veacu. și după aceeaia cădelnița să puie, să meargî cătrî popa și sășu închine lui capulu să ție și urariulu, grăiascî. blagosloveaște despoetoare sf(î)ntulu aplu și dulce vestitoriulu. cumui va fi numele evangelistului. e preutulu să înseamne elu grăiascî. dumnezeu dreptu ruga sf(î)ntului aplu. ms. să dea ție grai dulce vestindu cu tărie multî întru înmplearea evliei iubitulu fiulu lui domnulu și dumnezeu și spășitoriulu nostru is. hs. cu acelaia dulceați și la oameni iubire. diaconulu zicî aminu. și să se închine elu să se ducî și să stea înaintea sf(i)nteei mease. și să se închine cu dulce smerenie, să ia evlia și să iasî pre în sf(i)ntele dvere, meargî și să stea la tocmitu alu lui locu. înaintei mergădu și sfeașniculu. e preutulu să stea de în dărîtulu sf(i)nteei mease de va avea locu. iarî de nu, de înainte și să caute spre apusu. să strige, prea înțeletu iartî săluzimu sf(î)nta evlie, diaconulu de imr. sf(î)nta evlie ciătenie. popa aciaa și zicî. să luom aminte. iarî de iaste șaltul diaconu slujindu, acela să strige de în lăuntru altarului în loculu popei. prea înțeleptu iartî să auzimu și să luom aminte evangelia deaca se va sfrăși să grăiascî popa cătrî diaconu. pace acela. diaconulu să meargî până la sf(i)ntele dveri, să dea preutulu sf(î)nta evlie. deaciaa să stea la loculu de obiciai să înceapî așa. diaconulu. să zicemu toți de întotul cugetulu și de în toate cugetele noastre să zicem toți doamne atotu țiitoriu doamne părintele nostru rugîmune ție auzi și miluiaște noi. miluiaște noi după mare mila ta rugîmuține auzi și miluiaște noi. acestea deaca vrem grăi. grăiascî preutulu rugăciune.

ruga cu prileju rugăciune.

Doamne dumnezeulu nostru. cu nevoinți ciastî rugî priimește de la ai tăi robi și miluaște noi după mulțimea mileei tale. și eftenșugurele tale josu tremeate spre noi și spre toți oamenii tăi. ce așteaptî dela tine bogitate de milî. diaconulu. înncî rugîmune de dulci cinstiți împărații noștri. de ținutui, de biruire, de lăcuire, de pace, de sănitate, de spăsenia lor. ce iaste cătrî domnulu dumnezeulu nostru mai vrătosu a spori și a ajuta lor întru toate. și a pleca suptu picioarele lor totu draculu și vrăjmașulu. înncî rugămune de dulci cinstitori și hs iubitoriu împărații noștri. imr. înncî rugîmune de mai marii episcopii noștri. imr. înncî ru-

gămune de toți frații noștri și dreptu toți creștinii. popa să strige. că milostivu și de oameni iubitoriu dumnezeu ești și ție mările tremeatem tatălu și fiiulu și sf(î)ntulu dhu și acmu și pururea și în veacii de veacu.

și să desfacî andimisulu. diaconulu să zică. rugați vi chemații cătrî domnulu. credincioși chemații rugați vi ca dumnezeu să miluiască ei. strige ei cu cuvîntulu adevritu. să descopere lor evliia dereaptî, să înpreuneaze ei întru sf(î)nta a sa a săborului a plilor (apostolilor) besearecî. mântuiaște, miluiaște. foloseaște. și fereaște noi doamne cu a ta dulceați chemații. capetele voastre domnului plecați.

de acicea treci întru alu vasilie liturgie. ruga de chemați mai de înaintea sf(i)nteii înălțare.

Doamne dumnezeulu nostru cela ce pre înalți lăcuesti. și spre plecați prevești. ce spre spăsenie nărodului omenescu tremeșeu unulu născutu al tău fiulu și domnulu dumnezeulu nostru is hs. cauți spre robii tăi chemații ceșu închinî ție a lor cerbice. podobește ei în vreamea de dulce cuviinți va în ia iarî ceaia ce va fi. și lăsarea păcatelor și de veșmintele neputrede. înpreunează ei cătrî sf(î)nta a săborului aplilor (apostolilor) besearecî. și numiri ei cătrî aleasa a ta turmî. strigare. ca și aceia cu noi să slivească prea cinstitu și mare frămșetatu numele tău tatălu și fiiulu și sf(î)ntulu dhu. acmu și pururea și în veacii de veacu. diaconulu. căți chemați santeți eșiți. de chemați eșiți. să nu cineva de chemați. căți credincioși, iarî iarî lumiei dumnezeu să rugămu. ruga de credincioși după cîndu veri întinde andimisulu.

Haru dămuți doamne dumnezeu tare. că podobitai noi înaintea ați sta, și acmu sf(î)ntului alu tău jrtăvnicu și a cădea cătrî eftenșugulu tău. de ale noastre greșale. și de a oamenilor neștiitura. primeaște doamne ruga noastră. fă noi destoinici a fi a aduce ție rugiciuni și rugi. și jrtăve fără spurciciune de toți oamenii tăi. și destoinici fă noi ceai pusu întru slujba ta această, cu tăriia dhului tău sf(î)ntulu. neprepuetori și fără poticnire în curati mărturie de în sfeaturele noastre. și să te chemămu în toată vreamea și în toate locurile. să ascuți noi milostivu noao să fii în mulțimea dulceției tale. diaconulu. foloseaște spăsește miluiaște și fereaște noi, prea înțeleptu. popa strige. că cadeșise toată măriia cînste și închinăciune tatălu și fiiulu și sf(î)ntulu dhu. și acmu și pururea și în veacii de veacu. diaconulu. iarî iarî lumie dumnezeu să rugămu. ruga de credincioși a doa.

iarî de multe ori cădemu și ție rugîmune dulce de oameni iubitoriu. că să cauți spre ruga noastră. să curîțești ale noastre suflete și trupuri. de toată spurcîciunea trupului și a sufletului. și dă noao nevinovați și neosîndiți înaintea stăreii sf(i)ntului tău j_rătăvnicu. dăruiaște doamne și cea ce se roagî cu noi, prea sporire viați și credințe și înțelepciunea sufletului. dă lor pretutindenea cu frici și cu dragoste a sluji ție, neosîndiți a ne mesteca cu sf(i)nta a ta tainî. și a ceriului împărîție. destoinici a fi. diaconulu. foloseaște spăseaște miluiaște și fereaște noi doamne cu a ta dulceați. prea înțeleptu. popa să strige. că ca desuptul ți-nearea ta de pretutindenea să ferim și ție mărie tremeatemu tatălu și fiiulu și sf(i)ntulu dhu. acmu și pururea și în veacii de veacu.

ruga să facî preutul a d..., heruviculu să cîntă m...

Nimea destoinicu a se lega de pohtele trupului și a dulceții ei să vie sau să se apropie sau să slujească ție împăratu de slavî. ce slujescu ție, mare și înfricoșatu și a celuia tăriia ceriului. ce înnsî negrăitî și nemăsuratî la oameni iubirea ta. neadausu neschimbatu fuseși omu. și întăi sf(i)ntîtoriu noao ești. și slujirea aceasta și fără spurcîciuni j_rătve fire de sf(i)ntie datai noao ca despoetoriulu tuturor. tu amu singuru doamne dumnezeulu nostru despui ceriulu și pămîntulu. cela ce pre scaunu de heruvimi purtatu ești. cela ce ești serafimilor domnu. și împăratu creștinilor. și cela ce ești singuru sf(i)ntu și întru sf(i)nti răpaosî. ție amu rugîmune unulu dulcelui și dulce ascultătoriulu, cautî spre noi greșiții și netrebuincioșii robii tăi. și curîțește sufletulu și inema de cugetele hitleane. și destoinici fă pre noi cu tăriia sf(i)ntului tău dhu. înbrîcați cu sf(i)ntiia dulceții înaintea a sta sf(i)nteei tale aceștii mease, și sf(i)ntie a lucra sf(i)ntului și prea curatului tău trupu și cîstitulu sînge. ție acmu cădemu plecămule ale noastre cerbici și rugămune ție. nu întoarce fața ta de noi. nice înpenge noi de feciorulu tău. ce podobește aduși să fim ție noi greșiții și nedestoinicii robii tăi cu darulu acesta. tu ești celora ce aducu și aducîtorii. și priimeștii în părțile hristoase domnulu nostru și ție mărie tremeate cu fără de începutulu tău tatălu și totu sf(i)ntulu și dulcele și viați făcîtorulu dhu. acmu și pururea și în veacii de veacu.

heruviculu cîntîndu. să înntre diaconulu în sf(i)ntulu ol-tariu. și să ia cădelnița cu tămîie. și meargî cătrî popa să ia năra-vulu de cădire blagoslovenie, să cădească sf(i)nta masî obrazu

de cruce înprejuru și beseareca toată și preutul. și după aceeaia să stea diaconulu deastănga lui, cu toată smerenia să aștepte sfrășirea rugăciunii. e deaca se va sfrăși, să stea depreună rugînduse, heruviculu grăindu adinsu eișu, și de trei ori să se închine grăindu acesta și să se ducă în proscomidiar înaintea să meargă diaconulu cu cădelnița. și să cădească sf(i)nta întru elușu să se roage. doamne curîțească greșitul. să grăiască către popa. ia despuetoare. și popa să ia aerulu său pue în celu umăru stăngu alu diaconului grăiască. rădicați minile voastre în sf(i)ntie și bl(a) gosloviți domnulu. așjderea și sf(i)ntulu blidu, său pue în vrăhulu diaconului acesta luîndu și acelaia cu frică și cu toate socotințele și cu tărie. însuși preutul să ia sf(i)ntulu potiri numa și așa să facă mare vâhodu, înaintea mergîndu diaconulu, fiindu și cădelnița cu sf(i)ntulu blidu întru u în deagetu alu miniee derepte. drecăntu pre în besearecă, rugîndu amîndoi de toți grăind. pomenească toți voi domnulu dumnezeu împăria lui. și cîndu va veni către sf(i)nte dvere, popa să meargă. pestindu. diaconulu înainte să meargă stea ție în capu sfă(i)ntulu blidu cu cumușu iaste, puținelu să se întorcă către popa și popa întrîndu grăiască. luați poarta domnilor voștri, și luose poarta de veaci, și întru împăratulu de slavă. diaconulu grăiască. bl(a)-goslovitu vino în numele domnului dumnezeu domnulu ivise noao. și așa să meargă preutul și să pue sf(i)ntulu potiri. atunci să ia și sf(i)ntulu blidu de în capulu diaconulu să puie și acela în sf(i)nta masă, grăiască. dulce obrazu iosifu, de pe cruce luo preacuratu trupulu tău. cu pânz curățînvălitu puselu. diaconulu să pleace capulu său către popa grăiască. dhulu sf(i)ntu veniva spre tine și tăria susului umbriteva, și iar diaconulu către popa. pomenească despuetoare sf(i)nte, și popa să zică pomenească domnulu dumnezeu împăria lui. așjderea diaconulu zică aminu, și să se închine și vreamă să ia iasă și stea la locu ce e tocmitu de obicei, grăiască. începătură după marele vâhodu. să înplemu rugăciunile noastre domnului. de cinstitele darure cesu puse înaintea, domnului să ne rugăm. de bl(a)goslovita casa aciasta și de cea ce cu credință și cu dulce smerenie și cu frica domnului cea ce întru ia înblă, domnului să ne rugăm de a ne izbăvirea noi de toată scrăba mânia și nevoia domnului să ne rugăm. ruga după punerea sf(i)ntelu darure.

Doamne dumnezeu atotîntoriu, ce ești unulu sf(i)ntu, cea ce primești jărtva de laudă dela cea ce te chiamă cu toată inima

primeaște și noi greșiților rugî, și o du cătrî sf(î)ntulu alu tău
 jrătăvnicu. și destonici fă noi a aduce ție darure și jrătve sufle-
 tești de ale noastre păcate și de ale oamenilor neștiutori, și po-
 dobeaște noi să aflămu dulceați înaintea ta, și să fie dulci luate
 jrătvele noastre. și să se sălășluiască dhulu dulceției tale spre noi,
 și spre ceaste darure cesu puse înaintea, și spre toți oamenii tăi.
 diaconulu. foloseaște spăseaște miluiaște și fereaște noi doamne
 cu a ta dulceați. zi de totu săvrășiti, sf(î)ntî, pace, și fără greșali,
 dela domnulu să rugămu, ingeru cu pace credinciosu dreptîtoriu,
 feritoriu sufletelor și trupurelor noastre, dela domnulu să rugămu.
 milî și lăsarea păcatelor și prea greșalelor noastre, dela domnulu
 să rugămu. bunele și folosurile sufletelor noastre și de pazele
 lumiei, dela domnulu să rugămu. a creștinilor sfrășire întru
 viața noastră, fără păcate, nerușinați, în pace, și bunu răspunsu
 la înfricoșatulu județu alu hs. să cearemu. prea sf(î)ntî curati
 pre bl(a)goslovitî despuetoare a noastră și alu dumnezeu născî-
 toare și pururea fecioară mariia. cu toți sf(i)ntîi pomeniri înșisu
 lor și unulu altuia, și toată viața noastră, hristosu domnului prea
 să o dămu. popa să strige. cu milostea a unului născutu fiiulu
 tău, cu elu bl(a)goslovitu ești cu prea sf(î)ntulu și dulcele și viați
 făcătoriu alu tău dhu, acmu și pururea și în veaci de veacu. oa-
 menii. aminu. popa. pace tuturor. diaconulu. să ne iubimu unulu
 cu alaltu ca cu uîn cugetu să spunemu. oamenii să zică. tatălu și
 fiiulu și sf(î)ntulu dhu troiți întru o fire și neîmpărțiti. preutulu
 (în lăuntru stea) să se închine de trei ori, rugînduse grăiască. iu-
 bescute doamne cu tăria mea. domnulu învrătoșarea mea și scă-
 parea mea și izbăvitoriulu meu, și să sărute sf(î)nta cumu sântu
 coperite, întăiu sf(î)ntulu blidu așijderea vrăhulu sf(î)ntului po-
 tiri, și marginea sf(i)nteei meae înaintea sa. să sărute și dia-
 conulu urariulu său io iaste spre elu obrazu de cruce și așa să
 înpreuneaze. zică. uși uși prea înțeleapte să socotimu. oamenii să
 zică. Crezu întru dumnezeu în tatălu puterniculu făcîtoriu ce-
 riului și alu pămîntului. văzutelor tuturor și nevăzutelor și întru
 unulu domnu is hs fiiulu lu dumnezeu ceau născutu dinioară, însî
 de în tatălu născu mai nte de toate veacurile. luminî dela luminî
 dumnezeu dreptu de în dumnezeu dreptu. născutu însî nefă-
 cutu unulu cu tatî. pre în cine toate făcute sântu dreptu noi oa-
 menii. și dreptu ispășenia noastră veniau de în ceri. sau nă-
 cutu de în dhulu sf(î)ntu, și de în mariia fatî omu fu. răstigni-
 tuseau dreptu noi sutu pilatu pontu chinuitu și îngropatu și în-

visă a treia zi după scriptură. și se sui în ceri ședea a dreapta tatălui. și iară veniva cu slavă a judeca viii și morții. că împărăția lui nu iaste obrășenie. și în dhulu sf(î)ntu domnulu ce vii face. însă dela tatălu vine și în tatălu și în fiiulu să ne închinălu și să slăvimu. cum au grăitu prorocii și întruna sf(î)ntă a săborului apostoliloru besearecî. mărturiseaște u în botezu să se iarte păcatele. așteptămu sculatulu morțiloru și viiloru veaculu cela ce va să fie aminu. diaconulu. să stămu bine, să stămu cu frică, să luămu amente sf(î)ntă înălțare cu pace a aduce. oamenii. milă, pace jărtvă cântare. aceasta dela diaconulu să grăimu. și preutulă să ia aerulu despre sf(i)nte. și puținelu rădice elu grăiascî. sf(i)nte doamne, sf(i)nte tare, sf(i)nte fără de moarte, miluiaște noi, și acela să sărute sălu puie. să strige. dulceața domnului nostru isus, și dragostea domnului și a tatălui, și împreunarea sf(î)ntului dhu fie cu toți voi. oamenii. și cu dhulu tău. popa. susu să aveamu înăma. oamenii. avămu cătră dumnezeu. popa. dămu haru domnului. oamenii. destoinicu și dreptu. diaconu să meargă și să stea de înastănga popei de olaturi a sf(i)nteei mease, închinăse de trei ori. preutulă să strige.

Destoinicu și dreptu, ție a cânta, tine bine a cuvînta, tine a lăuda, ție haru a da, ție a ne închina în totu loculu împărăției tale, tu acum ești domnu negrăitu, neștiutu, nevăzutu, neajunsu, pururea fiindu, așijderea acesta, tu și unulu născutu al tău fiiu și dhulu tău sf(î)ntu. tu de în nefire întru fire noi adu-seși. căzuții sculatai iară. și nai pășitu toate făcându, până noi cătră ceriu rădicași. și împărăție dăruși cu ceaia ce va să fie, de aceastea de toate haru dămuți. și unulu născutu al tău fiiu și dhulu tău sf(î)ntu. de toate ce știmu și de cealea ce nu știmu. ivitele de bune lucrure ce întru noi fostau. haru dămuți și de slujba aciasta ce de în mâinile noastre a lua înfrămșețitai. ție amu înainteți stau mii de arhangheli. și un tunearece de îngeri. heruvimi și serafimi. șestocrilați. ceaia cu ochi mulți... tăriia. e preutulă zică. strigare. de biruire cântecu, cântându, chemîndu și grăîndu. oamenii. sf(î)nt, sf(î)nt, sf(î)nt, domnulu savaotu. cela ce împlu ceriul și pămîntulu de lauda lui. mântuitoriulu întru naltu, blagoslovitu vino în numele domnului mântuitoriulu de susu. diaconulu să ia steaoa să o șteargă de andimisu, și să o sărute, să o pue cu aerulu. de aciia să meargă și să stea în partea dreaptă și de va fi repidă să o ia în mâinile sale

și să apere spre sf(i)nte cu toată socotirea ca să nu cazî musci, sau ceva de ceale jăgării mici, iar de nu va fi ripidi să faci aceasta cu pocrovulu. preotulu să se roage.

Cu aceste fericite țării și noi împărate de oameni iubitoriu strigămu și grăimu. sf(i)ntu ești și prea sf(i)ntu. tu și unulu născutu alu tău fiu, și dhulu tău sf(i)ntu. sf(i)ntu ești și prea sf(i)ntu, și mare frămseătea mării tale, ce lumea ta așa o iubiși, că fiulu tău unulu născutu datai. ca totu cela ce va creade întru elu ,nu vor peri. ce va avea viață de veaci. ce vine și toate ce era de noi socotire sfrăși. în noapte ce întru ea vândutu era, mai vrătosu însușiu deade dreptu a lumiei viați. luo pâine întru sf(i)nta a sa și nevinovați mîni dulce haru deade, bine cuvînti, o s(i)ntio, frămse, deade sf(i)ntilor săi ucenicilor și aplilor zise. preutulu să strige. Luați mîncăți acesta iaste trupulu meu, ce dreptu voi frămse întru lăsarea păcatelor. diaconulu. să se atingî de urariulu său să arate popei și popa sf(i)ntulu blidu. așijderea și sf(i)ntulu potiri. cându va arîta preutulu grăiascî. aceasta întru sineșiu să zicî. așijderea și potirulu după cinî grăe. să strige. beați de întrînsu toți. aceasta iaste sîngele meu de leage nouo ce dreptu voi și dreptu mulți vîrsîse întru lăsîciunea păcatelor. arate și diaconulu cu pusulu așijderea și sf(i)ntulu potiri. pomenindu amu spăsitoarea aciasta învățăturî, căte de noi furî cruce, groapî, a treia zi înviere, și la ceriu suire, și în nadereapta ședeari, și a doa slîvitî iarî vinere. să strige. a ta de întralu tău ție aducându de toți. și popa pleacesse de se roage.

Incîți aducemu cuvintele ceastea și fără sînge slujbî, și rugămune milcuimune și cearemu. tremeate dhulu tău sf(i)nte spre noi, și spre ceaste darure cesu puse înaintea. cându... popa aduce chemare sf(i)ntulu dhu și... sf(i)nte darure să pîrîseascî diaconulu deașinerea ripida sau pocrovulu și să meargî aproape de preutulu și să închine amîndoi înaintea sf(i)nteei mease rugînduse adinsu eișu. așijderea capulu pleace puținelu daiconulu, și arate cu urariulu sf(i)ntulu blidu, grăiascî. blagosloveaște despuetoare sf(i)nta pâine. și popa blagosloveaște spre sf(i)nta pâine, grăiascî linu. fă pâinea amu aciasta cîstitu trupulu hristosului tău. și diaconulu, aminu. și iarî diaconulu. blagosloveaște despuetoare sf(i)ntulu păharu. e preutulu blagosloveaște acia spre sf(i)ntulu potiri, grăiascî iarî în potiriulu acesta cîstitu sînge hristosului tău. diaconulu. aminu. și acia arate cu urariulu său depreună sf(i)nta grăiascî. pomenește doamne după mul-

țimea milosteei tale și a mea nedestoinicie. și mi iartî toate greșalele cealea cu voe și fără de voe și nu dreptu păcatele noastre să ne aperi de dulceața sf(i)ntului tău dhu și de ceaste darure cesu puse înnainte. pomenește doamne loculu acesta ce întru elu viem, și toate cetițile și laturile și ceia ce cu credinți lăcuiescu în iale. pomenește doamne notitolii, cale făcitori, neputincioșii, usteniții, prîdaniei și despășenia lor. pomenește doamne plodu aducătorii și binefăcătorii sf(i)ntelor tale besearici. și pomenitorii de mease, și spre toți noi mila ta. josu tremeate. popa să strige. și dă noao cu o rugî și cu o inemî a te slăvi și a te cănta prea cinstitu și mare frămsetatu numele tău tatălu și fiulu și sf(i)ntulu dhu, și acmu și pururea și în veacii de veacu. și să fie mila marelui domnu și spăsitorulu nostru is hs cu toți voi. diaconulu. toți sf(i)nții pomeniri iarî iarî lumiei, domnului să ne rugămu. de ceaste puse înnainte și sf(i)nțite cinstitele darure, domnului să ne rugămu. ca de oameni iubitoriu domnulu nostru primește ei întru sf(i)ntulu și alu ceriului alu tău jrătvnicu întru mirismî de bunî mirosenie. tremeate noao dulceața și darulu sf(i)ntului dhu rugămune. dene izbăvirea noi de toată scrăba mânia și nevoia domnului să ne rugămu. preutul să se roage. ție punemu viața noastră toată și nădejdea, de oameni iubitoriu despue toriu, rugămuține și cearemu și cucerimune, podobește noi a ne înpreuna cu a ceriului tău și înfricoșatu ascunsu. ceastî sf(i)nție și sufleteascî masî, cu cugetu curatu. în lăsarea păcatelor, ertare greșalelor, întru dhulu sf(i)ntu înpreunare, în dobînda înpărîției ceriului nu întru părî sau întru osîndî. diaconulu. folosește spăsește miluiaște și ferește noi doamne cu a ta dulceață. zi de totu săvrășiti sf(i)ntă pace și fără greșali, domnului să ne rugămu. ingeru cu pace credinciosu dreptîtoriu feritoriu sufletelor și trupurilor noastre, domnului să ne rugămu. mili și lăsare păcatelor și prea greșalelor noastre, domnului să ne rugămu. bunele și folosurele sufletelor noastre și de patele lumiei, domnului să ne rugămu. a creștinilor sfrășire, întru viața noastră fără chinuire, nerușinați, în pace, și bunulu răspunsu la înfricoșatulu județu, hristosu să cearemu. de înpreunarea credinței, mestecarea sf(i)ntului dhu cerșiti înșisu lor și unul altuia și toată viața noastră lu hs domnului să o dămu. strigare. Icuviușari noi despuetoare cu îndrăznire a cuteza a chema tine al ceriului domn și tată și a grăi. oamenii să zică.

Tatălu nostru ce ești în ceri sf(i)nțescise numele tău. să vie înpărîția ta fie voia ta cumu în ceriu așa și pre pămîntu. pita

noastrî săţioasî dăne noao astăzi. şi iartî noao greşalele noastre. cumu ertămu şi noi greşiţilor noştri. şi nu ne duce în năpaste ce ne izbăveaşte pre noi de hitleanulu. şi iarî preutulu să strige. că a ta iaste înprîtia şi tăria şi măria tatălu şi fiiulu şi sf(î)ntulu dhu, şi acmu şi pururea şi în veacii de veacu. pace tuturor. diaconulu. capetele voastre domnului plecaţi şi aceastea... pleace însuşiu cu ei capulu... pînî la striagre... ..

Haru dămuţi împăratu nevăzutu, ce cu nemăsurata a ta tărie toate lucraşiu. şi cu mulţimea mileei tale, de în nefiindu întru fire toate aduseşi. însuţi despoetoare de în ceriu cauti spre ceia ceşu plecarî capetele sale ţie. nu amu plecarî trupu şi sânge. ce ţie înfricoşatulu domnu. tu amu despoetoare înaintea stăndu toţi noi în dulce derepteazî răpaosî careleşu dupî a lui treabî. cu notiţorii noati, cu cale făcîtorii cale fă, neputincioşii vindecî. cela ce eşti vraciu sufletelor şi trupurilor. preutulu... dulceaţa şi milostea la oameni iubirea unulu născutu fiulu tău cu elu bl(a)goslovitu eşti cu prea sf(î)ntulu dulcele şi viaţi făcîtoriu alu tău dhu, şi acmu şi pururea şi în veacii de veacu. să stea diaconulu să ia aminte cătrî popa cu ochiulu. preutulu să se pleace să se roage.

Socoteaşte doamne isuse hristoase domnulu nostru de în sf(î)ntulu sălaşulu tău. şi despre scaunulu măriei împărîţiei tale. ce vino de sf(i)nteazăte noi. cela ce susu cu tatălu şezi. şi cicea nevăzutu cu noi împreunezite. şi podobeazăte ţinearea mîinii tale să se dea nouă prea curatulu trupulu tău şi cinstitulu sânge, şi noao şi tuturor oamenilor. e cându va vedea diaconulu pre popa ruga sfrăşindu şi închinînduse să se închine şi elu în locu ceşu stă de trei ori. şi cându va vedea pre popa iarî tinzînduşi mîna şi atîngînduse de sf(î)nta pâine. să strige. să luom aminte. şi popa să rădice sf(î)nta pâine, grăiascî. sf(î)nta sf(i)ntilor. diaconulu amu meargî stea deadereapta popei şi popa frăngî sf(î)nta pâine, în patru părţi şi o pue în sf(î)ntulu blidu în chipu de cruce. grăiascî şi aceastea frăngîndu. frîngese şi împartese mieluşelulu domnului. frănge şi nu împărţim. ce pururea mîncămu şi nici dinioară sfrăşim. diaconulu. să arate cu urariulu lui... sf(î)ntulu păharu grăiascî. înple despuetoare sf(î)ntulu păharu iarî popa... să ia cea parte de susu şi să facî cruce cu nusa spre sf(î)ntulu potiri, grăiascî (um)plerea sf(î)ntulu dhu şi aşa să bage acela. diaconulu. aminu. să aducî un cropulu, aducăndu acesta grăiascî cătrî preutulu. bl(a)gosloveazăte despuetoare un cropulu. e preutulu să bl(a)gosloveascî iar diaconulu să ţie cu mîna stăngî

sf(î)ntulu potiri să bage un cropulu cătu să fie destulu și preutulu să zică. căldura dhulu sf(î)ntu. diaconulu, aminu. de accia să se închine depreună și să se roage diaconulu să se încingă cu urariulu său în chipu de cruce și să stea puțin acoalea și popa să facă cătră diaconulu închinăciune și iertăciune să ceară. și să ia o parte de sf(î)nta pâine și să o împartă... doa... și o parte amu însuși să o ia înlăuntrulu palmeei mîinei drepte. altă să o ia cu trei degete a mîinii drepte, grăiască, cîtinelu... apropiete. e diaconulu să se apropie, facă mătanie cu toată smerenia, ceară ertăciune și așa să vie. popa dealui grăiască.

Cinstitulu și sf(î)ntulu trupu alu domnului și dumnezeu și mîntuitorulu nostru is, hs, dease, mr (n.) diaconului în lăsarea păcatelor în viața veacilor. și diaconulu să sărute mai marelui mîna. și să ia să meargă înaintea sf(i)nteii meae și pleace capulu și roagească zică.

Crezu doamne și spui că tu ești hs fiiulu domnului viu ce destinseși de în ceriu. și înpelițate de în dhulu sf(î)ntu, să spăsești greșii ce întăiu sântu eu... întru ascunsu astăzi fiiulu domnului înpreunatumă primești. nu amu vrăjmașilor tăi adeveriturile tale zicu. nici sărutare dau ție ca iuda. ce ca tlăhariulu spuiute, pomeneștemă doamne întru înpărîția ta. să nu fie mie înpărî sau osândă, mestecarea sf(i)nteii tale doamne, ce întru vindecarea sufletului și a trupului. și așa să se cuminece cumui va fi înmîni. cu frică și cu mare nevointă. și popa să ție și elu ceau luat, sf(î)nta parte și să-și pleace capulu înaintea sf(i)nteii meae. și să se roage, zică ceiace au zisu mai de înaintea. deci și elu să se cuminece, cumui va fi în mîni cu toată socotința. așijderea să ia cu amîndoao mîinile și cu pocrovulu sf(î)ntulu potiri și să se cuminece de trei ori... e în elu. și după aceeaia rămișitele sale și sf(î)ntulu potiri ceie în mîni cu pocrovulu să șteargă. și pre margine iova să sărute. să cheame aciașu diaconulu. diacone apropiete. să se apropie și închinăciune acia ceară. să atingă și a lu popa de sf(î)ntulu potiri și cu pocrovulu. și să se cuminece și elu de trei ori. așa să grăiască popa. diaconulu cumui va fi numele cuminecise cu cinstitulu și preasf(î)ntulu sînge alu domnulu și dumnezeulu și spășitorulu nostru is hs în lăsarea păcatelor lui și spre viața vecilor. deci să ș... diaconulu ceie mîni tiri să sărute elu și hs pre mijlocă de noi. diaconulu. și iaste și va fi. și după aceeaia însuși diaconulu să ia în mîni sf(î)ntulu blidu și mătușă, să înpreuneaze totu în sf(î)nt-

tulu potiri . cu fricî și cu toată socotirea. ca să nu cazî nice o fă-rîmî de cele mai mici să nu cazî sau să rămîie. și preutul aceas-tea să fie, grăiascî de dulce, dare molitvî. preutul să se roage.

Dulce haru dămuți despoetoriu la oameni iubitoriu. dulce dă-titoriu sufletelor noastre, că și în stătitoare zi spodobitai noi cu iceriu cui și fără de moarte a ta tainî. dereptează calea noastră. întă-reăștene în frica ta toți noi păzește viața noastră. dreptu ruga și rugăciunilor sf(i)nteei și preaslăvitei alu dumnezeu născî-toare și a tuturor sf(i)nților tăi. așijderea diaconulu deaca va sfrăși pre cinu. și sf(i)nta lingurî să o pue în potiri și să o acoa-pere cu pocrovulu. și cestu sf(i)ntu potiri sălu ia diaconulu cu zicerea preutului. și să se întoarcî cătrî apusu să grăiascî celorî deînafarî, pășiți preutul să zicî. cu frica domnului și cu credinți pășiți. și după strigatulu diaconului, de sîntu alții de cu mine ce să ia dela diaconulu sf(i)ntulu potiri și să d nănduse elu cu trăiascî. spăsește doamne oamenii tăi și bl(a)goslovească partea ta. e să nu sântu dease cuminecarea. diaconulu fiindu potiriulu și popa să bl(a)goslovească oamenii cu smerenie. e sf(i)ntulu potiri să fie pusu spre sf(i)nta masî. să ia popi gătați cădelnița. și bl(a)goslovească sf(i)nta cădelniți. cădească sf(i)nta de trei ori, grăiascî linu. înălțase în ceriu doamne și prespre totu pămîntulu măria ta. așijderea cădelnița să o dea în dereapta diaconului. să puie și sfîntulu blidu în capulu lui, fiindu și seazda cu pocroavele. însușu preutul să ia în mîi-nile sale sf(i)ntulu potiri, grăiascî adinsu elușu. bl(a)goslovitu dumnezeulu nostru. să strige. pretutindinea și acmu și pururea și în veacii de veacu. oamenii. aminu aminu. să se împle rostulu nostru de căutarea ta doamne. ca să cîntămu măria ta. că spo-dobitai noi a ne înpreuna cu sf(i)nta tainî. păzește noi doamne întru a ta sf(i)nție toată zi. să ne învățamu dereptîției tale să lău-dămu. și să puie aceastea la sf(i)nta proscomidie. deci să iasî diaconulu și grăiascî iartî ceiace luarî, dumnezească sf(i)ntî prea curatî fără de moarte a ceriului viați făcîtoare înfricoșatî alu hs. tainî folosească mărește sf(i)ntî cu pace fără gre-șale și toată viața noastră lu hs domnului să o dămu. preutul grăindu această să strîngî andimisulu. să strige. că tu ești o sf(i)nția noastră și ție mărie dămu tatălu și fiiulu și duhulu sf(i)ntu, acmu și pururea și în veacii de veacuri. așijderea diaco-nulu. cu pace să ieșimu. preutul să iasî și să stea la loculu de obiceai. diaconulu. domnului să ne rugămu și preutul de eșire.

Blagoslovește ceiace blagoslovescu tine doamne. (înbo-
gă)țește ceiace pre tine nă(dăjdu)escu. spăseanie doamne . . .
tău și bl(a)goslovește Împlerile besearicilor (tale). fe-
reaște, sf(i)nțește ceiace dulce frămseătea besearieciei tale (prea)
măreaște cu dumnezeiasca a ta tărie și nu lăsa ceiace nădujdu-
escu spre tine, pacile lumiei tale dăruește, besearecilor tale preu-
ților, împăraților noștri (imr). voinicilor și tuturor oamenilor tăi,
că toați darea duce, și toați dăruirea ce iaste desfrășitî de susu
iaste, deștinge dela tine tatălu luminilor. și ție mărie și dulce dare
cinste și închinăciune tremeatemu tatălu și fiiulu și sf(î)ntulu
dhu. acmu și pururea și în veacii de veacu. fie numele
domnului bine cuvîntat de acmu și pînă în veac în toați
vrămea. rugăciune

Pr. Dr. SPIRIDON CÂNDEA
Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ROSTUL MEDITAȚIEI ÎN VIAȚA PREOTULUI

„Dumnezeule, pe tine te dorește sufletul
meu“.

(Ps. 41, 1)

Preotul este chemat să fie omul lui Dumnezeu și colaboratorul Său pentru mîntuirea credincioșilor. În scopul acesta este dator să se înduhovnicească neconținut, să se sfințească și să se îndumnezeiască pînă la statura bărbatului desăvîrșit care este Iisus Hristos (Efes. 4, 13). Dăltuindu-și ființa spirituală după exemplul Domnului, preotul trebuie să lumineze înaintea tuturor prin faptele de sfințenie pentru ca Dumnezeu să se preamărească prin el (Mt. 5, 16).

Pentru progresul duhovnicesc, preotul are la dispoziție Harul divin și voința liberă prin care participă la viața supranaturală a Sfintelor Taine. Colaborînd cu Harul atotputernic, preotul se unește cu Dumnezeu, ca mlădița cu tulpina (Ioan 15) și își făurește armătura necesară cîștigării biruinței asupra răului dinăuntru și dinafară de el. Căci zice Apostolul neamurilor: „Toate le pot întru Hristos cel ce mă întărește” (Fil. 4, 13); iar cînd spune „toate”, înțelege mai întîi înfrîngerea păcatului, care este cel mai mare rău și cel dintîi dușman al sufletului.

Colaborarea preotului cu Harul lui Dumnezeu se arată dacă folosește acele mijloace care sînt socotite indispensabile pentru desăvîrșirea sa. În fruntea acestora sînt meditația și rugăciunea, apoi urmează lectura pioasă, reculegerea, cercetarea conștiinței în fiecare seară ș. a.

1. Meditația și legătura ei cu rugăciunea. Meditația este cugetarea evlavioasă la legea Domnului și la măreția lucrurilor Sale. Ea este reflexie înțeleaptă asupra tainelor și adevărurilor revelate oamenilor de Dumnezeu și absolut necesare pentru mîntuire. Pentru preot, meditația este metodă de purificare, de despătimire și de înduhovnicire. Prin ea își golește mintea de în-

doieli și gînduri viclene, inima se curăță de ispite și poște egoiste, iar viața se eliberează de păcate și de patimi.

Meditația oțelește sufletul în ascultarea și împlinirea legii morale și îi dă avînt pentru deprinderea virtuții. Ea apropie sufletul de Harul izbăvitor, face efectivă lepădarea de egoismul feroce și pregătește urcușul către îndumnezeirea noastră. Prin ea, preotul află izvorul răului din lume în voința pervertită a oamenilor, prin ea vede consecințele dezastruoase ale păcatului, se îngrozește de el, se entuziasmează de pilda vieții Domnului, care este chipul slavei Tatălui ceresc (Col. 2, 3) și se hotărăște s-o urmeze peste orice jertfă.

Meditația deschide calea către Hristos-Dumnezeu și aprinde duhul rugăciunii adevărate prin care sufletul se leagă și trăiește în comunitatea de viață cu El și cu Sfinții Săi. De aceea spune Fer. Augustin pe drept că rugăciunea care nu pleacă din meditație nu este efectivă și desăvîrșită, ci șovăitoare, slabă și lîncedă, pentru că sufletul nu știe să ceară cele ce sînt folositoare (Cf. Alfons Rodriguez, *Calea desăvîrșirii creștine*. Trad. de Alois Tăutu, vol. I, Oradea, 1933, p. 311).

Viața creștină este sacră către cer, este ascensiune către superlativa spiritualitate. La capătul ei de jos, ca o condiție absolută stau meditația și rugăciunea, două forțe religios-morale fără de care nu este viață, creștere și progres duhovnicesc, ci stagnare, regres și moarte. Constituind baza desăvîrșirii spirituale, meditația și rugăciunea se întrepătrund organic, se condiționează funcțional și se îmbrățișează reciproc. Deci nu se pot separa decît cu paguba de-a rămîne și mai departe oameni trupești și robii păcatelor și să nu putem realiza ceea ce voiește și ceea ce cere Dumnezeu de la noi, adică să devenim oameni duhovnicești, sloboziți de păcat, adică să fim chipul și capodopera creațiunii prin asemănarea cu El. Cu alte cuvinte, meditația și rugăciunea sînt începutul și sfîrșitul oricărui bine pe plan religios-moral, sînt pîrghia și dinamismul progresului creștin. Căci dacă prin meditație ne ridicăm din murdăria și josnicia păcatelor, dacă prin ea ne regăsim pe noi înșine cu toate frămîntările, nădejdlile și aspirațiile legate de lupta pentru realizarea celui mai mare dar și a celui mai greu ideal spiritual al omenirii, dacă, în sfîrșit, prin ea se conturează luminos drumul apostolatului creștin cu problemele sale transcendente, în schimb pe aripile rugăciunii ne înălțăm duhovnicește pînă la Dumnezeu, ne întîlnim

cu El, vorbim și petrecem în El, atingem culmea dumnezeirii, ne contopim cu El și sîntem fericiți.

Experiența religioasă ne arată că meditația adevărată duce sufletul în fața rugăciunii, iar aceasta, la rîndul ei, întărește temeliiile meditației, îi deschide orizontul problematicei, o susține și încălzește și îi dă forța necesară sfintelor voințe. Pe drumul despățimirii și al urcușului către îndumnezeire, meditația convinge sufletul de slăbiciunile și căderile care sînt legate de firea sa alterată de păcate, iar rugăciunea vine și le tămăduiește de fapt, în concret și real, prin lucrarea atotcuprinzătoare, dar nevăzută, a Harului divin. Legătura lor pe plan soteriologic este ființială, iar colaborarea este decisivă. Meditația descopere viclenia și uneltirile diavolului, care ne întinde curse în tot locul și la tot pasul, iar rugăciunea coboară de la Dumnezeu Harul divin mîntuitor. Reflectînd asupra jertfei de pe Golgota a Fiului lui Dumnezeu, preotul rămîne copleșit de nemărginita iubire și bunătate a Părintelui ceresc față de neamul omenesc și se cutremură de gîndurile și vorbele rele, de toate păcatele și fărădelegile sale. Starea aceasta meditativă îi determină ulterior toată conduita religios-morală. Ea îl dispune către rugăciunea fiiască, pioasă și plină de încredere și care pornește din duhul umilit, din inimă înfrîntă și smerită pe care Dumnezeu n-o urgisește (Ps. 50, 18). Această rugăciune îl schimbă radical, îi dă un stil superior de viață. Preotul devine un om nou în care viețuiește Hristos-Dumnezeu cu toată voința și planurile Sale (Gal. 2, 20).

Astfel preotul își fortifică în meditație arsenalul spiritual, care la semnalul rugăciunii invincibile asaltează forțele răului și ale întunericului dinăuntru și dinafară și le alungă.

Sfînta Scriptură fericește pe bărbatul care petrece în meditație și rugăciune, pentru că face neconținut voia lui Dumnezeu. Ea îl aseamănă cu „pomul sădit lîngă izvoarele apelor, care dă rodul său la vremea sa” (Ps. I, 1—3). Preotul care calcă pe urmele lui se umple de înțelepciune și de simț ceresc și se îmbracă în toată sfințenia. El pune în centrul preocupărilor sale frica fiiască și dragostea de Dumnezeu, pune paza minții și a inimii contra ispitelor și a păcatelor, supunerea și ascultarea de poruncile Lui — și prin aceasta își asigură fericirea în viața de veci: „De n-ar fi fost legea ta gîndirea mea, zice psalmistul-împărat, aș fi pierit întru smerenia mea” (Ps. 118, 92).

Pe drumul psalmistului au mers toți nevoitorii întru duhovnicie în frunte cu Sfinții și Părinții Bisericii. Intr-un unison impresionant, ei mărturisesc că meditația le-a fost balsam alinător de necazuri și de supărări, pentru că i-a călăuzit către rugăciune smerită și evlavioasă plăcută lui Dumnezeu, le-a deșteptat gustul de lectură sfântă și i-a dus către virtute, către realizarea creșterii și desăvârșirii lor întru Hristos. Ei stau mărturie de ne-zdruncinat pentru adevărul că prin colaborarea dintre meditație și rugăciune toate lucrurile din viața creștină se fac spre lauda lui Dumnezeu și folosul tuturor.

2. Preotul trebuie să se deprindă cu meditația. Dacă meditația este mijloc excelent de despătimire, de purificare și de apropiere de Dumnezeu, dacă este metodă practică de progres duhovnicesc și de îndumnezeire, urmează că preotul nu se poate dispensa de ea. Psalmistul spune că pe drumul ei este fără de prihană, cunoaște legea Domnului, cugetă la ea ziua și noaptea, nu umblă în sfatul celor fărădelege și este fericit (1, 1—2). Prin deprinderea meditației preotul ajunge ceea ce dorește să fie și ceea ce îl obligă însăși chemarea sa: aceea de-a fi omul lui Dumnezeu, slujitorul Său sincer și sfânt și împreună-lucrător cu El la ridicarea, mântuirea și îndumnezeirea fraților săi.

Cel mai bun mijloc pentru a deprinde meditația este ca preotul să facă zilnic lectura duhovnicească din Sfânta Scriptură, din Sfânta Tradiție și din alte cărți inspirate și evlavioase și să zăbovească cu grijă și zel asupra versetelor sau locurilor care îi mișcă inima în chip deosebit. Apoi să reflecteze asupra înțelesului lor adânc, să le descopere noima și numai după aceea să plece mai departe, luminat, întărit și încălzit în hotărârea de-a le traduce în viața sa.

Altă cale pe care preotul se poate familiariza cu duhul meditației este ca să-și concentreze puterile ființei sale asupra unui singur adevăr fundamental ales dinainte și să caute să-l aprofundeze sub cele mai variate aspecte, apoi să stăruie să-l trăiască. La fel poate să reflecteze asupra vieții unui Sfânt sau a unui martir, asupra unei părți din Sf. Liturghie sau altor lucruri din cartea cea minunată a naturii, etc.

Stăruind pe aceste căi, sufletul preotului credincios face sfânta experiență că pe pământ există fericirea după care alergăm toți de la leagăn și pînă la mormînt, dar că ea se ascunde aparențelor. Fericirea o gustăm abia după ce am dat la o parte per-

deaua de fum a plăcerilor deșarte care poartă în fundul lor dezgustul și căința amară și după ce am reușit să închidem drumul tuturor păcatelor prin stăpînirea simțurilor care trag către satisfacții inferioare și înrobitoare.

3. Binefacerile meditației pentru preot. Pe baza celor de mai sus, se cade să accentuăm că timpul pe care-l petrecem într-o meditație bună nu este pierdut, cum cred cei ce n-au gustat-o niciodată. Dimpotrivă, timpul acesta este cel mai prețios și cel mai folositor pentru toată activitatea de peste zi a preotului.

Roadele meditației sînt excepționale. Ea este „ozonul” spiritual specific în care se cultivă sincer și real vocația către Sfînta Preoție; ea ține trează conștiința datoriei și formează simțul răspunderii pe care o avem înaintea lui Dumnezeu de fiecare suflet care ni s-a dat spre păstorire. Fără ea preotul nu poate fi apostol adevărat și nici pildă de viață morală pentru turma sa credincioasă. Lipsa meditației este cauza atîtor păcate și căderi în care se complac unii preoți nămiți, care se compromit pe ei înșiși și tagma căreia aparțin. Meditația redresează viața preotului. Ea îi arată drumul misiunii înalte pe pămînt și-l obligă în intimitatea conștiinței sale să trăiască cu adevărat creștinește.

Efectul binefăcător al meditației avem să-l căutăm în faptul că ea răscolește chemările transcendente ale sufletului omenesc, iar pe preot îl așează față în față cu veșnicia. Din clipa aceasta sufletul său se renaște în duh și adevăr, se ușurează și se eliberează de zgura păcatelor. Meditația îi revelează taina existenței: măreția lui Dumnezeu și nimicnicia omului, arată zădărnicia alergărilor după belșug de viață biologică și înflăcărează ființa după o viață supranaturală. În meditație, sufletul trăiește lîngă Dumnezeu și rostește cu bucurie cerească: „Doamne, cît sînt de iubite lucrurile tale... Cîm dorește cerbul apa de izvor așa te doresc pe tine, Dumnezeule. Insetat este sufletul meu de Dumnezeul cel tare și viu... Cînd oare voi merge să mă arăt dumnezeieștii lui fețe?” (Ps. 41, 1—2).

Ca popas duhovnicesc și petrecere cu Domnul, meditația face să ne simțim fiii lui Dumnezeu, ocrotiți și călăuziți de El. Ea cultivă duhul evlaviei și sentimentul adorației, apleacă voința către Dumnezeu, sporește credința și dragostea de a-i sluji cu întreg devotamentul. Punîndu-ne în față nevrednicia noastră, meditația ne cheamă să lepădăm duhul trufiei și să îmbrăcăm haina smereniei și a modestiei, conștienți că tot ce avem bun vine de

sus, din darul lui Dumnezeu, nu din meritul personal. Smerenia pregătește terenul rugăciunii și al cultivării tuturor virtuților, deschide drumul sfințeniei și al desăvârșirii personalității noastre în Hristos.

Făcută cu stăruință, cu căldură și metodic, meditația reaxează viața pe drumul voit de Creator. Ea are darul să ne convertească de la preocupările exterioare la cele interioare și să pună în adevărată lumină și valoare fiecare lucru și faptă. Meditația ne coboară în esența existențelor pe care le dezbracă de tot ce au efemer, le așează în perspectiva veșniciei ca să se vadă așa cum sînt și ne învață să nu ne lăsăm robiți de zgomotul și ceața care le învăluie, ci să mergem în adînc. Prin ea ajungem să ne făurim o concepție solidă, sănătoasă și armonică despre lume și rostul nostru în viață, o concepție optimistă și dinamică, bazată pe un ideal superior, care ne îndatorează să slujim mai presus de toate lui Dumnezeu și valorilor veșnice: Adevărului, Binelui, Frumosului, Dreptății și Sfințeniei absolute.

Prin meditație, preotul are mereu trează conștiința rostului său în lume și obligația de-a cultiva spiritul iubirii altruiste în tot ce face în Biserică și în societate. El știe de unde vine și încotro merge, cine este și ce vrea. El își cunoaște scopul său în viață și știe alege mijloacele cele mai bune, pentru ca să-și realizeze idealul cît mai frumos, mai deplin și mai strălucitor. El știe că n-avem aici cetate stătătoare, ci căutăm pe cea care va să fie și îi închină ei toată strădaniile (Evr. 13, 14).

Deosebit de aceste mari daruri duhovnicești, meditația ne ajută să ne cunoaștem bine datoriile față de Dumnezeu, de aproapele și de noi înșine. Ea ne dă principii obiective de conduită, ca să fim buni creștini și buni cetățeni, prin chemarea de preot. Această chemare trebuie s-o îndeplinim cu tragere de inimă, în armonie și în pace cu toți, spre lauda lui Dumnezeu și spre folosul și binele tuturor.

Însă toate eforturile pe care le-ar face un gînd și o inimă oricît de măiestrite nu reușesc să înfățișeze binefacerile, frumusețile și bucuriile cerești pe care le revarsă meditația în sufletul preotului. Marile experiențe nu se gustă prin descriere, ci prin trăire intimă, directă și personală. La ce ar folosi flămîndului să-i descriem un codru de pîine, sau celui dornic de miere să-i descriem un fagure dulce, dacă nu-l poate gusta? La nimic! Meditația este pîine și fagure de miere duhovnicească și preotul o

poate gusta și îi poate prețui valoarea sa excepțională numai dacă va trăi personal în atmosfera ei, dacă se va îndeletnici zilnic cu ea câteva minute.

Cu cât vor gusta mai mulți din dulceața meditației, cu atât vor fi creștini mai adevărați, care vor rupe cu amărăciunile păcatelor și vor fi fericiți. Și pentru ca credincioșii să facă acest lucru, preotul trebuie să le premeargă cu exemplul său, să fie omul meditației, apoi, prin ea, al rugăciunii adânci, făcătoare de minuni.

Lucrînd așa, va fi omul lui Dumnezeu, slujitorul și colaboratorul Său, se va îndumnezei însuși și va munci cu sîrguință la binele și fericirea obștei dreptcredincioase.

Prot. Dr. SIMION RADU

Duhovnic la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

DESPRE SFÎNTA CRUCE

Abia de a trecut o săptămînă de la sărbătoarea nașterii Prea Curatei Fecioare și iată-ne întruniți din nou la slujbă — de astă dată pentru a cinsti după cuviință ziua înălțării Sfintei Cruci.

Dacă denumirea sărbătorii se leagă de întîmplări petrecute mai tîrziu, cinstirea Sf. Cruci se poate spune că e tot atît de veche ca și credința creștină însăși.

Dintru început credincioșii au cinstit Crucea cu adîncă evlavie. Dintru început au folosit-o la cultul particular și la cultul public. În casele lor și în locașurile de închinare. La săvîrșirea Tainelor și în multe alte împrejurări ale vieții. Păgînii îi și acuzau, din pricina aceasta, de stavrolatrie, adică de idolatrizare a crucii.

Așadar dintru început credincioșii au cinstit Sf. Cruce. Au cinstit Crucea credincioșii cei de demult și o cinstim și noi credincioșii de azi.

Cum se explică o asemenea perseverentă cinstire a Sf. Cruci?

Se explică prin faptele și învățăturile adînci pe care semnul ei ni le aduce mereu aminte.

În adevăr pentru noi Crucea nu e un semn oarecare. Nu e un semn de decorație și înfrumusețare. Nu e un semn menit să ne desfăteze privirea și sensibilitatea estetică. Pentru noi Crucea e întîi de toate, expresia momentului de culminație al voinții lui Iisus Hristos de a interveni nu numai cu vorba dar și cu însăși viața Lui pentru ceea ce a socotit El ca lucru al lui Dumnezeu pentru binele oamenilor.

Iisus Hristos a propovăduit și a lucrat pentru realizarea unei noi comuniuni a oamenilor cu Dumnezeu și a oamenilor întreolaltă. În acest scop El a cerut ascultătorilor să renunțe la idei, formule și deprinderi vechi, și să devină oameni noi, cu concepții, atitudini și viață nouă. „Ați auzit că s-a zis celor de demult?... Eu însă vă spun vouă...”.

Toată învățătura, toată activitatea, toate suferințele lui Iisus sînt pentru om. Pentru ridicarea și salvarea lui religios-morală. Pentru promovarea lui la vrednicia de a fi iubit cu o iubire asemănătoare aceleia manifestate față de Dumnezeu (Mt. 22, 37—39).

Dar activitatea lui Iisus n-a fost pe placul tuturor. Cărturarii, fariseii, saducheii, neliniștiți de popularitatea mereu crescîndă a Mîntuitorului și

dându-și seama că le fuge terenul de sub picioare au început să uneltească împotriva Lui. Au început să-l calomnieze în fața mulțimilor. Au început să-i întindă curse spre a-l prinde cu vreo vină, ca să-l elimine din viață.

Domnul cunoștea situația aceasta. A acceptat-o subliniind cu roșul sîngelui convingerea că lucrul Său e lucrul lui Dumnezeu împlinit pentru binele oamenilor.

Ce exemplu măreț pentru noi credincioșii... Hristos a luptat cu curaj împotriva aceluia balast de tradiții și prescripții care apăsau greu asupra ascultătorilor menținându-i în apele stătute ale lincezelii și pasivității. Ca următori ai lui Hristos se cuvine să luptăm împotriva obișnuințelor, învechite și necorespunzătoare care ne țin în stare de stagnare și în aerul sufocant al orizontului îngust. Hristos a luptat pentru înnoirea religios-morală a semenilor, a luptat pentru a-i pune în posesia unor puteri sănătoase, dar nu pentru ca aceștia să le folosească în mod egoist, ci ca să le valorifice în munca pentru binele comun. Același lucru ni-l cere și nouă. Și nouă ne cere ca rezemîndu-ne pe ajutorul Lui, să ne străduim pentru a ne elibera din servitutea păcatului dar în același timp să fim mereu cu sufletul deschis spre viața din jurul nostru. Străduindu-ne pentru regenerarea religios-morală a puterilor noastre să nu ne izolăm de realitățile înconjurătoare, ci aceste puteri regenerate să le punem în slujba înnoirii și îmbunătățirii vieții comune. Regenerarea noastră religios-morală s-o dovedim practic prin participarea bucuroasă și entuziastă la orice muncă menită să promoveze viața tuturor. Trebuie să știm că Hristos nu e acolo unde întîlnim tendință spre comoditate. Nu e acolo unde întîlnim tendință spre izolare, spre o resemnată încrucișare a brațelor. Hristos e prezent acolo unde se duce aprigă luptă pentru mai multă înțelegere între oameni și popoare, pentru mai multă frăție, pentru mai multă omenie, pentru mai multă dreptate, pentru mai binele tuturor. Și ce fel de următor al lui Hristos mai poți fi tu, dacă refuzi să fii acolo unde se află El, adică în vîltoarea luptelor pentru ridicarea omului?

Intr-adevăr Iisus Hristos nu s-ar mai fi întrupat, n-ar mai fi luptat și n-ar mai fi suferit chinurile Crucii dacă omul n-ar mai fi prezentat nici o valoare. Venind între oameni în chipul omului, Fiul lui Dumnezeu a arătat ce valoare mare atribuie Dumnezeu omului. Chiar și ultimului dintre oameni. Făcînd distincție între păcat și păcătos Hristos a dus aspră luptă contra păcatului, dar a făcut totul pentru salvarea păcătosului. Chiar și în cel mai de jos dintre păcătoși Iisus Hristos a văzut urmele unei umanități vrednică de iubirea și jertfa lui Dumnezeu.

Prăznuim astăzi înălțarea Sf. Cruci. Sărbătoarea și-a luat denumirea între altele de la o întîmplare petrecută în veacul al șaptelea. Anume, pornind Kosroes al perșilor război contra bizantinilor, se-ntîmplă că perșii ieșiră victorioși. Și s-au săvîrșit atunci distrugerii, omoruri și jafuri barbare. Între lucrurile jefuite de la bizantini s-a aflat și lemnul Crucii Domnului. Dar după o vreme întorcîndu-se soarta armelor, Eraclie, împăratul bizantin, izbuti să înfrîngă pe perși. Cerînd pace, perșii restituiră între altele și Crucea lui Hristos.

Împăratul o aduse mai întâi la Constantinopole, apoi la Ierusalim, unde Patriarhul Zaharie o înalță spre a fi văzută și cinstită de credincioși.

În fiecare an în ziua de 14 septembrie, Biserica înalță în fața noastră sfântul chip al Crucii. Să-l privim și să-l cinstim cu evlavie.

Să-l cinstim pentru că el ne aduce aminte de Hristos, de lupta Lui pentru a pune bazele unei vieți spirituale noi.

Să cinstim crucea pentru că ne aduce aminte de biruința lui Hristos asupra răului și de marea prețuire și iubire pe care El ni le-a arătat nouă oamenilor.

Să cinstim Crucea luptînd după pilda Domnului, împotriva păcatului, pentru biruința unei vieți mai îmbunătățite, mai frumoase în noi și în jurul nostru.

Pr. Prof. D. BELU

LA DUMINICA DUPĂ ZIUA CRUCII

„Oricine vrea să vină după mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-mi urmeze mie“.
(Marcu 8, 34)

Cuvîntul Mîntuitorului Hristos din Sf. Evanghelie de azi, cuvînt ca totdeauna dumnezeiește de bogat în înțeles, ne arată adevărata noastră cale de urmat în cele duhovnicești, ca credincioși ai Bisericii Sale. Această adevărată cale pentru credincios este calea Lui, a lui Hristos, este urmarea lui Hristos. Asupra urmării lui Hristos am dori să stăruim puțin.

Noi, creștinii, purtăm un nume mare, numele lui Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat. Numele de creștin vine de la numele „Hristos” și de aceea ne numim creștini, fiindcă sîntem și vrem să fim ai lui Hristos, vrem să fim următori ai Lui. Căci, după nume și după chemare, creștinul adevărat este un alt Hristos, este „icoana Fiului lui Dumnezeu”, cum îl numește Sf. Ap. Pavel (Rom. 8, 29).

Prin Botezul în Hristos, noi, credincioșii, am intrat ca mădulare în trupul tainic al lui Hristos, care este Biserica Lui. El ne-a dat viață duhovnicească din propria Sa viață și ne-o susține și ne-o hrănește, pentru ca să fim și noi așa cum este El, ca să-i putem purta cu vrednicie numele. Creștinul adevărat, cel botezat și îmbrăcat în Hristos, următor lui Hristos, este „hristofor”, adică purtător de Hristos, nu numai cu numele ci și cu duhul, cu Duhul lui Hristos și cu întreaga lui viață.

Și cine și ce este Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat, a cărui icoană se cuvine să fim? El este **calea, adevărul și viața**, cum însuși ne spune (Ioan 14. 6). De aceea creștinul, care vrea să fie următor lui Hristos, adică icoană a Lui, trebuie să nu uite niciodată, ci să se cerceteze pe sine mereu dacă a păstrat și păstrează după cuviință calea, adevărul și viața în Hristos.

Hristos este, mai întâi, adevărul religios desăvîrșit. Oare ne-am străduit cu toată puterea ca să cunoaștem acest adevăr și să ni-l însușim întru totul, să-l primim cu tot respectul și cu toată atenția cuvenită? Am făcut

oare tot ce se cuvenea ca acest adevăr să crească în noi și să dea roadele pe care Mîntuitorul le așteaptă de la noi? Iată ce trebuie să se întrebe, cu deplină seriozitate și cu desăvîrșită sinceritate, orice creștin.

Hristos este, mai departe, calea, calea noastră spre cer. Oare, ca credincioși, am căutat noi să mergem numai pe această cale strîmtă a lui Hristos, sau am pășit pe drumul larg al bunului nostru plac, făurindu-ne un creștinism ușor și comod, un creștinism al nostru și nu al lui Hristos? Nu cumva am căutat uneori să coborîm pe Hristos la gustul nostru și nu să ne urcăm noi la Hristos, unde El ne cheamă și pentru ce ne ajută și ne întinde mereu mîna? — Iată ce trebuie să se întrebe, iarăși, orice credincios creștin adevărat.

Hristos este, apoi, viața, viața cea dumnezeiască. — Oare pe această sfîntă viață, primită de noi prin har, la Botez, am păstrat-o nestrînată, ca pe o comoară neprețuită? Oare n-am lăsat-o în adormire, uitînd chiar uneori de ea? Am lucrat ca s-o dezvoltăm în noi? — Și aceasta trebuie să se întrebe fiecare credincios creștin adevărat.

Credinciosul, deși e credincios, știe că multe sînt de îndreptat și de refăcut în el, pentru a fi cu adevărat „chip al lui Hristos”, următor lui Hristos. Multe buruieni de plivit se găsesc în grădina sufletului nostru, pentru ca acesta să semene cu sufletul lui Hristos. Iar începutul îndreptării, al refacerii noastre duhovnicești stă în lucrarea harului lui Hristos și în cercetarea sinceră de noi înșine, cercetarea cugetului nostru ca și a faptei noastre, dacă ele sînt după Hristos, cu hotărîrea de a le face să fie după Hristos.

Dorința și hotărîrea de a păși, cu ajutorul harului, pe calea renașterii sufletești sînt începutul împărăției lui Dumnezeu în credincioși; ele sînt cheazășia intrării credincioșilor într-o viață mai bună, plăcută lui Dumnezeu și oamenilor de bine. Nu este altă temelie mai tare pe care să se clădească ceva bun, decît voința puternică de a fi tot mai buni, adică de a înfăptui în noi chipul lui Hristos. Iar chipul lui Hristos se înfăptuiește în credincios, sau credinciosul se face după chipul lui Hristos, atunci cînd credinciosul așa cugetă cum ar cugeta Hristos, fiind în locul lui, și cînd se străduiește să lucreze așa cum ar lucra Hristos dacă ar fi în locul lui.

Credinciosul creștin care cugetă și face altfel decît învață și ne dă pildă Hristos, nu poartă cu toată vrednicia numele de creștin, ci acela acoperă sau chiar zdrobește în sufletul său ceea ce Dumnezeu a pus mai de preț acolo: chipul lui Hristos. Cel ce lucrează împotriva învățaturii și pildei lui Hristos, dacă se numește totuși creștin, necinstește acest nume și în loc să urmeze pe Hristos, îl trădează pe Acesta.

Dar Hristos este pilda noastră de viață cea mai înaltă. Al Lui chip voim, prin har, să fim, pentru ca, în cele din urmă, El să ne ridice în aceeași iubire a Tatălui ceresc în care este El ca om și în aceeași mărime dumnezeiască pe care El a gătit-o la Tatăl pentru cei ce-L urmează cum se cuvine unui adevărat creștin (Ioan 17, 22—24; 14, 21).

Hristos, prin tot ce ne spune și prin tot ce face pentru noi, ne stă drept pildă supremă; El ne arată că mare nu este acela de care toți ascultă cu frică, ci acela care tuturor slujește cu iubire. Și dacă viața lui Hristos este

în toate pilda noastră cea mai înaltă, și viața adevăratului creștin trebuie să fie întru toate pilduitoare. Viața creștinului următor lui Hristos trebuie să lumineze înaintea oamenilor așa, încît aceștia văzînd faptele Lui cele bune să mărească pe Tatăl nostru cel din ceruri (Mat. 5, 16).

Prin faptă poate creștinul să arate că urmează pe Hristos. Un creștin se poate numi cu dreptul așa, numai dacă săvîrșește binele. Nu este creștin adevărat acela care nu poate să zică decît că n-a făcut rău. Căci, la sfîrșit, omul va fi întrebăat nu numai dacă n-a făcut rău, ci cît bine a făcut. Sînt în lume din aceia care își urmează numai poftele lor.

Adevărata urmare a lui Hristos este urmarea pildei Lui, cu toată inima și cu încredințare în suflet că s-a deschis calea spre lumină duhovnicească. Credinciosul adevărat trebuie în toate și după puterile lui să arate că în el, în purtarea și munca lui, se oglindește Hristos, adevărul și viața dumnezeiască.

Orice bun credincios trebuie să se socotească ucenic al lui Hristos și să lucreze ca ucenic al lui Hristos. Iar Hristos în toate și peste toate ne-a arătat nesfîrșită iubire către Tatăl ceresc și către oameni, arătîndu-ne totodată că ucenic al Lui nu poate să fie decît acelacare, peste toate, este om al dragostei de Dumnezeu și de oameni. Semnul vieții creștinești este dragostea (Io. 13, 35).

Dar adevărata dragoste creștinească nu este acolo unde este frămîntare și ceartă, unde nu stăpînește pacea lui Hristos. Pacea este marele dar pe care Hristos ni-l face (Ioan 14, 27) și în ea, în pace, voiește El să se petreacă toată viața noastră. De aceea credincios adevărat, următor lui Hristos, este numai acela care din toate puterile lui și peste toate luptă pentru înlăturarea neînțelegerii și vrajbei, a dezbinării și urii dintre oameni, pentru ca să se statornicească pacea trainică într-o viață fericită pentru toți. Căci numai „făcătorii de pace” vor fi fericiți cu numele de fii ai lui Dumnezeu (Mat. 5, 9).

Pr. Prof. I. TODORAN

BUCURAȚI-VĂ !

Dumnezeu este bun și tot ceea ce face El este bun. Acest lucru ne este întărit de mai multe ori de Sf. Scriptură: „Și a văzut Dumnezeu că este bine” (Facere 1, 10), sînt cuvintele cu care Cel Prea Înalt încheie perioadele de zidire a lumii, iar după ce în chip deosebit a fost făcut omul, ca faptura cea mai aleasă a Ziditorului, Sf. Scriptură ne spune: „Și a privit Dumnezeu toate cîte făcuse și iată erau bune foarte” (Fac. 1, 31). Despre această înaltă însușire a lumii, Sf. Scriptură nu încetează a ne vorbi: „Lucrurile Domnului toate sînt foarte bune” (Înțelepciunea lui Iisus Sirah 39, 21); „Toate le-a făcut Dumnezeu frumoase și la vremea lor” (Eccl. 3, 11); „Orice făptură a lui Dumnezeu este bună” (I Tim. 4, 4). Mișcat de frumusețea universului și a ordinii care există în el — lucruri la care de bună seamă că și noi am tresălitat nu odată — Psalmistul exclamă plin de admirație: „Cît de mari sînt lucrurile tale Doamne, toate cu înțelepciune le-ai făcut”, și: „Mari sînt lucrurile Domnului și dorite-s de toți cei ce fac voile lui! Lucrul lui e slavă și frumusețe” (Ps. 110, 2—3). Și tot același sfînt

autor, privind înțeleapta întocmire a ființei omenești, care-i cum nu se poate mai potrivită pentru rostul nobil pe care-l are de îndeplinit în lume, spune plin de recunoștință: „Tu ai făcut cele dinlăuntru ale mele și m-ai țesut în pîntecele maicii mele. **Slăvescu-te că sînt minunat întocmit; minunate-s lucrurile tale și recunoaște aceasta sufletul meu**” (Ps. 138, 13—14).

Dar încrederea noastră în viață izvorește și din faptul că Dumnezeu nu ne-a zidit ca apoi să-și întoarcă fața Sa de la noi, ci, ca un Părinte bun, ne poartă mereu de grijă, El fiind mereu alături de noi, îndemnîndu-ne și ajutîndu-ne la tot lucrul bun. Căci „El pururea își aduce aminte de așezămîntul său”, cum frumos zice Psalmistul (Ps. 104, 8), și „Ochii Domnului sînt pretutindeni, veghind asupra celor buni și celor răi” (Pilde 15, 3).

Bucuria apoi este o însușire de seamă a vieții creștine. Limba ebraică veche, în care a fost scris Vechiul Testament, este în general o limbă nu tocmai bogată în cuvinte. Cu toate acestea ea are peste 12 cuvinte cu înțelesul de: a se bucura, a fi bucuros, vesel, etc.

Venirea Mîntuitorului este vestită de îngerii Fecioarei Maria cu cuvîntul: „Bucură-te!” (Luca 1, 28), iar în noaptea în care se naște Iisus-Domnul, păstorii de la marginea Betleemului sînt anunțați de acest mare eveniment cu cuvintele: „Iată vă vestesc vouă bucurie mare, care va fi la tot poporul!” (Luca 2, 10). Și într-adevăr Mîntuitorul a venit în lume ca lumea „viață să aibă și mai mult să aibă”. Acest lucru ni-l spune și ucenicul Său iubit: „In aceasta s-a arătat dragostea lui Dumnezeu întru noi, că Dumnezeu pe Fiul Său cel Unul născut l-a trimis în lume, ca printr-însul viață să avem” (I Ioan 4, 9). De aceea, în tot cursul petrecerii Sale pe pămînt, Mîntuitorul a lucrat fără răgaz pentru propășirea și sporirea bucuriei și a vieții omenești. „Duhul Domnului (este) peste mine, pentru că El m-a uns ca să binevestesc săracilor și m-a trimis ca să tămăduiesc pe cei zdrobiți cu inima, să propovăduiesc robilor izbăvire și orbilor vedere, să ușurez pe cei apăsați” (Luca 4, 18), sînt cuvintele cu care Iisus își începe propovăduirea Sa. Și „se mirau noroadale văzînd pe muți grăind, pe ciungi sănătoși, pe schiopi umblînd și pe orbi văzînd” (Matei 15, 31), reprezintă doar o parte din cuvintele care oglindesc răsunetul pe care l-a avut în sufletul mulțimilor binefacerile lui Iisus și care nu sînt altceva decît acte ale afirmării vieții. Iată de pildă învierea fiului văduvei din cetatea Nain. Mulțime de popor din această cetate conducea spre cimitir pe un tînăr răpus de moarte în floarea vieții și singurul fiu al mamei sale. Mîntuitorul nu trece nepăsător pe lîngă suferință, ci plin de dragoste se apropie de văduvă îndurerată și-i spune: „**Nu plînge!**” (Luca 7, 13). Aceste cuvinte ale Mîntuitorului arată nu numai o milă plină de dragoste față de această văduvă, ci ele cuprind și o întreagă învățătură despre viață, un fel de a vedea lumea și rosturile ei. Căci cuvintele Mîntuitorului: „Nu plînge”, rostite către văduva din Nain, nu cuprind numai o simplă mîngîiere, ci ele spun femeii: șterge-ți lacrimile, ridică-ți fruntea sus și privește încrezătoare înainte; iată te ajut și eu la aceasta. „Și l-a dat pe el (viu) maicii sale” (Luca 7, 15). Prin aceste cuvinte Iisus, Învățătorul nostru, ne arată atitudinea încrezătoare, optimistă și senină pe care creștinul trebuie s-o aibă în viață.

În preajma morții Sale, Domnul vestește pe ucenicii Săi, că după Învierea Sa inima lor se va bucura și bucuria lor nimeni nu le-o va mai putea

răpi (Ioan 16, 22), iar după Inviere El întâmpină pe femeile mironosițe cu cuvîntul: „Bucurați-vă!” (Matei 28, 9). Invierea Domnului a devenit într-adevăr temeiul cel mai puternic al bucuriei creștinilor de totdeauna. „Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim într-însa”, zice Psalmistul (Ps. 117, 24) cu mult înainte, luminat fiind de sus, despre marea zi a Invierii Domnului. Penticostarul sau Carte veselitoare, cum o numește un predoslov mai vechi, este bogată în cîntări ale bucuriei, din care redăm doar cîteva: „Cerurile după cuviință să se veselească și pămîntul să se bucure și să prăznuiască toată lumea cea văzută și cea nevăzută, că Hristos s-a sculat, veselia cea veșnică”; „Hristos a înviat din morți, Mîntuitorul lumii, și a umplut toate de bună mireasmă. Bucurați-vă popoare și vă veseliți”; și: „Paștile, cu bucurie unu-l pe altul să ne îmbrățișăm”. Bucuria creștinilor este mare căci prin Invierea Domnului s-a dovedit că viața este mai tare decît moartea, binele decît răul, pacea decît războiul. Dar nu numai atît, ci prin Inviere s-a arătat încă odată marea valoare și marea prețuire pe care omul o are înaintea lui Dumnezeu, că el este chemat nu numai la viața aceasta, ci și la o încă altă viață care nu se va sfîrși niciodată și care ne-a fost cheazășuită de Invierea lui Iisus. De aceea, acest mare adevăr stă la temelia vieții creștine și din acest motiv Sf. Ap. Pavel poruncește credincioșilor: „Bucurați-vă pururea!” (I Tes. 5, 16), numărînd bucuria printre roadele Duhului Sfînt (Gal. 5, 22).

De altfel, bucuria a făcut parte integrantă din viața Sf. Apostol Pavel, deși neajunsuri de tot felul l-au întâmpinat la tot pasul în lungă și greaua lui lucrare misionară. „Eu însă nimic nu bag în seamă, fără numai să săvîrșesc calea mea cu bucurie, (împlinind) slujba pe care am primit-o de la Domnul Iisus” (F. Ap. 20, 24), spune acest mare Apostol îndemnînd și pe creștini să cînte „cu bucurie întru inimile” lor mulțumiri Domnului (Col. 3, 16).

Un sfînt, rus după neam — Serafim de Sarov († 1833) — în tot cursul anului întâmpina pe credincioși cu salutul de la Paști: „Hristos a înviat!” iar celor cu care vorbea le zicea: „Bucuria mea” — pe fața lui fiind mereu un surîs plin de lumină.

*

Acestea sînt doar cîteva din mai multele temeiuri care vin și ne arată că creștinismul propovăduit de Biserica noastră este o învățătură a vieții, a dragostei, a seninătății, a muncii creatoare, a încrederii în puterile proprii întărite de harul dumnezeiesc și nu o învățătură a neîncrederii în viață și în om. Viața nu este nicidecum „o vale a plîngerii”, ea este frumoasă, este un „stadion” de întrecere în munca și rîvna noastră de a o face mai frumoasă, mai desăvîrșită.

Da, viața a fost într-adevăr pînă nu demult „o vale a plîngerii” pentru mulțimile apăsate și înfometate de moșieri hapsîni și patroni nesătui. Acele vremuri însă au apus pentru totdeauna și acum Țara înfloarește din zi în zi sub mîinile neobosite ale harnicului nostru popor, la a cărei înflorire să ne dăm și noi partea noastră de contribuție.

Să apreciem deci viața după cum se cuvine și să lucrăm neîncetat la sporirea ei, la bucuria ei sfîntă. Căci așa ne învață Sf. Scriptură, așa ne învață Mîntuitorul și așa ne învață viața de zi cu zi a creștinilor adevărați.

Diacon GH. PAPUC

ANUL 1840 ȘI ȚARA BÎRSEI

Este cunoscută mișcarea din 1840 care avea să ducă la răsturnarea domnitorului Al. Ghica din Țara Românească. Firele ei trebuie căutate mult mai înainte. **Societatea Filarmonică** ascundea, și ea, sub firma așa de blăgîn culturală, intenții cunoscute numai membrilor ei mai de seamă. Se lucra, ocult, pentru **Unire pentru egalitate și vot universal**, pentru **emanciparea țiganilor** și alte idei noi. **Școala rodiană** întemeiată de Ion Ghica la Paris, tot în cadrul unei mișcări revoluționare trebuie considerată.

Complotul din octombrie 1840 a fost, însă, descoperit, înainte de a se trece la acțiune. Marele **Nicolae Bălcescu** era și el printre complotiști — **nu avea decât 21 de ani** — alături de poetul Grigore Alexandrescu, Mitică Filipescu, Murgu, Marin Serghiescu Naționalul, Telegescu și alții. Alexandrescu s-a ales numai cu vreo trei luni de închisoare, dar Bălcescu de-abia prin 1843 scapă de detențiunea îndurată, parte la mănăstirea Mărgineni, parte la Gorgani, în condiții umilitoare.¹

Scopul, cum am spus, era înlăturarea lui Al. Ghica și înlocuirea lui cu I. Cîmpineanu sau, fiindcă unii o doreau, chiar schimbarea regimului în republică.

Era firesc ca o mișcare revoluționară din Valahia să afecteze și împărăția cu domiciliul titularului la Viena. Împărățiile și monarhiile tuturor timpurilor s-au temut totdeauna de comploturi, revolte și revoluții. Dacă erau vizate direct, innăbușeau orice mișcare prin mijloacele pe care le aveau la îndemână — și aveau destule! — dacă nu, își luau toate măsurile, ca nu cumva **supușii** să fie contaminați de **boala vecinului**, fiindcă boală era considerată orice tentativă de înnoire. Istoria ne servește, în acest compartiment, un material enorm.

De data aceasta vecinul din Valahia care se agita, sub niciun motiv nu trebuia să treacă, subversiv, Carpații. Cum, însă, se pare că o făcuse, Siguranța împărăției s-a pus în mișcare, căutînd să-și facă și din Biserica ortodoxă a Ardealului un supus executant pentru **investigații**. De fapt, **se porunce**a, vocabularul poruncii fiind mai dulce sau direct dur, după cinstita față a celui căruia i se adresa.

*

Așa se explică porunca din 17 nov. 1840 a episcopului Vasile Moga,² trimisă protopopului Petru Gherman de la al 3-lea protopopiat al Brașovului, cu mențiunea subliniată:

Taină este! — sau, cum s-ar spune în limbaj modern: **Strict secret!**

I se scrie, anume, că „...de curînd s-au descoperit în Țara Rumînească o însoțire ascunsă sub jurămînt, spre acel sfîrșit alcătuită, ca să să supue și să strice stăpînirea de acum a pomenitei țări și să ridice alta, aflîndu-se la pomenita însoțire urme de cuvîntări cătră norodul rumînesc, cu acel sunet făcute, ca de sub greutățile, asuprealele care le pretendălucesc a le avea, prin arme să le sloboaze, făgăduindu-și la aciaste **AJUTORIU ȘI DE LA FRĂȚII LOR RUMÎNII DIN ARDEAL**”.

Prin urme de cuvîntări se înțeleg tipărituri care s-ar fi răspîndit și în Ardeal, în primul rînd printre mîrgineni. Și se mai înțelege și propaganda prin grai viu, de la om la om.

Episcopul Moga vrea să știe — de fapt el nu vrea nimic, ci execută numai ordinul venit de sus — care e situația și de aceea îl îndrumă pe subalternul lui, — cum va fi făcut-o și cu alți protopopi — ca „...sub titlă de vizitația protopopiatului, făcînd în mare tăcere cuprinsul acestei comisi... înțelepțește să ispitești, nu cumva s-ar fi trimis într-acel protopopiat cuvîntări de acel feliu? Și de cumva s-ar găsi numai decît să o ții la frăția ta spre a o trimite înapoi, dinpreună cu declarația aceluia la care s-ar găsi, adecă, cînd și de la cine a căpătat-o și de au făcut sau nu cu dînsa vreo întrebuintare; iară de nu s-ar afla despre lucrul acesta nice o scrisoare, să ții seama de să vorbește în treaba aciasta ceva de cătră norod și fără scrisoare; și despre ce s-ar vorbi, încă să faci grabnică arătare înapoi”.

Este limpede că, deși nu o spune — **nu o poate spune!** — o asemenea poruncă nu putea porni din inițiativa episcopului de la Sibiu.

*

Urma așadar, ca protopopul Gherman:

- să facă o „vizitație” în tot protopopiatul;
- să „ispitească” dacă s-au strecurat în protopopiat cuvîntări „de acel feliu”;
- dacă da, să ia declarații de la cei care s-ar găsi, declarații cu puncte precise;
- dacă nu, să ispitească, nu cumva se vorbește prin sate de „treaba aciasta” de către norod?
- să facă „arătare” la episcopie despre rezultatul investigațiilor.

Nu era lucru ușor ce i se cerea lui Gherman, nici treabă de făcut la repezcală, și iată de ce:

Protopopiatul avea în administrare douăzeci de sate, destul de răspîndite: Hălchiu Vlădeni, Codlea, Ghimbav, Cristian, Rîșnov, Vulcan, Tohan, Zîrnești, Predeal, Poarta, Sohodol, Simon, Moeciul de Jos, Cheia, Moeciul de

² Arhiva bisericii Sf. Nicolae din Schei, *fandul Protopopiatul Branului (Zîrnești)*, nr. 55/1840.

Sus, Fundata, Sirnea, Peștera și Măgura. În cele mai multe sate brănene nu se putea merge decât călare sau pe jos, iar dacă ținem seama că vizitația trebuia să se facă după mijlocul lui noiembrie — sfârșit de toamnă sau, poate, început de iarnă, greutatea unei deplasări devin și mai evidente.

Și-apoi nu era vorba numai de o simplă inspectare a parohiilor, ci de o **ispitire înțelepțească făcută**. Ca să afli starea de spirit a **norodului**, a poporului, trebuia să zăbovești printre oameni, să stai de vorbă cu ei, să-i iai pe departe.

Cunoscînd bine geografia ținutului de cercetat, Gherman nu ar fi putut îndeplini porunca episcopului Moga în mai puțin de o lună întreagă de vară, nu de toamnă cu burniță, cu ploaie, cu zloată.

Ce face protopopul Gherman?

Porunca episcopiei, scrisă în 17 noiembrie, va fi primit-o prin 18—19 noiembrie.

Răspunsul lui poartă data de 24 nov.³ În cele vreo cinci zile libere să admitem că ar fi cercetat cîteva sate din apropiere.

Cu aceasta tot n-ar fi putut afla mare lucru.

E, însă, în afară de orice îndoială, că Gherman, în acest interval, nu s-a deplasat de la sediul protopopiatului și, deci, nici nu s-a îndeletnicit cu „ispitirea” cuiva, și n-a făcut-o, **fie din comoditate, fie din cauză că nu știa nimic despre cele întîmplate în Valahia, fie că știa, dar nu voia să se transforme în agent al împărăției**, cum nu voia să mai vîre și pe alții în necaz. Oricare din cele trei ipoteze pot fi valabile în egală măsură.

Răspunsul lui e scurt, parcă prea scurt, la o poruncă atît de importantă: „...cu toată smerenia am de a răspunde precum că eu, încât am putut, am cercetat și am ispitit despre acest lucru, dară n-am putut afla nimica aicia”.

Am arătat mai sus că „vizitația” în cinci zile nu putea fi efectuată și, cu atît mai puțin „ispitirea”.

Totuși, Gherman spune că a și cercetat, a și ispitit. E drept că precizează: „...încât am putut...” și, apoi: „...n-am putut afla nimica aicia”. Cu acest **am putut și n-am putut** protopopiatul e perfect acoperit. Și ca să nu mai existe nicio suspiciune, completează: „N-au grijile acealea oamenii noștri, ci își păzesc năcazurile sale”.

Rezultă din acest răspuns că, cel puțin în satele enumerate mai sus, **nimeni n-a știut nimic** de cele întîmplate în Țara Romînească. Iar cum istoria se scrie pe bază de documente, din cele două acte pe care le avem numai atîta putem ști precis.

Ca legături strînse pe care mărginenii le aveau cu Țara Romînească, legături economice, comerciale, sociale, pun sub semnul întrebării chiar un act ieșit din cancelaria unui protopopiat, logic poate să fie argumentat. Ipotetic, lucrurile ar fi putut sta și altfel. De vreme ce Gherman, e sigur, nici n-a cercetat satele, nici n-a ispitit oamenii — și aceasta am dovedit — că n-a făcut-o, răspunsul lui îl putem suspecta. Istoric, însă, și în limita celor douăzeci de sate amintite, mai departe nu putem merge. Nu, pînă la altă probă scrisă.

ION COLAN

3 Aceeași arhivă și fond, anexa la nr. 55/1840. N-am avut posibilitatea de a controla răspunsul celorlalte protopopiate; de altfel, aici nu interesează decât răspunsul unui protopopiat din Țara Bîrsei.

ADMINISTRAȚIA HABSBUGILOR ȘI EPISCOPUL VASILE MOGA

Prin 1838—1839 „scaunul episcopesc” din Sibiu ia cunoștință din jalbele ce-i sînt trimise, că „tisturile mirenești” au pus și pe preoți anumite dăjdii, „aruncuri”, contrar obiceiului: De tot vițelul care sughe la vacă, 9 creițari, taxa numindu-se „untu vițelului”, de fiecă stuț, „că ce sughe miere din flori”, 6 creițari; de puiă 8 fl. 20 creițari; de dîrstă la fel, unde se samănă cu „săpătură cu piciorul”, altă dijmă; pentru iernatul oilor în sat, dijmă; băuturile aduse pentru pomeni și praznice, se confiscă, „ni le ia”.

Episcopul Vasile Moga, spre a se documenta, cere protopopiatelor să-i răspundă întru cît jalbele sînt adevărate; și răspunsul să-l dea cît mai cu grabă.

Motivul grabei e cît se poate de concludent pentru a oglindi, puțin în ironie, puțin cu amărăciune, complicata și exasperant de înceata administrație a „drăguțului împărat”, o administrație ce nu se sinchisea nici de durerile mari, nici de cele mici ale popoarelor fostei împărății habsburgice.

Iată cum explică Moga protopopului Petru Gherman din al 3-lea protopopiat al Brașovului, motivul răspunsului „fără zăbavă”:

„...că pînă ce va merge de-aicia la Curte (adică cererea); și pînă ce va veni de la Curte la Gubernie; și de la Gubernie la Varmeghie; și la Scăunile să să facă întrebare; și apoi pînă va merge de-aicia iară înapoi la prea înălțata Curte răspunsurile din toată țara; și pînă va face de-acolo hotărîre, să face zăbavă destulă, și cu ANI ÎNTREGI; pentru aceea noi aicia să nu zăbovim”.¹

Și cu ani întregi!

Adică ajunge vițelul vacă și taxa „untu vițelului” continua să se încaseze de la nepoții și strănepoții fostului vițel din 1839.

Astăzi, citind scrisul cirilic al celor de-atunci, putem și zîmbi.

Ce-i de-atunci nu zîmbeau.

ION COLAN

¹ Arhiva bisericii Sf. Nicolae din Schei, fondul: Protopopiatul al 3-lea, nr. 31/1839.

MITROPOLITUL FILARET AL MOSCOVEI

Deși condițiile istorice din vremurile noastre diferă mult de cele în care a trăit și s-a străduit Mitropolitul Filaret, totuși viața și activitatea lui prezintă și astăzi interes și o însemnătate deosebită. Influența personalității sale, atât de bogat înzestrată, s-a manifestat nu numai în timpul în care a trăit, ci și după moartea sa, servind ca exemplu pentru mulți dintre contemporanii și urmașii săi.

Mitropolitul Filaret în mirenii Vasile, s-a născut la 26 decembrie 1782, din familia diaconului catedralei Colomna, M. Drozdov. Educația a primit-o în parte acasă, în parte în familia bunicului său, preotul bisericii Teofaniei. La vârsta de 9 ani era elev al Seminarului Teologic din Colomna (1791—1799). Inchizându-se Seminarul din Colomna, Vasile Drozdov a trecut la Seminarul Teologic „Sf. Treime” din Lavra Troițe-Serghieva, care se afla sub conducerea directă a vestitului mitropolit al Moscovei, Platon (Levșin). Personalitatea mitropolitului Platon a exercitat o influență decisivă asupra viitorului mitropolit Filaret.

Data de 18 noiembrie 1800 a însemnat prima zi de succes literar în viața lui Drozdov: cu ocazia zilei onomastice a mitropolitului Platon, el a compus o poezie în limba greacă, concepută în spiritul vremii, care a avut un succes răsunător. Inclinația spre poezie și-a cultivat-o și mai târziu. Dovadă, răspunsul său, adresat marelui poet A. Pușkin, redactat în versuri și intitulat: „Viața”.

După 2 ani, Drozdov termină studiile seminariale cu următoarea mențiune: „În sîrguință și agerimea minții, precum și la studii, îndeosebi la poezie, este incontestabil mai bun decît toți ceilalți elevi. Se distinge mai ales prin modestie”.

În noiembrie 1803, în urma examenului susținut în fața mitropolitului Platon, Vasile Drozdov a fost numit profesor de limbile greacă și ebraică la Seminarul Sf. Treimi. În statul de servicii din 1803 se menționează: „Profesorul V. M. Drozdov poate traduce, scrie și vorbește perfect în limba greacă”.

Ținînd seamă de „marea aplicare spre poezie și retorică” a lui Drozdov, mitropolitul Platon îl numește (în august 1806) în postul de profesor de retorică și predicator al Lavrei. În martie, Platon scria vicarului și succesorului său de mai târziu, Augustin (Vinogradski), următoarele: „La mine

a apărut un predicator foarte bun, profesorul Drozdov. Eu o să vă trimit o predică a lui și vă veți mira". În 1808 a fost numit profesor de retorică și oratorie superioară.

Comparându-și limba și caracterul cu limba și năzuințele iubitului său elev, Platon spunea: „Eu scriu omeneste, pe cînd el scrie îngerește”. Platon căuta să-l convingă pe V. M. Drozdov să se călugărească. Tînărul profesor nu s-a învoit deodată. Vreme de doi ani și-a verificat înclinările, s-a consultat cu părinții, s-a rugat și abia în noiembrie 1808 a fost tuns întru monah, primind numele de Filaret. Tot atunci a fost sfințit întru ierodiacon. După aceasta, Platon și-a sporit atențiile față de el, căci scrie Drozdov: „Ori cînd vorbesc cu vlădica, rareori văd în el un stăpîn, mai adeseori un tată și un îndrumător”.

La chemarea arhimandritului Evgraf ierodiaconul Filaret pleacă la Petersburg. În martie 1809 a fost numit inspector al Seminarului Teologic din Petersburg și profesor de științele filozofice, cu titlul de bacalaureat. Sfințit ieromonah la 28 martie 1809, în august același an, a fost numit rector al școlii „Alexandru Nevski”, păstrînd și celelalte atribuții.

În februarie 1810 ierom. Filaret a fost transferat la Academia din Petersburg, în postul de profesor de Științele Teologice, Sf. Scriptură, Istoria Biblică și Bisericească, Arheologia Bisericească, Dreptul Bisericesc și o parte din Teologia Dogmatică. Tînărul călugăr a primit cu bucurie această însărcinare mai ales că în loc de „filozofia rece”, era chemat să predea îndrăgita-i știință a teologiei. În iulie 1811, neavînd încă vîrsta de 30 ani, a fost sfințit arhimandrit, iar în martie 1812 a fost numit rector al Academiei duhovnicești din Petersburg și profesor titular de Științe Teologice, precum și membru în Consiliul Eparhial.

La Academie, arhimandritul Filaret a introdus o ordine exemplară, care a servit de exemplu și altor academii. Aici și-a desfășurat multiplele lui talente, capacitatea lui de muncă uimitoare și disciplinată, împlinindu-și toate obligațiile care îi reveneau.

Ca profesor a scris numeroase lucrări teologice. În august 1814, Arhimandritul Filaret, rectorul Academiei din Petersburg, a devenit primul doctor în Teologie din Rusia. În iunie 1817 a fost hirotonit arhiereu și numit vicar al Eparhiei de Novgorod-Petersburg. În septembrie 1820 e transferat la conducerea Eparhiei de Iaroslav-Rostov, în iunie 1820 e numit arhiepiscop de Moscova, iar în 22 august 1826 e ridicat la treapta de mitropolit de Moscova și Colomna.

După expresia scriitorului I. S. Acsacov, mitropolitul Filaret a strălucit o jumătate de secol ca un luceafăr al Bisericii Ortodoxe și gloria lui nu slăbea, nu-și micșora lumina, dimpotrivă, cu scurgerea anilor, aceasta se înălța ca un munte.

Prin lucrările sale teologice și prin manualele sale, îndeosebi prin Catehismul Ortodox, cum și prin predicile cu subiecte teologice, mitropolitul Filaret a devenit unul din cei mai mari teologi ai sec. 19.

Meritul principal al mitropolitului Filaret e că s-a păstrat ferm pe drumul Ortodoxiei curate, apărînd teologia de influențele protestantismului și catolicismului. La Filaret apare pentru prima dată cu vigoare tendința teo-

logiei ortodoxe de a se elibera de robia scolasticii apusene și de a se apropia de viața religioasă concretă, de trăire în Hristos, conform vechii tradiții patristice a Răsăritului. Polemica anticatolică a lui Filaret se concentrează mai ales împotriva teoriei juridice a satisfacțiunii, care-și pusese pecetea și pe manualele dogmatice răsăritene.

Ca cei mai mulți dintre teologii ruși ai v. 19, el a apropiat prin aceasta teologia de propovăduire, de necesitățile vieții religioase a poporului.

Prin lucrarea sa: „Expunerea diferențelor dintre Biserica ortodoxă și cea romano-catolică”, a fost primul teolog rus care a pășit la formularea unei concepții originale în problema mântuirii, bazat pe predania Sf. Părinți, iar nu pe scolastica apuseană.

Pe la mijlocul v. 19 n-a fost în întreaga Biserică ortodoxă de Răsărit un ierarh mai însemnat, un teolog mai profund și un orator mai strălucit decât mitropolitul Filaret al Moscovei.

La 19 noiembrie 1867 a slujit ca de obicei în capela metohului Sf. Treimi din Moscova și s-a împărtășit cu Sf. Taine. Venind de la biserică, spusese că vrea să se odihnească pînă la masă și se retrase în camera sa. La ora mesei, călugărul care-l servea l-a găsit adormit în Domnul.

Marele mitropolit Filaret al Moscovei servește drept model de sfințenie a vieții și de călăuză spre limanul dreptății și al păcii.

Preot CHIRIL PISTRUI

Lector la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

CALENDAR BISERICESC ORTODOX PE ANUL 1960

Binecuvintează, Doamne, cununa anului
cu harul Tău!

În Editura Patriarhiei Moscovei, a apărut Calendarul bisericesc pe 1960, avînd un format A 4-21/26, pe hîrtie velină, cu mai multe ilustrații în text, executate în hîrtie cretată, și cuprinzînd în total 79 pagini.

În paginile 1—4, este redat cuprinsul cărții (soderjanie), apoi găsim dedicația „Binecuvintează, Doamne...” pentru anul 1960, scrisă pe o singură pagină cu litere slavone mari, precum și două ilustrații: una a P. F. Patriarh Alexei, iar a doua tot a aceluiași, ținîndu-și discursul la Conferința a V-a Mondială a Partizanilor Păcii din 1955, la Moscova.

La p. 5—60 se întinde cuprinsul propriu-zis al calendarului, pe cele 12 luni ale anului, începînd cu luna ianuarie, pe stil vechi. Pe pagină sus stă scris cu litere mari slavone luna (ex. IANUARIE). Apoi dedesubtul acestui titlu pagina e împărțită în rubrici, sub formă de coloane, primele 3 mai mici, iar a patra mai mare. În primele trei rubrici este data zilelor, pe stil vechi, stil nou și ziua respectivă, (luni, marți, etc.). În rubrica a patra, care cuprinde aproape toată pagina, sînt menționate numele sfinților ce se pomenesc în ziua respectivă și unele date tipiconale. Zilele și toate însemnările ce privesc zilele de sărbători, sînt scrise cu roșu, iar zilele de rînd cu negru. De ex., sărbătoarea Sf. Paști și toată săptămîna luminată, inclusiv Duminica Tomii, sînt scrise cu roșu.

Calendarul e foarte bogat în nume de sfinți; mai întîi sînt scrise numele celor ce au pomenire universală, apoi cei ruși și ceilalți sfinți ce au slujbă în Minei. Să luăm, spre ex., ziua de 4/17 ianuarie. În prima rubrică stă scris 4 (stil vechi), în a doua 17 (stil nou), Duminică (ziua respectivă), iar în rubrica IV: Duminica a 30-a înainte Botezului Domnului (Arătării Domnului). Glasul 5. Soborul celor 70 Apostoli: Iacob, fratele Domnului, Marcu și Luca Evangheliștii, Cleopa, Simion, Varnáva, Tadeu, ș. a. m. d., toți cei 70 Apostoli.

Apoi: Fericitul Ahila diaconul din Pecersca, peșterile îndepărtate (sec. XIV); Zosima, primul mucenic; Atanasie, mucenic (III—IV); Sf. Eustafie, arhiiep. sîrbilor (cca. 1285).

Date tipiconale: La utrenie Ev. a 8-a, Ioan XX, 11—18, etc.

La sfârșitul fiecărei luni sînt însemnări tipiconale pentru unele zile cu slujbă deosebită: De ex., luna ianuarie are însemnări tipiconale pentru zilele: joi 1/14, vineri, 2/15, luni 5/18, marți 6/19, miercuri 7/20, miercuri 14/27, joi 15/28, 25/7 febr., săpt. Vameșului și a Fariseului — începutul Trio-dului cu slujbele de post și vineri 30/12 febr.

De ex., luni 5/18 ianuarie: Seara, în ajunul Arătării Domnului, slujba se face după Minei. În această zi, Ceasul I nu se unește cu slujba Utreniei, întrucît ceasurile se săvîrșesc deosebit, însă fără cîntările „Întru Împărăția Ta...”. Liturghia Sf. Vasile cel Mare se începe cu Vecernia. În loc de „Cu-vine-se...” — „De Tine se bucură...”. După rugăciunea amvonului, se cîntă „Glasul Domnului...” și urmează sfințirea Apei celei Mari. După aceasta — „Fie numele Domnului...” de 3 ori și Otpustul. După Otpust, în fața preotului și anume „în mijlocul bisericii”, se cîntă Troparul și condacul serbării. După ce se gustă apă sfințită, se dă deslegare la mîncare.

Astfel de informații tipiconale sînt însemnate la sfârșitul fiecărei luni.

La p. 61—69 se află tabelul alfabetic al sfinților menționați în calendar, cu arătarea datei (stil vechi) cînd se face pomenirea lor. Tabelul este dat pe trei coloane, începînd cu numele bărbătești și apoi, tot în ordine alfabetică, cele feminine. Urmează un tabel (p. 71—72), cu numele sfinților ce nu sînt menționați în calendar, la ziua respectivă, dar sînt amintiți în cărțile de slujbă divină. Este scris tot în ordine alfabetică, pe trei coloane.

La p. 73—74 sînt menționate icoanele Maicii Domnului făcătoare de minuni, indicate în calendar, cu arătarea datei cînd se sărbătoresc. Tabelul e prezentat pe trei coloane, în ordinea alfabetică.

La pagina următoare sînt însemnate zilele memoriale bisericești și civile.

Date jubiliare în an. 1960:

1900 ani de la moartea Apostolului și Evanghelistului Matei († 60). Pomenirea lui se face la 16 noiembrie.

850 ani de la moartea Fer. Pimen, multpătimitorul de la Pecersca († 1110). Pomenirea lui — la 7 august.

800 ani de la moartea Fer. Ioan, multpătimitorul de la Pecersca († 1160). Pomenirea lui — la 18 iulie.

650 ani de la moartea Sf. Teoctist, arhiepiscop de Novgorod († 23 dec. 1310).

600 ani de la moartea Sf. Grigorie Palama, arhiep. de Tesalonic († 1360). Pomenirea lui — la 14 noiembrie.

500 ani de la moartea lui Paisie Galicinski († 1460). Pomenirea lui — la 23 mai.

500 ani de la moartea Fer. Sava Vișerschi († 1460). Pomenirea lui — la 1 octombrie.

Indicații generale pe an. 1960.

Sărbători bisericești: Luminata zi a Invierii Domnului la 4/17 aprilie. Sărbători împărătești ce nu au dată fixă: Intrarea Domnului în Ierusalim. Înălțarea Domnului, Sf. Treime. Sărbători împărătești cu dată fixă: Botezul Domnului, Întîmpinarea, etc.

Sărbători mari: Tăierea împrejur și Sf. Vasile cel Mare, Nașterea Sf. Proroc Ilie, etc.

Posturile: Postul Mare, Postul Sf. Petru și Pavel, Postul Sfintei Marii, Postul Nașterii Domnului și postul de 1 zi.

Calendarul se termină cu enumerarea săptămînilor de harț, zilele în care nu se poate săvîrși Sf. Taină a Căsătoriei, zilele speciale pentru pomenirea morților și Pascalia.

Calendarul se prezintă într-o formă impecabilă, coperta cu chenar roz și cu flori mov, scris pe hîrtie velină, cu multe ilustrații, foarte reușite, se recomandă tuturor doritorilor de slovă creștină. Ispitirea lui ne mijlocește nu numai cunoașterea — sub anumite aspecte — a vieții bogate în simțire a Bisericii surori de la răsărit, ci și prețioase orientări și îndrumări de ordin calendaristic și tipiconal.

Pr. Lector CHIRIL PISTRUI

STUDII ASUPRA TEZAUROLUI RESTITUIT DE U.R.S.S. București, Editura Academiei R.P.R., 1958, p. 276.

Intr-un volum de lux au apărut mai multe studii, care vorbesc despre tezaurul restituit de Uniunea Sovietică, Republicii Populare Romîne.

Volumul începe cu un „Cuvînt înainte” scris de Acad. G. Oprescu, în care se arată istoricul tezaurului și ce cuprinde acest tezaur. Colecția conține 39.320 piese, dintre care aproximativ 35.000 de monede și medalii, 1350 de tablouri și desene și aproximativ 2500 obiecte de orfevrărie medievală și broderii liturgice, icoane și stofe. În total tezaurul conține 33 kg aur, 690 kg argint, 22,12 carate de briliante, 30,03 carate de rubine, 184,55 carate de smaralde.

Toată această neprețuită bogăție artistică ne-a fost înapoiată de U.R.S.S. dintr-un sentiment de dragoste sinceră față de țara și poporul nostru.

Primul studiu este scris de Octavian Iliescu și este intitulat: „Numismatica medievală și modernă a țării noastre, oglindită în colecțiile restituite de la Moscova”. Din colecție fac parte monede începînd din sec. III pînă la primul război mondial. Circulația monetară nu a încetat nici chiar cînd economia predominantă era cea naturală.

Prima intensificare a circulației monetare se cunoaște din vremea lui Constantin cel Mare (307—337) pînă la Grațian (367—383). Din această perioadă avem bogate serii de monede izolate, dar și cîteva tezaure monetare deosebit de importante.

De la Justinian I pînă la sfîrșitul sec. VI este de asemenea o epocă bogată în ceea ce privește circulația monetară. Avem multe monede bizantine de aur și de bronz.

Odată cu formarea primelor cnezate romînești se cunoaște și o intensificare a circulației monetare.

O altă intensificare a circulației monetare se cunoaște pe vremea Comnenilor și a Angelilor.

Atît în Țara Romînească, cît și în Moldova, primele emisiuni monetare proprii apar în a doua jumătate a sec. XIV, în Țara Romînească pe vremea lui Vladislav I, iar în Moldova pe vremea lui Petru Mușat.

Colecția de monede înapoiată de la Moscova cuprinde și alte bogate tezaure monetare descoperite în decursul veacurilor.

Un alt studiu este cel scris de Ecaterina Duñăreanu-Vulpe și intitulat: „Tezaurele antice”.

Din tezaurul restituit de U.R.S.S. o mare parte o ocupă tezaurele antice. Cele mai importante sînt următoarele trei: tezaurul de la Turnu Măgurele, rhytonul de la Poroina și tezaurul de la Pietroasa.

Tezaurul de la Turnu Măgurele a fost descoperit în 1880, de un muncitor care săpa să planteze un pom. Din tezaur fac parte cinci mănșoane cilindrice de aur, care la mijloc sînt decorate cu un brîu în relief. Dintre obiectele mai mici aflate în tezaur fac parte: un cilindru de aur mult mai mic ca cele cinci, un inel de buclă și 419 inele mici de aur. Tezaurul de la Turnu Măgurele se consideră aparținînd epocii bronzului.

Rhytonul de la Poroina a fost descoperit de un țăran, în 1883. Prin rhyton se înțelege un vas curbat în formă de corn de vită, care are la vîrf un orificiu. Rhytonul de la Poroina are partea de jos modelată în forma unui cap de taur, iar în partea superioară e ornamentat cu figuri în relief. Pe gîtul vasului se află lucrate în relief patru personaje feminine. Probabil că acest rhyton este din jurul anului 100 î. e. n.

Tezaurul de la Pietroasa a fost găsit întîmplător, într-o carieră de piatră, în anul 1837. După felul în care sînt lucrate, putem împărți obiectele aflate în tezaur în două grupe: 1. Piese de aur masiv, din care fac parte un taler mare, o cană înaltă, o pateră cu decor, un torques simplu și un torques cu o inscripție runică; 2. Piese încrustate cu pietre prețioase, din care fac parte două vase poligonale, un colan și patru fibule mari, în formă de păsări.

Problema tezaurului de la Pietroasa nu a fost rezolvată deplin nici din punct de vedere artistic, nici din punct de vedere istoric.

Un alt studiu, scris de Teodora Voinescu, este intitulat: „Argintăria în colecția de artă medievală din tezaur”.

Obiectele de artă aflate în colecție au o importanță deosebită atît din punct de vedere artistic cît și documentar. Ele sînt o mărturie a bogatei vieții artistice de la noi, începînd cu sfîrșitul sec. XIV și pînă la sfîrșitul sec. XVIII. Toate obiectele fac parte din vechile tezaure ale mănăstirilor cunoscute prin bogăția colecțiilor lor. Din colecție fac parte cele mai vechi lucrări de argint din Țara Romînească.

Dintre obiectele de argint sau argint-aurit cităm: o cădelniță găsită la Tismana, datînd de la sfîrșitul sec. XIV; ferecătura evangheliarului scris de Nicodim, în 1405, aflat la Tismana; trei panaghii de o deosebită valoare artistică; o cădelniță de la boierii Craiovești, aflată la mănăstirea Bistrița; mai multe cățui; o cruce ferecată; un taler de la Neagoe Basarab; o candelă dăruită de Matei Basarab mănăstirii Tismana; mai multe cădelnițe; un chivot de la egumenul Petronie, dăruit mănăstirii Tismana; o cutie de moaște; mai multe ferecături de evanghelii; mai multe ripide; mai multe anafornițe; mai multe panaghii; un vas de mir, etc. Toate aceste obiecte sînt adevărate bijuterii. Priceperea și gustul cu care au fost lucrate uimesc de-a dreptul.

Un alt studiu, intitulat: „Broderiile din Țara Românească în secolele XIV—XVIII”, este scris de Corina Nicolescu.

Broderiile ocupă un loc important în tezaurul restituit de U.R.S.S., prin vechimea și valoarea lor artistică. Printre broderii găsim veșminte liturgice, văluri de tîmplă, poale de icoane, etc. Sînt broderii ce datează din sec. XIV pînă prin sec. XVIII.

Cea mai veche broderie păstrată este Epitaful de la mănăstirea Cozia (1396), cusut cu fir de aur pe mătase albastră, reprezentînd pe Iisus Hristos întins pe piatra roșie din Efes.

Mai amintim o serie de epitrahile, ca cele de la mănăstirile Tismana, Bistrița, Govora, etc.

Importante sînt și o serie de mînecuțe de la Vintilă-Vodă și Bistrița.

O importantă broderie este și vîlul de ușa împărătească, dăruit de boierul Preda Buzescu bisericii din Stănești, la sfîrșitul sec. XVI.

Din broderia sec. XVII și XVIII remarcăm epitaful de la Tismana, din 1681. Din numeroasele veșminte liturgice remarcăm epitrahilul și mînecuțele dăruite de Constantin Brîncoveanu mănăstirii Hurezi, în 1695. În general broderia sec. XVII și XVIII este strict decorativă.

Pe baza broderiilor existente în tezaur se poate urmări foarte ușor evoluția broderiei din Țara Românească, de la broderia de sub influența sîrbobizantină, pînă la broderia originală. În afară de broderii, în tezaur se găsesc și numeroase țesături. Majoritatea acestor țesături sînt catifele de mătase lucrate cu fir, în Italia, în atelierele din Geneva și Venetia. La început, ele au fost haine domnești, dăruite apoi mănăstirilor.

M. A. Musicescu scrie studiul: „Broderia din Moldova în veacurile XV—XVIII”. În evoluția broderiilor din Moldova distingem patru etape importante: 1. Epoca lui Alexandru cel Bun; 2. Epoca lui Ștefan cel Mare; 3. Epoca lui Alexandru Lăpușneanu; 4. Epoca lui Vasile Lupu.

Din epoca lui Alexandru cel Bun avem epitaful dăruit mănăstirii Neamțului de egumenul Siluan, în 1437. Din epoca lui Ștefan cel Mare avem epitrahilul de la Dobrovăț și vîlul liturgic de la Rădăuți. Din vremea lui Alexandru Lăpușneanu avem epitaful dăruit de el ctitoriei sale de la Slatina. Reprezentative sînt și cele două dvere dăruite de Lăpușneanu tot ctitoriei de la Slatina. Din epoca lui Vasile Lupu avem epitaful de la Trei Ierarhi, trei văluri brodate și două saccosuri arhieresti aflate tot la Trei Ierarhi. Deși nu avem nici o informație precisă, totuși putem afirma că atelierele unde se broda erau la mănăstiri.

Studiul intitulat: „Icoanele” este scris de Dumitru Năstase.

Majoritatea icoanelor aflate în tezaurul restituit de U.R.S.S. aparțin Țării Românești. În pictura religioasă stilul original începe să se afirme pe vremea lui Matei Basarab. La jumătatea sec. XVII icoanele se armonizează cu iconostasele. Fondul icoanelor e auriu și în relief sînt lucrate ornamentele. De pe timpul lui Constantin Brîncoveanu figurile reprezentate în icoane se apropie mai mult de figuri existente în realitate. În sec. XVIII, în icoane observăm o puternică laicizare a picturii.

Iată cîteva din cele mai importante icoane aflate în colecție: Arhanghelul Mihail, Adormirea Maicii Domnului, Sf. Paraschiva, Deisis, Maica

Domnului cu Iisus, Schimbarea la față, Răstignirea, Intrarea în Ierusalim, Nașterea lui Iisus, etc.

Următorul studiu, intitulat: „Manuscrisele”, e scris de E. Lăzărescu și I. R. Mircea.

Din tezaurul înapoiat din U.R.S.S. fac parte doar nouă manuscrise. Unul din ele este un manuscris bizantin care nu are nici o legătură directă cu arta românească. Toate manuscrisele sînt tetraevangheliare. Ele ne permit să urmărim arta decorativă și arta ilustrării în veacurile XV și XVI în Moldova. Toate sînt decorate cu motive geometrice. Trei din ele sînt și ilustrate cu scene din cele patru evanghelii.

Academicianul G. Oprescu scrie studiul: „Pictura modernă și contemporană”. Ne sînt prezentate cele mai importante tablouri din tezaurul înapoiat de la Moscova. Autorul remarcă inegalitatea ca valoare artistică a operelor trimise în U.R.S.S. Dintre tablouri fac parte cîteva pînze ale lui Luchian, Sava Henția, Mirea, Ion Andreescu, N. Grigorescu, G. Petrașcu, Steriadi, etc.

Volumul se încheie cu studiul lui Ion Frunzetti, despre: „Grafica modernă și contemporană”.

Grafica existentă în tezaur este un important mijloc de documentare asupra artei românești. Printre cei mai importanți artiști cităm pe: Aug. Raffet, C. Papp, Szathmary, I. Negulici, Th. Aman, N. Grigorescu, G. D. Mirea, G. Petrașcu, I. Andreescu, J. Al. Steriadi, Th. Pallady, Iser.

Volumul este de format mare și are 204 reproduceri după piese aflate în tezaur.

La sfîrșitul fiecărui studiu se găsește cîte un scurt rezumat în limba rusă și în limba franceză.

Înapoierea tezaurului este o dovadă vie a prieteniei sincere, adevărate, ce o are Uniunea Sovietică față de poporul român.

M. C. BREAZU

M. Zakaria Goneim: PIRAMIDA ÎNGROPATĂ. London, New-York, Toronto 1956. Traducere de Alexandru Duțu, București, 1959, 130 p.

Prin traducerea acestei cărți în limba română se pune la dispoziția publicului românesc istorisirea descoperirii unei noi piramide îngropate în nisip, ce datează din anii 2780—2720 î. Hr., despre care pînă în anii trecuți (1951—1954) nu se știa nimic.

Autorul, Mohamed Zakaria Goneim, este un erudit și pasionat egiptolog, face parte din pleiada nouă de arheologi egipteni, care în urma independenței patriei lor au preluat cu multă dragoste și cu mult sîrg lucrările de cercetare ale istoriei țării lor, lucrări monopolizate pînă de cîrînd de arheologi occidentali.

Autorul, Mohamed Zakaria Goneim, este un erudit și pasionat egiptolog, pregătit în institutul de la Cairo și Alexandria, unde a studiat cu pasiune această specialitate la catedra înființată de savantul rus D. S. Goleșnișev. Datorită pregătirii sale, cît și experienței sale cîștigate în domeniul arheologiei egiptene, s-a familiarizat cu vechile construcții ale înaintașilor săi, în special cu grupul de piramide din platoul pustiu al Saqqarahei, din apropierea capitalei țării, Cairo.

Cartea este împărțită în 13 capitole, avînd și 48 de ilustrații ce reprezintă fotografiile diferitelor aspecte ale noii piramide.

Autorul face în decursul expunerii sale unele prezentări generale, menite să inițieze pe cititorii nespecializați în egiptologie, pînă la a putea înțelege mai bine desfășurarea lucrărilor în descoperirea noii piramide. Astfel sînt instructive și interesante datele generale despre istoria Egiptului, despre vechile obiceiuri și credințe religioase egiptene, despre metodele de dislocare din cariere a blocurilor de piatră, despre prelucrarea și transportarea acestor enorme materiale la locul de muncă și despre construirea acestor milenare monumente care uimesc pe cercetătorii veacurilor și civilizației noastre. Fără cunoașterea materiilor explozibile de azi pentru dislocarea din cariere de piatră a blocurilor pentru construcție, fără cunoașterea și folosirea macaralei, sau chiar a scripetului, fără atîtea posibilități tehnice pe care le are omul de azi, ei au putut totuși să construiască monumentalele piramide, folosind doar pîrghiile, tăvălugul și planul înclinat (p. 63). Desigur că și prin multa trudă și consum de vieți a milioaneilor de sclavi au putut regii de atunci să ridice monumente care să străbată mileniiile și să dea mult de gîndit civilizației contemporane asupra modalității lor de construire.

Din expunerile asupra începerii lucrărilor, asupra desfășurării lor și asupra rezultatelor la care se ajung, din fiecare pagină a cărții reiese un mod plastic și viu de a reda toate problemele legate de noua piramidă, încît autorul face pe cititor să ia parte la munca de zi cu zi, simțind și trăind alături de pasionații săi lucrători toată greutatea și efortul muncii de cercetător, toate deziluziile și nădejdiile lor, toate insuccesele și izbînzile lor, a acestor oameni, „adevărați detectivi” în știința arheologică.

Fixîndu-și locul de cercetare asupra unei terase însemnată pe hărți drept platou natural, dar în care arheologul egiptean a bănuir că se ascunde o construcție, își formează apoi echipa de lucru și încep primele sondaje. Din primele zile bănuiala lui începe să se verifice ca adevărată și el își începe lucrarea pe scară mare.

În timpul celor patru ani de cercetări (1951—1954) se simte peste tot curajul și ingeniozitatea, perseverența și răbdarea, iscusința și îndemînarea conducătorului expediției, cît și a lucrătorilor săi „adevărați moștenitori ai vechilor egipteni (care) ... au moștenit multe din obiceiurile lor ... multe din talentele înaintașilor ... o artă străveche care a fost transmisă” (p. 37).

Cu toată arta lor de a descoperi trecutul înaintașilor, munca lor se săvîrșește cu mari riscuri, în care puteau ușor să-și piardă viața în adîncimea galeriilor subterane la zeci și sute de metri. Simțăminte de teamă și neliniște însoțeau chiar și pe acești experți în lucrări subterane. „E greu de descris acest sentiment. Nu era, desigur, teama de ceva fizic, cum ar fi prăbușirea unui acoperiș, sau a unei stînci; era ceva mai puțin sesizabil, un amestec de groază și nesiguranță. Cine nu s-a tîrît singur prin galeriile de sub o piramidă și n-a cunoscut tăcerea și întunericul ce domnește acolo, nu poate înțelege pe deplin simțămîntul care te copleșește cîteodată. Ar putea părea straniu, dar am simțit că piramida avea o personalitate ce o imprimase regele pentru care fusese ridicată, personalitatea care stăruia încă înăuntrul ei” (p. 79).

Toate aceste stări sufletești deprimante se schimbau, însă, ori de câte ori apăreau semne care dovedeau că ceea ce urmăresc ei nu este o himeră, ci este în realitate un nou monument istoric, o nouă descoperire arheologică, cu toate tainele pe care le ascundea privind trecutul celor ce au trăit acum cinci mii de ani.

Prima încurajare de acest fel a descoperitorilor acestei noi piramide a fost aflarea încăperii care duce la galeriile subterane, la camera mortuară, unde se va găsi tezaurul de aur cu corpul îmbălsămat al regelui. Înaintînd pe coridorul ce ducea oblic spre subteranele piramidei, la o adîncime de 45 metri, dau de prima surpriză: S-au descoperit 21 brățări de aur, o vergea de aur, o cutie mică de cosmetice, din aur cizelat în formă de scoică, precum și alte deosebit de prețioase obiecte și vase pentru reconstituirea unui trecut atît de îndepărtat, în care fiecare amănunt al pieselor are o valoare documentară excepțională. Descoperirea a 5 peceti de argilă au îngăduit reconstituirea numelui posesorului piramidei, nementionat în nici una din listele de faraoni păstrate pînă astăzi și anume Sekhem-Khet.

După multe obstacole și greutăți, înaintînd pînă la distanța de 72 metri pe tunelul ce ducea spre subteranele piramidei, ajung la camera sarcofagului și răzlesc înăuntru după ce își fac loc printr-un zid de piatră de 3,5 metri grosime, ce astupa intrarea în cameră. Bucuria izbînzii era nemaipomenită, cînd au dat de un sarcofag splendid, din alabastru transparent, de 2,37 m lungime, 1,14 m lățime și 1,08 m înălțime.

Emoția și entuziasmul izbînzii că au descoperit tezaurul și corpul regelui pentru care lucraseră 4 ani, au fost așa de puternice, încît „molipsindu-mă de entuziasmul lor, zice conducătorul expediției, am dat frîu liber simțămîntelor mele stăpînite atîta vreme. Am dansat împrejurul sarcofagului și am plîns, îmbrățișîndu-ne. Era o priveliște foarte stranie în această cameră întunecoasă la o adîncime de 45 metri de suprafața deșertului” (p. 90).

După descoperirea și a altor galerii subterane și după ce s-au făcut toate pregătirile prin oficialitățile egiptene, s-a deschis sarcofagul, care spre marea lor deziluzie era gol. S-au emis păreri și ipoteze multe, de în-suși autorul, precum și de toți specialiștii din lume care au luat cunoștință de cele descoperite prin presă, radio și televiziune, sau venind ei înșiși la fața locului. Descurajarea n-a fost totală, căci preocuparea adevăratului arheolog, după mărturia autorului, nu este căutarea de comori, ci reconstituirea trecutului. Și iată, după noi eforturi și cercetări, în anul 1955, după patru ani de la începerea expediției, descoperind alte galerii subterane în lungime de sute de metri, precum și complexul de camere în număr de 132, autorul precizează: „Sîntem abia la începutul lucrului. N-am făcut decît să zgîriem suprafața... (care) are dimensiunea a aproximativ două terenuri de fotbal puse unul lîngă altul... Toate acestea trebuiesc dezgropate.. va mai trebui să mai treacă alte două decenii întregi pentru a cerceta pînă la capăt acest monument construit acum aproape cincizeci de secole, cînd nouă zecimi din istoria omenirii civilizate aștepta, încă, să fie scrisă” (p. 124).

Aportul pozitiv al lui Zakaria Goneim la o mai bună cunoaștere a istoriei și culturii vechiului Egipt a fost prețuită pretutindeni și cartea lui a

fost tradusă în mai multe limbi europene. Intenția autorului a fost ca să dea o introducere la o lucrare de mai mari proporții, privitoare la cultura veche egipteană. Din nefericire, ea nu va putea fi continuată, din cauza morții tragice a lui M. Z. Goneim, la începutul anului 1959.

Dar și în forma sa actuală, o recomandăm cititorilor revistei noastre, căci ea ne dă o imagine prețioasă asupra unei munci arheologice desfășurate în vederea descoperirii unei noi piramide, necunoscută pînă acum. Datele privitoare la religia vechilor egipteni, a ritualelor de la înmormîntarea regilor în piramide, asupra credințelor despre starea sufletului după moarte, etc., sînt deosebit de importante pentru istoria comparată a religiilor. Cunoștințele generale asupra vechii culturi egiptene, expuse de un specialist îndrăgostit de meseria sa, oferă date prețioase pentru cultura generală a teologului și a preotului, din conținutul căreia nu trebuie să lipsească date din trecutul omenirii.

Preot FILARET COSTEA

Heinrich Vogel, DIE SÜNDE IM BIBLISCHEN VERSTÄNDNIS. Evangelische Theologie, Heft 10/1959.

Păcatul, zice autorul, este un „mister pervers” care deși nu se lasă identificat pe cale istorică, sociologică, fiziologică sau psihologică, el e totuși mereu prezent în viața omului. Păcatul e un concept religios, și de aceea el nu poate fi sesizat decît prin credință și înaintea lui Dumnezeu. Păcătosul nu-și dă seama de păcat decît înaintea lui Dumnezeu, coram Deo. Și anume nu în fața unei idei despre Dumnezeu ci în fața lui Dumnezeu așa cum s-a descoperit El în Iisus Hristos cel răstignit și înviat pentru noi.

Recunoașterea păcatului e legată de ascultarea și primirea cu credință a-cuvîntului despre Cruce.

Numai în fața lui Dumnezeu își dă omul seama de păcatul săvîrșit. Numai în fața lui Dumnezeu omul poate vedea că părerea proprie despre păcat nu se acoperă cu ceea ce Dumnezeu îi arată că este în realitate păcatul.

Dacă nu ține seama de situația sa de păcătos înaintea lui Dumnezeu, credinciosul își transformă faptele sale în cu totul altceva ca, de exemplu, în acțiuni potrivnice rațiunii, moralei, conviețuirii în bună înțelegere cu ceilalți.

Înaintea lui Dumnezeu, nedreptatea săvîrșită împotriva aproapelui e nedreptate săvîrșită împotriva Lui. Ceea ce a făcut David cu familia lui Urie constituie un păcat grav săvîrșit nu împotriva vreunei legi morale abstracte, ci împotriva lui Dumnezeu însuși.

S-a obiectat că denumirea ca păcat a mijloacelor de distrugere în masă ar însemna o superficializare și o falsificare a ideii protestante despre păcat.

Dar Apostolul numește păcat: desfrînarea, necurăția, destrăbălarea (Gal. 5, 19). Biserica la rîndul ei a condamnat totdeauna casele de perdiție. În lumina cuvîntului dumnezeiesc desfrîul nu e numai o faptă contrară rațiunii și omeniei, dar e păcătuire contra trupului propriu, care e „templu al Duhului Sfînt” (I Cor. 6, 19); și e păcătuire contra aproapelui care e înjosit și folosit ca mijloc pentru un scop exterior lui. Dacă o asemenea faptă

Scriptura o numește păcat greu, ce să spunem despre fapta uciderii în masă a oamenilor? S-ar putea spune oare că, dacă predicatorii ar fi acuzat de păcat greu și s-ar fi opus aceluia care au ucis prin gazare sute de mii de oameni, ei ar fi superficializat conceptul luteran despre păcat? Evident că nu. Uciderea prin gazare a atîtor evrei a constituit un păcat greu. Și nu încapă nici o îndoială că și folosirea armelor atomice constituie un păcat greu. Mai mult, în era atomică fabricarea și folosirea armelor atomice constituie păcatul nr. 1.

Fabricarea, experimentarea și folosirea armelor atomice constituie nu numai semnul demenței sinucigașe, dar și semnul păcatului împotriva lui Dumnezeu prin păcătuirea împotriva omului și a întregii creaturi care sînt ale Lui.

D. BELU

Dietrich Bonhoeffer: ETHIK (Zusammengestellt und herausgegeben von Eberhard Bethge). Ed. 3. München 1956, p. 300 (ed. I, 1949).

Teologul protestant (luteran) Dietrich Bonhoeffer, una dintre victimele teroarei naziste germane, este autor al mai multor lucrări teologice tratînd variate probleme, bine apreciate în teologia protestantă actuală — apărute toate în editura Chr. Kaiser din München —, dintre care sînt de notat, în afară de lucrarea mai sus citată: **Gemeinsames Leben** (Viață comunitară), 88 p.; **Nachfolge** (Urmare), 232 p.; **Sanctorum communio** (Comuniunea Sfinților), 224 p. — o încercare dogmatică de sociologie a Bisericii —; **Schöpfung und Fall** (Creație și cădere), 120 p. — comentariu la Gen. 1. 3 —; **Versuchung** (Ispită), 64 p. — prelucrată de Eb. Bethge —; **Widerstand und Ergebung** (Rezistență și capitulare), 304 p. — scrisori și însemnări din închisoare —; **Akt und Sein** (Act și existență); **Die mündige Welt** (Lumea majoră), 144 p. — conferințe și scrisori, publicație în amintirea lui D. Bonhoeffer, ca încercări de continuare și întregire a ideilor din Etică.

Către sfîrșitul unei bogate activități în cîmpul predicii și al scrisului teologic, Bonhoeffer a întreprins alcătuirea unei mai cuprinzătoare scrieri de teologie morală, care urma să fie o sinteză a gândirii sale teologice, dar împrejurările nefavorabile, pricinuite de persecuția politică din Germania din timpul celui de al doilea război mondial, l-au împiedicat să-și vadă realizat planul. Ceea ce s-a putut salva din manuscrisele lui Bonhoeffer, pe care pusese mîna Gestapoul, a fost adunat și orînduit după un plan provizoriu al lucrării, aflat printre manuscrise, și publicat sub titlul de **Etică**, de către Eb. Bethge. Astfel că **Etica** lui Bonhoeffer, în forma în care a apărut, nu este tocmai aceea pe care o voia el să apară; dar, firește, nici esențial deosebită de aceea, întrucît în ea se expun ideile autorului în formularea lui proprie, chiar dacă nu cu argumentarea completă, unele secțiuni și capitole fiind încheiate, iar altele nedefinitivate, neterminate și însoțite de notițe și adaosuri și de material pregătitor adunat și în parte redactat în vederea lucrării proiectate. De aceea poate că titlul de **Probleme de Etică** ar fi fost mai corespunzător cuprinsului decît acela de **Etică**, întrucît acesta din urmă sugerează ideea de ceva deplin conturat și complet.

În general scrisul lui Bonhoeffer nu se desfășura urmînd un plan prestabilit și neschimbat, capitol de capitol, ci din prelucrări parțiale ale temelor

se încheaga treptat într-un întreg cuprinzător și unitar în ființa lui. Pe parcurs, însă, și titlul și dispoziția materialului sufereau mereu modificări.

Etica lui Bonhoeffer nu este un manual obișnuit de teologie morală, întocmit după cerințe de program didactic al vreunei școli teologice, ci are un pronunțat caracter personal, izbitor mai ales în maniera de prezentare a chestiunilor teologice. Se înțelege că, cu toată nota personală, care se referă în primul rând la formă, stă pe poziția confesiunii luterane și în perspectiva acesteia tratează problemele. Tot așa, drept urmare, este de la sine înțeles că înalta prețuire, de care neîndoim că este vrednică, încă nu înseamnă și acceptare integrală a conținutului ei ideologic.

Cartea aceasta este foarte interesantă atât prin cuprinsul ei, cât și prin spiritul din care a rezultat și care o străbate pretutindeni.

Cuprinsul este împărțit în șapte secțiuni, fiecare secțiune cu mai multe capitole: Etică ca formație (p. 11—54); Hristos, realitatea și binele; Hristos, Biserica și lumea (p. 55—74); Ultimele și pen-ultimele lucruri (p. 75—128); Iubirea lui Dumnezeu și stricăciunea lumii (p. 129—159); Biserica și lumea (p. 160—165); Istoria și binele (p. 166—203); „eticul” și „creștinescul” ca temă (p. 204—236). Urmează un supliment (p. 237—290) în care se tratează: Doctrina despre **primus usus legis** după cărțile simbolice luterane; Etosul „personal” și „al lucrului”; Stat și Biserică; Asupra posibilității cuvîntului Bisericii către lume; Ce înseamnă: a spune adevărul?

De la începutul studiului se recunoaște marea complexitate a realității morale concrete, care nu se lasă ușor străbătută de principii morale sistematizatoare, date fiind mulțimea și felurimea problemelor morale concrete. De aceea munca moralistului este grea. Totuși faptele și atitudinile omenești, bune și rele, îngăduie unei priviri scurtătoare și cu har dăruite sesizarea sensului lor mai adînc, al temeiului lor, nebănuit poate la prima vedere. Binele și răul, uneori în forme deosebit de impresionante, angelice sau satanice, prilejuiesc priviri de o clipă, fie în înălțime de realitate divină, fie în adîncimi de iad (p. 11), ale căror manifestări de suprafață sînt faptele și atitudinile.

Privirea creștină deplin înțelegătoare, însă, a realității morale este cu puțință numai în perspectivă divină, în nevinovăție și înțelepciune (Mat. 10. 16). Adevăratul moralist creștin nu poate privi realitatea ca un om cu două suflete, adică cu sufletul împărțit (Iac. 1. 8), ci trebuie să cuprindă în aceeași privire unitară pe Dumnezeu și lumea, ceea ce nu-i cu puțință atîta timp cît lumea și Dumnezeu se găsesc în dezbinare. „Dar fiindcă există un loc în care Dumnezeu și realitatea lumii sînt împăcate, în care Dumnezeu și omul au devenit una, pentru aceea și numai pentru aceea este cu puțință ca Dumnezeu și lumea să fie cuprinși în aceeași privire. Acest loc se găsește nu undeva dincolo de realitate în imperiul ideilor, ci el se găsește în mijlocul istoriei ca minune dumnezeiască, el este în Iisus Hristos, Răscumpărătorul lumii... Cine privește pe Iisus, acela vede de fapt pe Dumnezeu și lumea într-una; de aici încolo, el nu mai poate să vadă pe Dumnezeu fără de lume și nici lumea fără de Dumnezeu” (p. 15).

Moralistul creștin trebuie să țină seamă de această singură perspectivă, de la Hristos, atotcuprinzătoare a vieții credincioșilor. Astfel că moralistul creștin, așa cum îl concepe Bonhoeffer, cercetînd realitatea morală

va căuta să pătrundă pînă la „piatra de temelie” a vieții credinciosului, care este voia lui Dumnezeu și care nu numai comandă și oprește — ceea ce s-a înțeles deajuns —, ci și îngăduie și slobozește, respectînd în întregime ființa credinciosului și condițiile naturale concrete ale vieții lui. Căci însuși cuvîntul dumnezeiesc al Scripturii vorbește mai întîi despre ceea ce Dumnezeu dăruiește și numai după aceea despre ceea ce El pretinde. „Dumnezeu dă înainte de a cere. În drepturile vieții naturale, nu creatura ci tocmai Creatorul este cîstit, recunoscîndu-se bogăția darurilor sale ... Drepturile vieții naturale sînt răsfrîngerea măreției creatoare a lui Dumnezeu în mijlocul lumii căzute” (p. 99).

Credinciosul adevărat urmărește fără șovăială împlinirea voinței lui Dumnezeu. Iar „voința lui Dumnezeu nu este nimic altceva decît să devină reală realitatea lui Hristos, în noi și în lumea noastră. Voința lui Dumnezeu nu este astfel de loc numai o idee, care abia pretinde realizare, ci dimpotrivă este ea însăși deja realizată în descoperirea de sine a lui Dumnezeu în Iisus Hristos ... Voința lui Dumnezeu este deja împlinită de către Dumnezeu însuși, întrucît El a împăcat lumea cu Sine în Iisus Hristos ... În etică, după venirea lui Hristos, poate fi vorba numai despre un singur lucru, anume de a primi parte din realitatea voinței împlinite a lui Dumnezeu (din Hristos)” (p. 74).

Că viața creștină nu este și nu trebuie să fie altceva decît urmarea lui Hristos, participare la viața Lui, este ideea centrală și conducătoare a eticii lui Bonhoeffer. Din perspectiva acesteia trebuie și înțeleasă și îndrumată viața credinciosului. „Viața creștină înseamnă viața a lui Hristos” (p. 77). „Viața creștină este viața cu Hristos cel întrupat, răstignit și înviat” (p. 84), adică: demnă viață specific umană, în virtutea Intrupării; viață în pace cu Dumnezeu și cu semenii, în virtutea Crucii; viață nouă, în virtutea Învierii. „În Hristos, realitatea lui Dumnezeu se întîlnește cu realitatea lumii, dîndu-ni-se nouă putința să participăm la această întîlnire reală... Viața creștină este participare la întîlnirea lui Hristos cu lumea” (p. 85).

Prin participare la viața lui Hristos, însuși „chipul lui Iisus Hristos cîștigă chip în om” (p. 25). Etica creștină are în primul rînd și peste toate în vedere formarea (Gestaltung) chipului lui Hristos în credincioși (Gal. 4, 19); iar cum trupul tainic al lui Hristos este Biserica și cum, în genere, trupul este chipul aceluia ce-l poartă, ce-l are, „formare înseamnă în prima linie cîștigare a chipului lui Iisus Hristos în Biserica Sa... Astfel Biserica este nu o comunitate religioasă de cîstitori ai lui Hristos, ci Hristos cel ce a luat chip între oameni” (p. 26). „Biserica este locul în care formarea chipului (Gestaltwerden) lui Iisus Hristos se vestește și se săvîrșește. În slujba acestei vestiri și acestei împliniri stă etica creștină” (p. 30).

Faptul că Hristos ia chip în credincios nu înseamnă de loc că acestuia i se impune un chip străin de el, ci tocmai că i se redă, refăcut, chipul lui esențial. Și, iarăși, faptul acesta nu înseamnă că credinciosul este scos din condiția sa umană, ci dimpotrivă că este și mai puternic afirmat ca om. Căci aceasta înseamnă Intruparea, că Dumnezeu **se face om**, om real, nu anulînd sau desființînd omenitatea, ci afirmînd-o în unirea ipostatică cu dumnezeiască putere în fața lui Dumnezeu. „În Hristos a fost creat din nou chipul omului înaintea lui Dumnezeu... Pe de altă parte, în înome-

nirea lui Hristos este dată asigurarea că Hristos voiește să câștige chip între noi, aici și astăzi" (p. 25, 29).

Fără să urmărim anume o examinare critică a concepției lui Bonhoeffer cu privire la formarea chipului lui Hristos în credincioși, ceea ce echivalează cu conturarea desăvârșită a personalității morale a credinciosului — învățatură de altfel nu a vreunui teolog, ci, după cum se știe, biblică și de o inegalabilă înălțime și frumusețe morală —, menționăm totuși aici că monergismul luteran (concepția după care, în îndreptare sau în mântuirea subiectivă, singur harul este activ) sau, altfel spus, solafideismul îl împiedică să vadă întreagă amploarea procesului teandric al înnoirii omului prin har și **credința lucrătoare în dragoste** (Gal. 5, 6), reducând la cu totul prea puțin efortul și colaborarea umană în acest **proces teandric**, când afirmă principal: „Aceasta (formarea chipului lui Hristos, asemănarea cu El) se săvârșește nu prin străduințe, anume „de a deveni asemenea lui Iisus”, după cum sîntem obișnuiți să interpretăm aceasta, ci prin aceea că chipul lui Iisus de la sine înriurește în așa fel asupra noastră, încît ne întipărește chipul nostru după cel propriu al lui Iisus (Gal. 4, 19). Hristos rămîne singurul formator (Gestalter)” (p. 24).

Etica, zice Bonhoeffer, evitînd și generalitățile prea abstracte, ca și căderea în cazuistică, extreme opuse și la fel de periculoase, va căuta să fie concretă și actuală, ca să poată fi călăuzitoare pentru creștinii de azi care viețuiesc și lucrează cu simț de răspundere. Ca știință exclusiv pentru știință, etica n-are valoare; importanța ei reală se arată numai ca îndrumătoare concretă și în împrejurări concrete. Și, de fapt, probleme ca aceea a raportului Biserică-lume sau ca problema „creștinescului” și a „natură-lui”, care stau în centrul cărții lui Bonhoeffer, stau azi și în centrul gîndurilor și conduitei credincioșilor ca credincioși. Dar nu numai acestea, ci toate domeniile vieții reale în mare sînt avute în vedere, toate **marile întrebări** care interesează pe credincioși, pentru orientarea vieții lor ca creștini în lumea modernă cu specificul ei, sînt discutate și li se dă un răspuns de principiu, mereu fără alunecare în amănunte irelevante și în rezistență față de ispitele spiritului cazuistic. Bonhoeffer nu ignorează totuși și nu se ferește nici de cele mai delicate probleme pe care creștinul actual le întâlnește în mediul în care trăiește și care îl confruntă puternic, ci le privește drept în față și le discută deschis, sincer și cu curaj. Formarea chipului lui Hristos în credincios, problema centrală a eticei, nu se poate pune numai în abstract, teoretic, ci dimpotrivă exclusiv concret, ținîndu-se seama de spațiul și timpul omului actual, de experiența și realitatea vieții lui concrete, care îi pune mereu probleme și-i impune răspunderi, deci decizii din partea lui. Istoria ne așează obiectiv în anume legături de viață, de răspunderi și de hotărîri, din care nu putem ieși fără a face periculoasă abstracție de factori determinanți ai vieții; și chiar dacă în particular nu ne-am da bine seama de relațiile în care ne este prinsă de fapt viața, în realitate trăim în ele și nesocotirea lor se răzbună. Tuturor acestora Bonhoeffer nu înțelege să le întoarcă spatele, prin vreun refugiu într-o lume ideală. Căci nu ceea ce este bun odată pentru totdeauna interesează, ci „cum Hristos câștigă chip printre noi azi și aici” (p. 28). Și pentru aceasta cartea este neobișnuit de antrenantă. Cititorul urmărește cu tensiune crescîndă,

poate datorită chiar și caracterului nedefinitiv al lucrării, procesul de gândire al autorului, care își atacă tema cu avînt scrutător mereu nou.

În general, în lucrarea de etică a lui Bonhoeffer sînt de remarcant bogăția de idei și curajul considerațiilor, chiar dacă acestea din urmă nu se impun totdeauna, marea simpatie față de omul real și dorința ca viața acestuia să se desfășoare în pace, și interioară și exterioară, năzuința de evitare a extremelor și spiritul de echilibru și moderație, tendința de armonizare a contrariilor cînd acestea nu sînt în opoziție esențială, avînd ca model suprem suprema armonie, Hristos, pe lîngă forma aleasă și stilul concentrat și clar, ca și reducerea la minimum a polemicei interconfesionale, care, toate, fac din această lucrare — deși nu deplin încheiată — o bună și actuală carte teologică.

Pr. Prof. ISIDOR TODORAN

Ilie Șarf și N. Voiculeț: ATOMUL ÎN SLUJBA VIETII. București 1958, p. 258, 4,25 lei.

Este o carte, care tratează cu competență și într-o expunere clară, despre „numeroasele utilizări ale energiei nucleare în medicină” (p. 9). În introducerea autorii spun că descoperirea energiei atomice este „cea mai însemnată dintre descoperirile extraordinare ale omenirii”. Ea trebuie folosită pentru fericirea omului. Folosirea ei „în scopuri militare este o crimă împotriva omenirii”. De aici lupta mișcării mondiale pentru pace, în frunte cu Uniunea Sovietică, pentru interzicerea armelor atomice și folosirea energiei atomice numai în scopuri pașnice (p. 7). „Energia nucleară, cea mai de seamă descoperire a epocii noastre, trebuie să fie și să rămînă un aliat al omului” (p. 8). Cartea prezintă numai o mică parte din aplicațiile pașnice ale energiei nucleare: cele din biologie și medicină (p. 8).

Primul capitol ne face cunoștință cu atomul, cu constituția lui și cu felul cum e captată energia atomică. Capitolul doi tratează despre: „Atomul și viața” și arată pericolele pentru viață, legate de energia atomică și mijloacele de evitare a acestor pericole, mai ales pentru cei ce lucrează în spitale cu aparatele respective sau în uzine.

Capitolul trei prezintă metode de cercetare a fenomenelor biologice și a boalelor, cu ajutorul izotopilor radioactivi, ca în continuare cap. IV să ne arate cum se face diagnosticul radioactiv în bolile de inimă și circulație, de tiroidism și de cancer.

Capitolul cinci prezintă atomul ca armă împotriva suferinței, adică vindecarea bolilor cu izotopi radioactivi (cancer, boli de ochi, de piele, etc.).

Capitolele șase și șapte expun rolul izotopilor radioactivi în igiena muncii, igiena alimentară, și în securitatea muncii.

Capitolul opt pune alternativa: „Dușman sau prieten”. Energia nucleară pune la dispoziția omenirii o forță uriașă. Folosirea ei în scopuri pașnice duce la un progres nemaivăzut în istoria omenirii. Folosirea ei în scopuri războinice „poate atrage cele mai cumplite și mai năpraznice nenorociri asupra omenirii” (p. 236). Se arată apoi cum marii savanți, în frunte cu Joliot Curie, au dat alarma asupra primejdiilor legate de experiențele cu arme atomice și asupra consecințelor nefaste ale unui război atomic. Experiența Japoniei, care a suferit de pe urma celor două bombe aruncate de americani în august 1945 asupra orașelor Hiroșima și Nagasaki și de

pe urma experiențelor americane din insulele Bikini în 1954, este suficientă. Ea nu mai trebuie repetată nicăiri și niciodată. Dacă „un pumn de oameni” din Apus amenință cu declanșarea unui război atomic, „împotriva lor se ridică, asemenea unui zid de nebiruit, voința de pace a tuturor popoarelor lumii”, care va împiedeca uneltirile acelora. În fruntea luptei popoarelor se află Uniunea Sovietică.

Se expune de asemenea folosirea pașnică a energiei nucleare în Uniunea Sovietică (p. 237—238). Concluzia: Atomul „să ne fie prieten — nu dușman”.

Cartea se încheie cu o anticipare asupra medicinei viitorului, care va folosi pe scară mai largă energia nucleară. Pînă acum energia nucleară e folosită în medicină: „pentru cercetarea felului cum funcționează organismul, pentru a pune diagnosticul unora din cele mai grele boli, pentru a alina suferințele”. În viitor ea va da posibilitate să se apere sănătatea oamenilor, să li se prelungească viața, să li se ofere condiții de existență superioare, etc. „Oamenii epocii noastre trăiesc începutul unei noi ere istorice în evoluția omenirii”. Uniunea Sovietică pune la dispoziția tuturor cuceririle științei și tehnicii atomice în slujba vieții. Țara noastră, cu ajutorul prețios al Uniunii Sovietice, a construit primul reactor nuclear și primul accelerator de particule, folosind energia atomică în scopuri pașnice. Energia atomică e „o măreață victorie a științei și tehnicii puse în slujba progresului, a omului, a vieții” (p. 254).

Spațiul nu ne permite să dăm cîteva din aplicațiile medicale, expuse în carte. De aceea îndemnăm pe cititorii noștri să o cumpere: o vor citi cu plăcere și cu folos. E scrisă clar, încît poate fi înțeleasă ușor. E scrisă într-un stil antrenant, aproape literar.

Cunoscînd măreția descoperirii energiei atomice și binefacerile ce le aduce pentru viața omului, ne dăm seama mai clar de crima ce o pregătesc ațîțătorii la război și participăm cu mai mult elan la lupta popoarelor pentru folosirea pașnică a energiei atomice, pentru înlăturarea primejdiei unui război atomic. Atomul trebuie să slujească vieții, nu morții: este voința popoarelor. Și această voință va birui.

N. MLADIN

I. P. S. MITROPOLIT NICOLAE AL ARDEALULUI IN VIZITAȚIE CANONICA LA SALIȘTE

A treia zi de Crăciun — la praznicul de pomenire a Sfântului Arhi-diacon și întâi mucenic al Bisericii creștine, Ștefan — I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului a purces dis-de-dimineață în vizitație canonică la Săliște, răspunzând astfel dorinței credincioșilor noștri de-acolo de a-l avea în mijlocul lor pe Înaltul Ierarh din prilejul aniversării unui deceniu de la întemeierea corului bisericesc al Comitetului parohial al „bisericii mari”.

I. P. S. Sa Mitropolitul nostru Nicolae a fost însoțit de: P. C. Vicar arhiepiscopesc Tr. Belășcu, P. C. Secretar eparhial D. Călugăr, P. C. Prot. Dr. Grigorie Marcu, P. C. Prot. Ioan Langa și C. Diaconi Iosif Bolog și Constantin Voicu.

În fața „bisericii mari”, I. P. S. Sa a fost întâmpinat cu Sf. Evanghelie și Sf. Cruce de P. C. Protopop al raionului Sibiu, Ioan Munteanu, înconjurat de preoții-parohi din Săliște: P. C. Ioan Isac, Octavian Flucuş și Mihai Rusu, precum și de corul bisericii, care a intonat imnul arhieresc. Cuvîntul de bineventare a fost rostit, cu căldură și însuflețire, de către P. C. Pr. Ioan Isac. A răspuns I. P. S. Sa dînd grai bucuriei părintești cu care vine în mijlocul credincioșilor din această veche așezare romînească și ortodoxă.

I. P. S. Sale i-au fost oferite buchete de flori din partea parohienilor.

Înveșmîntat în mantia arhierescă, I. P. S. Sa a străbătut rîndurile credincioșilor aliniați de-o parte și de alta, pătrunzînd în sfînta biserică.

După înveșmîntarea cu ornatele arhieresti și rostirea rugăciunilor pregătitoare pentru Sf. Liturghie, I. P. S. Mitropolit Nicolae a procedat la tînderea întru citet și apoi la trecerea în treapta ipodiaconatului a tînarului Mihai Dijmărescu, pe care — în momentul liturgic anume prevăzut în acest scop — l-a și hirotonit întru diacon.

S-a săvîrșit apoi Sfînta Liturghie arhierescă de către I. P. S. Mitropolit Nicolae, înconjurat de un sobor de preoți alcătuit din P. C. Vicar Tr. Belășcu, P. C. Secretar eparhial D. Călugăr, P. C. Prof. Dr. Grigorie Marcu, P. C. Prot. Ioan Munteanu, P. C. Prot. Ioan Langa, C. Preoți-parohi I. Isac, Oct. Flucuş și M. Rusu și C. Diaconi I. Bolog și Const. Voicu.

Răspunsurile liturgice au fost date de Corul membrilor Comitetului parohial, dirijat de Dl Const. Iosof.

La priceastă a predicat P. C. Vicar arhiepiscopesc Tr. Belășcu. P. C. Sa a făcut o tîlcuire de actualitate a pericopei evanghelice despre pruncii prin care dăm mărire lui Dumnezeu pentru marea Sa milostivire cu care ne-a cercetat pe noi prin Fiul Său întrupat și apoi mort și înviat pentru uciși de Irod, arătînd că astăzi popoarele lumii se străduiesc să împiedice pentru totdeauna masacrarea în războaie a celor nevinovați, să impună guvernelor țărilor capitaliste efectuarea dezarmării și să așeze în lume un climat de pace și bunăvoință, de coexistență pașnică.

P. C. Sa a avut apoi cuvinte de caldă prețuire pentru străvechea și de repetate ori dovedita alipire a credincioșilor din Săliște față de dreapta credință ortodoxă răsăriteană. Din mijlocul lor a răsărit pururea pomenitul mucenic Nicolae Oprea Miclăuș, care a fost trecut în rîndul sfinților Bisericii noastre.

P. C. Vicar Tr. Belășcu a încheiat arătînd că unificarea bisericească a romînilor din Ardeal, săvîrșită înainte cu unsprezece ani, a pus capăt dezbinării sufletești dintre fiii aceluiasi popor, statornicînd între ei raporturi de bună-înțelegere și conlucrare frățească în toate cele bune și de folos Bisericii și Patriei noastre scumpe.

La sfîrșitul Sf. Liturghii, corul „bisericii mari” a executat un concert de Crăciun alcătuit din cîteva colinde și cîntece de stea, în care e preamărită Nașterea lui Hristos și pacea și bunăvoința dintre oameni.

A luat apoi cuvîntul I. P. S. Mitropolit Nicolae.

Mîneacă de la strofa de colind străvechi pe care a învățat-o de copil, în satul natal de pe Țara Bîrsei: „Tu ești lumina cea sfîntă, Preceastă blagoslovită, că ai născut pe Fiul Sfînt, oamenilor pe pămînt”, Inaltul Ierarh a spus că cercetează cu drag pe credincioșii parohiilor din Săliște deoarece ei și-au păstrat portul curat, graiul curat și credința curată.

De astă dată, la aceste trei motive de prețuire, se adaugă încă unul: corul femeilor din Comitetul parohial al „bisericii mari” a împlinit 10 ani de preamărire prin cîntec a lui Dumnezeu. Momentul acesta, în viața „bisericii mari” din Săliște, este un moment însemnat. Chemat fiind să iau parte la această aniversare — a spus I. P. S. Sa — am venit cu plăcere, mai ales că și aici era vorba tot de cîntec.

Intr-adevăr, Crăciunul nici nu se poate concepe fără cîntec. De Crăciun, toți credincioșii cîntă. Cîntă ca-n „Miorița”: De trei zile încoace, gura nu ne mai tace.

Eu, iubiții mei fii sufletești — a spus mai departe I. P. S. Sa — iubesc mai ales trei lucruri: pe prunci, florile și cîntecul.

Pe prunci îi iubesc fiindcă-i iubește toată lumea. I-a iubit și Mîntuitorul Hristos, cînd era pe pămînt — și i-a dat celor vîrstnici ca pildă de curăție sufletească absolut trebuincioasă pentru moștenirea împărăției cerurilor. Pruncii sînt sinceri, neprefăcuți, smeriți, încrezători în părinții lor. Așa se cade să fie și credincioșii față de Tatăl cel ceresc și față de semenii lor.

Florile sînt tot atît de nevinovate ca și pruncii. Ele nu fac rău nici celor ce le calcă în picioare. Ele se silesc să rîdă prin petalele lor, ele înveselesc și înfrumusețează toată firea.

În al treilea rînd, îmi place cîntecul fiindcă el e legat de tinerețe și înviorază puterile noastre. Un cîntec care nu e în stare să-ți dea viață, acela nu e cîntec. Iar pentru noi, credincioșii, cîntecul cel mai înălțător e acela prin care dăm mărire lui Dumnezeu pentru marea Sa milostivire cu care ne-a cercetat pe noi, prin Fiul Său întrupat și apoi mort și înviat pentru noi și pentru a noastră mîntuire. Pentru cei ce cîntă lui Dumnezeu, în biserică, ne rugăm la altar în ectenie specială: „Încă ne rugăm pentru cei ce se ostenesc și cîntă...”.

În continuare, I. P. S. Sa a arătat că păcatul a dezbinat și a învrăjbit pe oameni, — dar întru început nu a fost așa, căci Dumnezeu a făcut un singur fel de oameni, nu mai multe. Fiul lui Dumnezeu s-a întrupat pentru ca să curme această dezbinare.

La acest loc, I. P. S. Sa a intercalat câteva considerații asupra unificării bisericești a românilor din Ardeal, privită ca act de curmare a deschi-linirilor dintre fiii aceleiași popor. Prin acest act istoric, pace și bună-voire s-a sălășluit între cei ce odinioară se înfruntau din „străni” antago-niste, ostile chiar.

Avem datoria sfântă de a ne sili din toate puterile noastre ca pacea și bunăvoirea să se sălășluiască real și trainic pe pământ, între toate popoa-rele, în sufletele tuturor oamenilor. Această „veste bună”, care a răsunat în noaptea cea sfântă a Nașterii Domnului, este evanghelia pe care o pre-dicăm noi. Oricine predică altă „evanghelie” decît aceasta, chiar dacă se pretinde a fi creștin, nu crede în Evanghelia și învățătura Domnului și Mîn-tuitorului nostru Iisus Hristos. Aș putea spune, ca la școală: Să ridice mîna cine zice că nu-i așa! Dar, spre bucuria noastră, astăzi toată lumea — cu mici și din ce în ce mai neînsemnate excepții — crede la fel: pacea e necesară progresului, cheazăuirea și întărirea păcii este cu putință. Nu există altă cale de mîntuire pentru omenire decît calea apărării și consoli-dării păcii!

O mai largă, o mai cuprinzătoare solie de pace ca cea care a răsunat în noaptea sfântă a Nașterii Domnului, noi, credincioșii, nu cunoaștem.

Dar capacitatea noastră de „făcători de pace” trebuie să înceapă a se vâdi în casele noastre, în parohiile noastre, iar de-acolo să se reverse apoi ca o binecuvîntare atotcuprinzătoare peste țara noastră întreagă și, de-aci, mai departe, peste toată lumea.

I. P. S. Sa a încheiat rugînd pe Părintele ceresc să ne țină pe toți să-nătoși și în pace și să întărească pacea între fiii neamului nostru, între fiii tuturor neamurilor pămîntului: „Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce te-ai născut în peșteră, ascultă rugăciunile și cîntările noastre de azi și întărește pacea între noi și în lume, ca numele Tău să fie slăvit pînă la sfîrșitul veacu-rilor. Amin!”.

Credincioșii care se aflau de față și-au manifestat prompt și mișcător mulțumirea lor sufletească pentru luminoasele învățături creștinești și pen-tru vibrantul mesaj de pace și bunăvoire care le-au fost împărtășite cu căl-dură și convingere de către I. P. S. nostru Mitropolit Nicolae.

După ce a binecuvîntat pe credincioși și s-a întreținut părintește cu ei, I. P. S. Sa — petrecut de acordurile imnului arhieresc, executat de cor — s-a îndreptat spre casa parohială. Acolo, familia C. Preot-paroh I. Isac a oferit o masă restrînsă în cinstea Arhipăstorului nostru.

După masă, I. P. S. Sa a iscălit cărțile de rugăciuni care du fost oferite membrilor corului bisericesc, drept amintire la împlinirea a zece ani de ac-tivitate. Apoi, împreună cu preoții însoțitori, I. P. S. Sa a părăsit Săliștea, îndreptîndu-se spre orașul de reședință.

Vizitația canonică făcută de către I. P. S. Sa Mitropolitul Nicolae al Ardealului preoților-parohi și credincioșilor din Săliște a fost o creștinească drumeție de creștinească bucurie și o solie de pace și bunăvoire.

CRONICAR

O NOUA ISTORIE A LITERATURII ROMÎNE E ÎN CURS DE PREGĂTIRE. Prezidiul Academiei Republicii Populare Romîne a dat Academicianului G. Călinescu însărcinarea de a conduce, în calitate de redactor-șef, lucrările tratatului de **Istoria literaturii romîne**, în cadrul Institutului de istorie literară și folclor și sub călăuzirea Subsecției de limbă și literatură.

În „Contemporanul” din 25 dec. 1959, Dl G. Călinescu dezvăluie o seamă de amănunte referitor la această lucrare, care arată că liniile mari ale proiectului ei de înfăptuire sînt trasate definitiv.

Ce se urmărește prin efectuarea ei?

În primul rînd, să se pună la-ndemînă studenților, profesorilor și unor pături cît mai largi de intelectuali un tratat de Istoria literaturii romîne cît mai accesibil acestora, dar de o ținută științifică riguroasă.

Pentru aducerea la îndeplinire a unei astfel de lucrări pretențioase se va adopta metoda muncii în comun, disciplinată, dezinteresată și coordonată, singura în stare să evite erorile pe care un singur autor, oricît de bine intenționat ar fi el, le poate săvîrși în interpretarea științifică a fenomenelor literare.

În al doilea rînd, lucrarea proiectată își propune să tragă firul tradiției progresiste în preluarea moștenirii literare, adică să pună în bună lumină ce este sănătos și să semnaleze ceea

ce este pernicios și „fără a ne lipsi de nici una din valorile care fac cinste puterii de creație a poporului romîn, să îndrumăm, prin cercetarea condusă după o ideologie justă, generațiile prezente și viitoare spre realismul socialist, în înțelesul cel mai larg și mai înalt al cuvîntului”. Cei care critica cultura patriei noastre socialiste — scrie Dl G. Călinescu în continuare — vor pricepe prin opera de sinteză pe care o punem la cale că, departe de a dărîma trecutul, noi căutăm temeliile lui zdrene și adînci spre a ridica deasupra lor o clădire măreață”.

Un colectiv cît mai larg, dar totuși un colectiv de specialiști, selecționat din rîndurile cercetătorilor științifici ai Academiei R. P. Romîne și ai universităților noastre va asigura ducerea la bun sfîrșit a acestei importante lucrări. Spre a se evita riscurile dibuirilor, colaboratorii vor fi aleși cu precădere dintre cei care sînt pricepuți în studierea unui autor sau a unei epoci.

La 9 iunie 1959, colegiul redacțional era constituit. Din el fac parte: Acad. G. Călinescu, acad. M. Beniuc, acad. D. Panaitescu-Perpessicius, acad. M. Ralea, acad. Al. Rosetti, acad. T. Vianu și profesorii universitari Al. Dima, G. Ivașcu. M. Novicov și Iosif Pervain.

Lucrarea este proiectată să apară în 5 volume masive. Pentru mai mult prestigiu, fiecare volum va apărea sub redacția cîte unui academician, și

anume: Al. Rosetti (vol. I), D. Pănaiteanu-Perpessicius (vol. II), G. Călinescu (vol. III), T. Vianu (vol. IV) și M. Beniuc (vol. V). Redactorii adjuți au fost aleși dintre criticii literari cei mai apreciați, și anume: Iosif Pervain și M. Pop (vol. I), Al. Dima, Paul Cornea și M. Novicov (vol. II), G. Ivașcu (vol. III), O. Crohmălniceanu (vol. IV), Paul Georgescu și Mihail Gafița (vol. V).

Increștăm cu bucurie la răboj această inițiativă menită să vădească odată mai mult avântul luat de știința românească în anii de muncă înnoitoare ai regimului nostru democrat popular. Sîntem încredințați că executarea ei se va face în ritmul caracteristic vremilor ce le străbate, victorios, poporul nostru harnic.

REDACTIA

BINELE FĂCUT RĂU. — Două vorbe pentru arhivele parohiale — Vechi sau mai noi, mici sau mari, arhivele parohiale constituie izvoare istorice pentru fiecare sat, de foarte multe ori chiar mai mult decît atît.

Păstrarea lor nealterată e o datorie patriotică.

Cînd inconstiența generalului Bukow a tras cu tunurile în mănăstirile Transilvaniei, nu se distrugeau numai ziduri de biserițe și chilii, numai centre de rezistență ortodoxă, numai opere de artă de neînlocuit, ci și părți masive din istoria unei provincii.

Astăzi există dispoziții precise, ca nici măcar o fițuică, din vechile arhive îndeosebi, să nu se mai **arunce**. Pe vremuri se mai întîmpla ca actele să fie vîndute cu kilogramul și băcanul să-ți împacheteze măslinile în vreo carte domnească cu semnătura lui Constantin Brîncoveanu. În actualitate așa ceva nu mai e posibil.

Au fost, însă, cazuri, cînd oamenii au știut perfect de bine ce este o arhivă, ce însemnătate are, cum trebuie

păstrată și — tragedia tocmai aici stă — ne-au lăsat arhive frumos aranjate, dar...

Există un **dar...** pe care-l vom lămuri cu un caz pe care-l cunoaștem noi.

Nu dăm nici numele satului, nici al preoților; n-ar avea nici un rost. Preoții au murit, ducînd în mormînt conștiința că în ceea ce privește arhiva parohiei lor și-au făcut întreaga datorie.

Intr-adevăr, și-au făcut-o!

Vor mai fi, dar nouă nu ne-a fost dat să aflăm lă vreo parohie, fie ea mai fruntașă, o asemenea arhivă. Privind-o, îți făcea plăcere. Actele au fost despăturate din împăturătura lor clasică — o singură îndoitură pe mijloc — și așezate pe ani, pe luni, pe zile, în mape comandate anume. Fiecare an cu eticheta lui mare, tipărită, s-o vezi de departe. Actele lipsă au fost consemnate pe o foaie lipită de interiorul copertei-mape din față. Și asta nu cîțiva ani, acolo, un entuziasm foc de paie al sfinților lor, ci pe un parcurs de peste o sută de ani.

Cine face o asemenea ispravă, înseamnă că e îndrăgostit de munca pe care-o facem și care, după cîte știm, a ținut cîțiva ani.

Oamenii au dorit din toată inima să facă un lucru bun. Au uitat, însă, că nu este suficientă dorința și că **binele pe care vrei să-l faci trebuie făcut bine**. Altfel, uneori, rezultatul e mai rău decît înainte de a fi făcut binele.

Dar să nu mai lungim vorba!

Ce anume a fost făcut rău, foarte rău?

Foarte rău au procedat adormiții întru Domnul preoți, cînd dorind să lase posterității o arhivă frumoasă din punct de vedere estetic, **s-au apucat s-o tundă**.

Expresia e puțin cam tare, dar n-o putem înlocui cu alta mai plastică.

Au tăiat, adică, cu foarfeca margi-nile tuturor documentelor mâncate mai puțin sau mai mult de umezeală, zdrențuite mai mult sau mai puțin de vreme și de întrebuințare. Iar cum asemenea documente au fost destule, destule au tuns și sfințiile lor. Așa s-a întâmplat că la multe acte le lipsește începutul, sau există fragmentar, s-au tăiat părți marginale, uneori și sfârșitul cu obișnuitele lui semnături, etc.

Iată un bine făcut rău.

Din neștiință, firește. Iar neștiința se îndreptă, nu se ceartă.

Toate astea s-au petrecut înainte de 1940.

Preoții noștri trebuie să știe numai atât: **Un document din arhivă trebuie păstrat cu cea mai mare grijă, fără să tăiem sau să rupem din el ceva.** Nu forma unui act interesează, în primul rând, pe un cercetător, ci cuprinsul actului. **De dragul formei, fondul sub nici un motiv nu trebuie sacrificat.**

Dacă aceste câteva indicații elementare vor fi urmate întocmai, preoții pot fi siguri că cercetătorii și specialiștii în materie îi vor binecuvînta.

ION COLAN

DOCUMENTE VECHI ȘI NOI. Bucureștiul de azi e un imens șantier: apar ca-n poveste — peste noapte — palate nemaivăzute. Se descopăr totodată urme de viață străveche. La săpăturile din Bul. Bălcescu s-a găsit un colț de mamut. În piața de flori (a Națiunii) săpătorii au dat peste o așezare omenească foarte veche — formată din câteva zeci de bordeie, cu vetre, unelte și vase și chiar un atelier de ceramică cu străvechea „roată a olarilor” și vase de tipul „Boian” și „Vidra”. Se crede că ar fi cea mai veche așezare din capitala noastră — de peste 1500 de ani.

Arhivele statului s-au îmbogățit cu documente importante și rare: un hrisov din anul 1469, prin care Radu cel Frumos, fiul lui Vlad Țepeș întărește cumpărarea unei moșii.

Alt document interesant, în limba turcă — păstrat sul într-un tub metalic — datează din 1839 și aparține sultanului Megid, care reînnoiește unei familii din Buda privilegiile acordate cu peste 300 de ani în urmă.

Au mai fost achiziționate și două sigilii domnești, aparținînd familiei Ghica — care a dat cîțiva domni Moldovei și Țării Românești. Primul sigiliu are stema gravată într-un ametist montat în aur și ornat cu peruzele care se continuă cu un mîner de cristal din rocă șlefuită; al doilea, are stema gravată într-un agat de formă ovală fixat într-o montură de argint împletit.

Sînt și cîteva documente în legătură cu actul Unirii: o telegramă din 1856 a caimacanului Balș către administrația ținutului Tutova oglindește atmosfera în care s-a desfășurat lupta politică: „Opinia fieștecăruia este slobodă, numai manifestațiile sînt oprite” (fățărnice antiunionistă). O scrisoare din 1857, a lordului Stafford Radcliff, ambasadorul Mării Britanii la Constantinopol, din care reiese politica duplicitară a Angliei în problema Unirii.

De remarcat este un foarte rar document al lui Mihai Viteazul, emis în Ardeal în timpul scurtei sale domnii: datează din 9 februarie 1600. În el, Mihai Viteazul „Voievodul Țării Românești, consilier al sacrei majestăți cesaro-crăiești, locțiitor pentru Transilvania”, întărește scaunului Cașin privilegiile acordate anterior. Interesant e faptul că deși actul este scris cu litere latine — conform cancelariei

ardelene — semnătura noului voievod are caractere cirilice.

Mai sînt cîteva documente din epoca modernă: 131 de scrisori și acte adresate lui Alexandru Marghiloman între 1879—1921. Documentele dezvăluie cercetătorilor diferite preocupări ale unor cercuri moșierești și capitaliste, intervențiile dubioase săvîrșite împotriva intereselor poporului. Din documentele privitoare la construcția portului Constanța amintim sentința de arbitraj pentru lichidarea litigiului dintre guvernul otoman și societatea de căi ferate engleză, care a început construcția portului în a doua jumătate a secolului trecut.

Asfel se lămuresc noi și noi epoci ale istoriei Bucureștiului și ale istoriei poporului român. Descoperirile arheologice și documentele de la Arhivele Statului aduc noi date care arată vechimea noastră pe aceste plaiuri și lupta poporului pentru libertate și unitate împotriva asupririi otomane și a exploatării feudale și capitaliste.

N. M.

CONTRIBUȚII LA CREȘTINISMUL CARPATIC (2). Prezența Sf. Apostol Andrei în Sciția Minoră, pusă de unii la îndoială, este însă o certitudine pentru italianul Del Medico (*Les Esseniens*, în *Byzantinoslavica* XIII-2, Praga 1953, p. 221), care arată, că ap. Andrei a predicat în acea regiune, locuită de dacii nomazi, așa că în veacul III o parte a lor era chiar încreștinată. Deci în acest fel dacii au aflat primele noțiuni creștine în formă grecească, neotestamentară, și așa se explică însușirea curat grecească d. p. a numelui însuși de Iisus Hristos, precum și a altor noțiuni creștine, de către strămoșii românilor. Apoi au venit și noțiunile din latina vulgară, comună romanității mediteraniene, creș-

tine, de proveniență africană, aduse în Dacia Traiană.

Descoperirile arheologice recente constată așezări dacice și la Iași, cu urme celtice, alane și apoi slave (Băileanu Gh., *Originea Iașului*, Mitrop. Moldovei 5/6 1959, p. 344s), la Cetățeni-Muscel, un important punct de schimb între triburi pe drumul ce leagă cîmpia Dunării cu Podișul Transilvaniei, apoi Sărățeni, lângă Sîngeorgiu de Pădure, cu cimitir din veacul IV, Salca-Oradea și altele. De aceea harta lui Ptolomeu din v. II. d. Hr., putea vorbi de Dacia mediterranea din centrul Transilvaniei, de Dacia ripensis la răsărit de Tisa (Banatul) și de Dacia alpestris (din Oltenia) și peste Bărăgan pînă la Siret. Continuitatea populației și după „retragerea” oficialităților romane, în 273, e confirmată prin tezaure monetare de la Constantin la Grațian (306-383), de la Teodosiu II la Anastasiu (408—518), de la Justinian și apoi între 602 și 969, urmînd de la Zimisces și pînă în v. XII (Vezi studii asupra tezaurului restituit de U.R.S.S., Buc. 1958; Florescu G. *Capidava*, 1958). Deci e absurdă presupunerea unei emigrații totale a localnicilor daci și romanizați (Vătășianu V., *Istoria artei feudale în Țările romîne I*, Buc. 1959, p. 1s), așa că afirmația lui Iulian Apostatul și a lui Eutropiu despre totala exterminare a dacilor de către romani nu se confirmă.

Pe cînd Tomisul înflorea din nou în veacurile III—IV—VI (Săveanu S., *Palatele de pe coasta Tomisului*, Magazin 123 din 13 februarie 1960), își fac apariția apoi slavii, de la care s-a descoperit un bordei unic de lângă Suceava, datînd de la finea veac. VI. Ei au trecut apoi și în Transilvania unde s-au asimilat cu valahii-romîni (Kudrnaci J., *Slavii pe teritoriul ve-*

chei Dacii, în *Vznik slovanu* 1, Praga 1956, p. 259s; Chirvași-Comșa M., *Slavii de răsărit pe teritoriul R.P.R.*, SCIV IX-1, 1959, p. 73s). Aceștia află despre creștinism și „besearică” de la creștinii carpați, și de aici apoi derivă cuvîntul prescurtat „sîrku” folosit de moravieni și slovaci vechi, și aflat în Foile de la Kiev, pentru noțiunea de mai apoi slavonă „terkov” (Stanislav J., în *Sbornik*, A. Teodorov-Balan, Sofia 1955, p. 357s).

Bizantinii revin iar la Dunăre, după alungarea lui Sviatoslav în 972, care dorise să rămînă la Pereiaslavet pe Dunăre (Frances E. *Les relations russo-byzantines au XII-e s.*, *Byzantinoslavica* XX-1, 1959, p. 50s, și idem, *Bizantinologia în R.P.R.*, *Vizantiiski Vremeni* XVI, Moscova 1959, p. 308s). După recucerirea Dîrstorului, împ. Zimisces completează organizația bisericească, și în *Notitia episcopatum* din vremea lui apare și o Metropolă Keltzene, fără precizare teritorială; logica faptelor însă o duce tocmai la Dunăre, spre Galațul actual, o așezare veche celtică, care corespundea cu numirea de „keltz”, ca și omonimele din r. Făgăraș și Zlatna. (Konidaris Gh., *Zur Frage der Entstehung der Dioezesen des Erzbistums von Achrida*, *Teologia* XXX, Atena 1959, p. 3ss).

Pe atunci situația social-economică bizantină, care influența oarecum și în nordul Dunării, era următoarea în privința agricolă: pămîntul era în posesie particulară, putea fi vîndut liber, dar totuși limitat de drepturile gentilice, iar moștenirea trebuia împărțită egal între moștenitori; dacă un țăran ara un ogor străin, pierdea numai munca și grînele și nu era pedepsit ca infractor; încălcarea hotarelor proprietății străine nu era socotită ca infracțiune; țăranii trăiau în obște; venirea

slavilor a lichidat marile proprietăți și a susținut posesiunea comună, care putea fi și contractuală (Kajdan A., *Vizantiiska obscina*, *Veliki Luki* 1956; idem, *Contribuții la problema particularităților proprietății feudale în Bizanț*, *Anale romîno-sovietice*, *Istorie* 1, 1957, p. 16ss).

Urmele bizantine și valahe pe teritoriul vechi dacic și din Sudul Dunării dovedesc pătrunderea puternică a influenței bizantine-grecești și ele se constată în regiunile de la Dinogetia și pînă la Cetățeni-Muscel sub formă de arheologie bisericească (Berciu I., *Descoperiri... în raionul Alba Iulia*; Ștefan Gh., *Șantierul arheol. Garvăn*, și Barnea I., *Săpături de la Noviodunum*, în *Materiale și cercet. arheologice* 4, 1957; Barnea I., *Quelques considerations sur les inscriptions chrétiennes de la Scythie Mineure*, *Dacia* 1, 1957, p. 265s; Esenkova E., *Mots d'origine byzantine dans le roumain*, *Actele congresului X. bizantin*, *Istanbul* 1957, p. 266s; Nicolescu C., *Ceramica decorativă*, în *Arhitectura în R.P.R.* 2, 1957, p. 20s; Dragomir S., *Vlahii din Nordul peninsulei balcanice*, *Buc.* 1959). Dar pentru faptul că Bulgaria veche stăpînise regiuni întinse, bizantinii îi numeau ca „bulgari” pe toți care veneau din acele locuri, chiar greci sau valahi fiind (Konidaris, op. cit. p. 9, nota 13). Așa s-a întîmplat și cu valahii, care sub numirea de bulgari apar și în Banat.

Imp. Vasile II cucerind Bulgaria în 1018 și creînd Arhiepiscopia de la Ohrida, el nu a suprimat slavonismul bisericesc, ci l-a susținut mai departe, știînd patriarhul ecumenic că cirilica bisericească fusese binecuvîntată de patr. Fotie, și deci era expresia ortodoxiei tradiționale. În aceste împrejurări pot circula peste mănăstirea Murașana din Banat (cf. Șesan M., *Mă-*

năstirea Murășanei, Mitropolia Banatului 7/9 1958) și Ohrida texte cirilice de la Mănăstirea Sazava din Boemia spre Kiev, și pe aceeași cale trec și unele texte glagolitice, cu rit bizantin. Pe același drum află apoi și pretinsul cronicar Nestor de la Kiev despre prezența valahilor în Panonia și a Munților Apuseni, pe vremea imigrării maghiare. Și pe când Bizanțul avea relații economice chiar cu Transilvania, pe vremea împ. Ioan II și Manuil I Comnenul, 1118—1170 (cf. Sabău I., Circulația monetară în Transilvania, Studii și cercet. de numismatică 2, 1958, p. 269s), își făceau apariția în regiune și cumanii; limba lor e apoi influențată de elemente slavone și valahice (Canemir, Hronicul, p. 362s), fapt care, alături de constatarea prezenței cumanilor în regiunea dintre Dunăre și Tisa, la mijlocul veacului XIII (Rasonyi L., Les noms toponymiques comans du Kirkunsag, Acta Acad. scient. Hungaricae 7, 1957, p. 73), atestază relația lor cu acei pseudo-episcopi greci, ortodocși, din interiorul Carpaților, menționați de papa Grigore IX în anul 1234.

M. Ș.

CE INTERZICE ȘI CE NU INTERZICE INDEXUL. — Celebrul Index papal include toate operele teologice, filozofice, științifice, artistice, pe care papa le condamnă, interzicând tuturor catolicilor să le citească. În Evul Mediu aceste opere erau arse, adeseori împreună cu autorii lor. Astăzi punerea la Index e o simplă înregistrare, care nu mai interesează decât un cerc restrâns de papiști fanatici, iar pe ceilalți numai întrucât relevă rămânerea în urmă a Vaticanului față de marile progrese ale omenirii. E destul să amintim că Indexul papal cuprinde aproape numele tuturor marilor filozofi moderni (de la Descartes la Kant și

urmașii lor), a unor mari oameni de știință și a unor scriitori de seamă. (Și despre opera lui Gh. Șincai au grăit catolicizantii din Ardeal că ea e vrednică de foc, iar autorul ei de spînzurătoare). Dar Indexul n-a putut înăbuși sau stăvili progresul filozofiei, științei și literaturii moderne: viața s-a dovedit mai puternică decât hotărârile papei. Cu toate acestea Indexul continuă să fie la modă în lumea papală. Identificat cu filozofia aristotelică, așa cum a fost ea combinată cu creștinismul de scolastica medievală, catolicismul condamnă orice filozofie, care se îndepărtează de Toma d'Aquino. Se pare că pentru Vatican filozofia s-a oprit la Aristotel și teologia la Toma d'Aquino. Ca și când după Aristotel nu mai există nici un progres în filozofie și după Toma d'Aquino nici o înnoire în teologie. E semnificativ faptul că papa condamnă nu numai pe filozofii laici, ci și pe filozofii catolici, care deviază în unele probleme de la tomism.

Astfel anul trecut a fost pusă între publicațiile interzise cartea „Umanismul integral” a lui Jacques Maritain. Numele lui Maritain e cunoscut în cercuri mai largi ca al unui filozof catolic neotomist. În lucrările lui pornește de la Aristotel și Toma d'Aquino, căutînd să împăce tomismul cu filozofia și știința modernă. Se vede însă că „împăcarea” aceasta nu convine Vaticanului. El nu vrea un „umanism integral”, care să cuprindă omul întreg — și sub aspect social, nu numai individual. El vrea numai o repetare stereotipă a tezelor tomist-aristotelice. Cu privirea întoarsă spre Evul Mediu, papalitatea condamnă orice încercare creatoare, transformînd pe teologii și pe filozofii neotomiști în simpli imitatori servili ai lui Toma d'Aquino. Comentînd hotărîrea asupra cărții

„Umanismul integral”, oficiosul Vaticanului „Osservatore Romano” scrie că „orice filozofie care nu se inspiră nemijlocit din scolastică și în primul rînd din filozofia Sf. Toma d'Aquino este vicioasă și nu poate duce decît la o teologie vicioasă” (cf. Veac Nou, nr. 1/1960, p. 3).

Ne întrebăm: oare revelația divină, cuprinsă în Sf. Scriptură și Sf. Tradiție, e tot una cu tomismul? — Noi socotim că nu. Filozofia lui Aristotel e demnă de toată prețuirea, ea însă nu e ultimul cuvînt al rațiunii umane. A rămîne la Aristotel înseamnă a te fixa pe poziții filozofice depășite. Tot așa sistemul teologico-filozofic al lui Toma de Aquino e sinteza cea mai reușită din Evul Mediu dintre filozofia lui Aristotel și concepția creștină. Acest sistem însă azi este învechit. El apare ca un cavaler medieval alături de o bicicletă (vezi: cavalerii pe bicicletă în Opere de Mark Twain) sau de un avion. Lumea a progresat. Evul Mediu a rămas mult în urmă. Nimeni nu se mai întoarce la el. Singur Vaticanul trăiește cu visurile imperialismului bisericesc medieval. Poetul însă grăiește adevărul: „Nu-nvie morții, e-n zadar” orice așteptare.

În literatură Indexul înglobează orice operă, care dezvăluie corupția Vaticanului. Anul trecut a fost înscris în Index romanul unui scriitor italian, care descria viața unor rude apropiate (veri) ale răposatului papă Pius XII. Adevărurile amare spuse acolo nu conveneau papalității.

În schimb n-a fost trecut în Index romanul „Apa mlaștinei” de scriitorul italian Slivagni. De ce? Probabil că e un roman educativ? — Nu! Dimpotrivă. E considerat de critica literară drept unul din cele mai scandaloase romane. „Eroul” romanului e un aventurier de 50 ani, care se stabilește în

Africa. Acesta „trăiește simultan cu trei femei” și are legături trecătoare cu cîteva negrese, ca să descopere apoi că „mai mult decît femeile îi plac băieții”. Romanul se încheie cu moartea „eroului” Gordian Dela, care într-o seară beat mort cade într-o mlaștină. Un roman mai „educativ” nici nu se putea! Și totuși Indexul nu-l înregistrează. De ce? Pentru că scriitorul Slivagni este vărul primar al papei Pius XII și înrudit cu fosta familie regală a Italiei, dinastia de Savoia. Într-un interviu „vărul primar” declară că 7—8 la sută din cele istorisite în roman sînt date autobiografice, precizînd că o anumită scenă de dragoste „la lumina lunii africane a fost efectiv trăită de dînsul”. El își bate textul direct la mașină fără să facă multe corecturi (Vezi: Gazeta Literară nr. 2/1960, p. 8).

E clar: la Index apar toți scriitorii ce demască papalitatea, arată corupția de la Vatican, dar nu apar verii primari, care la o viață scandaloasă adaogă romane scandaloase, etalîndu-și „experiența vieții” în scrieri contrare moralei creștine (și — sperăm — contrare și moralei catolice). Dacă ești înrudit cu papa ți se iartă oricel.

Indexul — rămășiță a Evului Mediu — arată că papalitatea este o frînă a progresului: ea se identifică cu filozofia și teologia Evului Mediu, condamnînd orice înnoire, și apără scandalurile literare și reale ale oamenilor Vaticanului, condamnînd pe aceia care ridică vâlul de pe aceste scandaluri.

N. M.

FRĂMÎNTĂRI GERMANE. Pe cînd Germania democratică răsăriteană stăruiește în pace la construirea unei vieți mai liniștite și fericite, Germania federală a lui Adenauer este pradă unor continue frămîntări. Această politică, sprijinită de cercurile imperialiste a-

mericane, susține neconținut gânduri revanșarde, la care se asociază și fețe bisericești, precum cardinalul Frings, episcopul Spülbeck din Meissen, cardinalul Koenig de la Viena și alții. Astfel sciitorul Bernick a compus lucrarea: *Atuurile germane*, Frankfurt 1958, care este plină de teze revanșarde: iezuitul Gundlach prezintă o teologie militaristă, necreștină, afirmând că Iisus ar fi predicat și omorul în masă pentru sf. cruce, iar paterul Warenfried prezidează asociația „oștirea lui Dumnezeu” care cu ajutor american cuprinde o divizie motorizată „de caritate”, susținută de Legiunea stăină divină a Vaticanului și de iezuiți, având 10 seminarii și 1500 ucenici. Toate acestea intră în cadrul așa-numitului „Sindicat al intereselor”, patronat de americani, care agită spiritele pînă la gesturi isterice.

Dar există și bărbați cumpăniți, care văd prăpastia în care sînt duși germanii de o astfel de politică oarbă și ireală. Aceștia dovedesc, că politica lui Adenauer nu este de fel creștină, cum o crede cancelarul, ci duce la pieirea poporului și statului, fiind o acțiune chiar de sinucidere, și fiind deci chiar anticreștină. Astfel delegatul fruntaș al partidului CDU, Petru Nellen, susține existența „Alianței de înțelegere germană” de la Augsburg, avînd asentimentul cunoscuților teologi Siegmund-Schulze, consilierului D. Klopenburg, care a participat la conferința creștină a păcii de la Praga, a past. Martin Niemöller, a cercetătorului Reinhold Schneider, a prof. Nicolae Koch din Dortmund și al altor germani cinstiți. Nellen arată, în mod categoric, că soarta mondială depinde de pace, într-o lume neîmpărțită și fără arme nucleare. A vorbi de război înseamnă a trăda principiile creștine, precum au și demonstrat-o cele două războaie mondiale premergătoare. De aceea trebuie să se țină seama de a-

pelul atomiștilor germani de la Göttingen, ca armele nucleare să fie interzise. Nellen vine cu propuneri concrete și de aceea e numit de adepții săi „charismul vremii”, dorind înțelegerea și pacea între popoare, între Vest și Est, așa precum o susține viguros politica Uniunii Sovietice. Stăruința pentru această înțelegere necesită și învingerea unor ezitări formale, provocată în deosebi de teologia greșită războinică a unor cercuri agitate. Această teologie produce numai neîncredere și încordare și contribuie la accentuarea războiului rece. E cazul episcopului luteran Otto Dibelius de la Berlin, care socoate armele atomice drept un instrument al providenței divine în mîna germanilor vestici. Dar astfel de manifestări sînt, după afirmația lui Nellen, semnul unei renunțări conștiente la principiile creștine evanghelice.

De aceea se impune ca toți aceștia să recunoască spiritul păcii mesianice și în cadrul ei să stăruiască sincer pentru o teologie a păcii. Căci un politician, ce se zice creștin, trebuie să fie un om al păcii, pentru că altfel el devine un instrument al forțelor distrugerii și sinuciderii politice.

Între adepții acestor teze juste sînt și catolici, ca decanul Grüber și preotul R. Daur din Stuttgart. Iar profesorul olandez Hannes de Graaf recunoaște faptul, că abuzul de creștinism în țările exploatate de colonialiștii europeni a discreditat în ochii localnicilor atît cultura europeană, cît și încrederea în creștinism. Prin urmare datoria creștinilor actuali este să-și dovedească în mod concret apartenența la principiile evanghelice ale dragostei și păcii. mai ales că în politica sa mondială Uniunea Sovietică se conduce după principii etice din cele mai superioare.

În acest sens, teologul estet german Emil Fuchs, de la Lipsca, care de curînd a fost serbat la aniversarea de 85 ani de viață, publică lucrarea sa temeinică: *Etica creștină și marxistă*, 2 volume 1959, în care subliniază și punctele comune pentru viața omenirii, care constau în dragoste de aproape, colaborare, egalitate și dreptate, care singurele pot asigura în această lume și viață împreună trăirea fericită.

Avînd de ales între cele două Germanii, numeroși cetățeni trec în Germania democrată spre a se bucura de condiții pașnice de viață (*Union Pressdienst* 8, Berlin 1959, p. 4, 9, 10, 22).

STRĂDANII RECUNOSCUTE. În patria noastră, Republica Populară Romînă, oamenii de știință se străduiesc să lămurească problemele de viață, precum și cele ale progresului culturii materiale, spre binele poporului muncitor. Strădaniile lor sînt recunoscute. În cadrul garanțiilor constituționale cu privire la libertatea religioasă intră și publicarea cercetărilor teologice, spre lămurirea credincioșilor asupra unor probleme actuale și spre revizuirea unor păreri și poziții vechi, deformate din cauza stăpînirii antipopulare de atunci. Ostenitorii sibieni de la revista *Mitropolia Ardealului* și cei bănățeni de la *Mitropolia Banatului* și-au dobîndit multe merite pe calea acestor strădanii, de caracter creștin social și ideologic. Unele din ele, cu caracter istoric au intrat și în atenția revistei cehoslovace *Byzantinoslavica*, publicată de Academia Republicii Cehoslovace. Acolo s-au publicat cîteva articole ale prof. M. Șesan cu privire la: *Istoricul noțiunii de Ortodoxie* (XII—1951 și XVIII-2, 1957), *Căderea Constantinopolei* (XIV—1953) și *Sinodul V Ecumenic*

(XV-2, 1954), și regulat sînt indicate în *Cronica bibliografică* note despre lucrările autorilor romîni, teologi sau cercetători laici. Între cei citați se află și ardeleni și bănățeni, ca: N. Mladin, I. Todoran, T. Bodogae (XV-1, 1954); Gr. Marcu (XVI-1, 1955 și XVIII-2, 1957); D. Călugăr și N. Neaga (XVII-2, 1956); Gh. Cotoșman, T. Bodogae și N. Floca (XVIII-1, 1957); T. Bodogae (XIX-1); I. P. S. Mitropolit Vasile Lăzărescu, Gr. Marcu și C. Drăgușin (XIX-2, 1958), Gh. Cotoșman, Șt. Lupșa, D. Belu, V. Loichița (XX-1, 1959) și M. Șesan XIII-2, 1952 pînă XX-1, 1959).

ILUZII SPULBERATE. La 25 ianuarie 1959 era anunțată cuvîntarea irenică a papii Ioan XXIII, prin care propunea întrunirea, poate în 1961, a unui conciliu ecumenic, al 21-lea la rînd, la care să fie chemați și clericii altor confesiuni. Invitarea a făcut mare bucurie în rîndurile multor credincioși, sperîndu-se astfel să se înlăture dezbinările dintre credincioși, dăunătoare chiar și moralei creștine. Problema a început să fie mult dezbătută, cu multă simpatie, în unele ziare grecești, ca și în presa protestantă. Numai Patriarhia Rusă și-a păstrat rezerva, că e chestiune de interes propriu al Bisericii romano-catolice. De fapt așa a fost. În enciclica din 2 iulie 1959, „*Ad Petri cathedram*”, papa arată ca țel principal al conciliului „creșterea Bisericii romano-catolice, spre prestigiul papalității”. Deci nimic nou sub soare! (*Din Union Pressdienst* 10, Berlin 1959, 17).

CANTEMIR ACADEMICIAN. E îndeobște cunoscut faptul că la 11 iulie 1714, Dimitrie Cantemir era numit membru al Academiei din Berlin. Au notat-o, după unele scripte, cercetătorii mai vechi și a subliniat-o frumos,

recent, prof. P. P. Panaitescu în documentata sa monografie: D. Cantemir, viața și opera, 1958. Deși Iorga era de părere că această alegere s-a făcut mai mult pentru voia țarului Petru cel Mare, decît pentru meritele lui Cantemir, Panaitescu documentează (p. 11 și 130s) că meritul științific al lui Cantemir era premiza de bază a alegerii. Totuși au contribuit și împrejurări externe. De fapt cazul e mai complicat, colaborînd la el țarul Petru, Cantemir, savantul Huyssen și filozoful Leibnitz. Leibnitz era doritor să strîngă în mînunchiu pe toți savanții vremii și era mereu în căutarea lor. Pentru relațiile sale cu Europa răsăriteană îi folosea savantul Fr. Huyssen, care din 1702 ajunsese educatorul țareviciului Alexei și sfătuitorul lui Petru, ca și apărătorul lui față de invectivele unor apusenii. Despre legislația țarului și progresul științei ruse Huyssen îl informa pe Leibnitz necontenit. De fapt, Huyssen este acela care mijlocește o întrevvedere importantă între țarul Petru și Leibnitz, la 20 oct. 1711, la Torgu, spre a se discuta organizarea unei Academii de științe la Petersburg. Cu această ocazie e mai presus de orice îndoială, că țarul Petru i-a amintit și de Cantemir, la care ținea foarte mult. Apoi țarul comunică cu Cantemir în dec. 1711 și aprilie 1712, și iar se întîlnește cu Leibnitz, în oct 1712. Astfel țarul face pe mijlocitorul între Cantemir și Leibnitz, între care însă pînă acum nu s-a descoperit nici o corespondență directă. Dar presupun, că scrisoarea lui Cantemir din 1714, adresată către „o persoană aleasă și de știință”, ținută anonim, era adresată tocmai lui Leibnitz, care pe atunci era disgrațiat la Berlin. Astfel, la îndemnul discret al lui Leibnitz, doritor să înmulțească cadrele savanților, Huyssen face propunerea de alegere a lui Cantemir la Academia de la Berlin,

căci cea de la Viena era abia în formație, și tot el este mijlocitorul corespondenței lui Cantemir și al cărților lui. Astfel alegerea lui Cantemir a implicat o colaborare frățească între mai mulți și ea implică totodată și o prietenie între trei popoare: cel rus, român și german. Asupra chestiunii voi reveni cu amănunte.

COMENIUS ȘI TRANSILVANIA.

Prezența pedagogului Comenius în Transilvania, între anii 1650—1654, este bine lămurită, dar contactul lui cu românii mai are nevoie de cercetări amănunțite. Unele precizări în chestiune au apărut în Mitropolia Ardealului 3/4 1959, p. 195ss. Dar pînă venit Comenius la Sarospatak, unde desigur a luat contact mai strîns și cu românii, care trăiau acolo după ius valachicum, avînd chiar și un giude propriu, în persoana lui Mandin Cosma, cunoscut în 1658 (Iorga, Istoria bisericii românești, 1, 1929, p. 355), el a petrecut un timp, în primăvara 1650, printre concetățenii săi, emigrați în Transilvania și stabiliți de Bethlen Gabor în regiunea de la Vinț, între romîni. Cunosîndu-se viul său interes pentru păturile sociale țărănești, ca și pentru valahii răsculați din munții Tatrei, e firesc să fi dat el atenție și acestor vecini ai concetățenilor săi, de la Vinț. Sînt sigur că precum Catehismul calvinesc din 1640 a ajuns și în Muntenia, fiind cunoscut la Udriște Năsturel de Mitropolitul Varlaam al Moldovei, care-i scrie combaterea, că tot pe această cale a ajuns la cunoștința cărturarilor romîni de dincolo de Carpați și: Janua linguarum a lui Comenius, care a fost tipărită la Brașov în 1638 în limba maghiară și apoi la Cluj. Numai așa se explică în mod firesc apariția lucrării Spătarului Nicolae Milescu: Dovedirea că limba și știința greacă sînt mai ne-

cesare pentru popoarele slave decît cea latină, din 1685. Era răspunsul unui neoelenist la îndemnul lui Comenius de a se acorda atenție limbii latine, cînd pentru romîni și slavii ortodocși latina însemna prozelitismul catolic-papal.

Prof. M. ȘESAN

GENEZA COSTUMULUI POPULAR ROMÎNESC este titlul unui studiu, scris de Florea Bobu Florescu (*Revista „Studii și cercetări de Istoria Artei”* nr. 1/1959). După ce expune diferite păreri ale cercetătorilor din sec. XVI pînă astăzi despre geneza costumului popular romînesc (că ar avea origină romană, sau o îmbinare de mai multe influențe: orientală, bulgară, italică, germană, că e de origină dacă sau mai veche chiar), autorul trece la prezentarea elementelor de îmbrăcăminte femeiască și a elementelor de îmbrăcăminte bărbătească urmărind originile lor pînă în epoca neolitică și epoca bronzului. Se folosește, în acest sens, de descoperirile arheologice (figurine de la Cucuteni, Vădastra, Cîrna, etc. pentru neolitic și epoca bronzului; monumentele de la Adam Klissi și Coloana lui Traian pentru vremea dacilor). Astfel: cămașa femeiască, cu broderii la umăr, cot și manșetă, fără guler sau cu guler, corespunde în formă celei dacice, iar în broderii epocii bronzului; oprețul în franjuri e de tradiție ilirotracică (ep. bronzului); catrința e de asemenea din ep. bronzului, fiind bogat împodobită la iliro-traci; fota apare în neolitic (are răspîndire și în Orientul apropiat și regiunea mediteraniană); betele care încing mijlocul, se găsesc în epoca bronzului; velitura (broboadă specifică) ar fi de la vestălele romane. Deci piesele esențiale ale portului popular femeiesc sînt de origină preistorică, de la triburile iliro-trace sau de la strămoșii lor.

Acelaș lucru se constată și în privința pieselor esențiale ale portului popular bărbătesc: căciula se află la iliri, cămașa cu barbur (ornament triunghiular, dezvoltat în M) datează din epoci străvechi, (poate fi și o influență romană), cămașa cu fustă are un prototip iliric; ițarii și cioarecii se găsesc la traci și daci (ep. bronzului și după aceea); guba e din ep. bronzului; gluga e dacică; opincile fără gurgui și cu gurgui, se găsesc în materiale preistorice (Iliro-tracii au influențat pe germani și Orientul Apropiat, bazinul mediteranian).

Materialul arheologic cercetat duce la concluzia că piesele de costum popular romînesc „sînt de origine pre — sau iliro — tracă, cu excepția unei singure piese de costum femeiesc, velitura, de tradiție romană, și probabil a cămășii cu brabur, care pare a fi de aceeași tradiție” (p. 37—38). Natural costumul a evoluat pînă în vremea noastră, după condițiile social-economice, după gustul și mentalitatea socială și individuală și după influențe din afară. El slujește utilul și frumosul.

Este o concluzie vrednică de subliniat această continuitate a costumului popular romînesc, care cu toată evoluția lui și cu toate influențele din afară, s-a păstrat pe „linia de dezvoltare a culturilor neolitice, bronz, etc.”. Origina lui este „de tradiție preistorică”, iliro-tracă și pre-iliro-tracă. Această ne întărește conștiința permanenței noastre, a fondului străvechi care s-a menținut dezvoltîndu-se în viața și cultura poporului român.

N. M.

OPINIA PUBLICĂ. În epoca noastră opinia publică are o mare influență atît pe plan internațional, cît și în fiecare țară. Ea a devenit un factor important în problemele păcii și războiului, folosirii energiei atomice, orîn-

duirii social-politice, etc. De aceea „opinia publică” a început să fie studiată, spre a înțelege esența ei, felul în care se formează, importanța ei. Redăm aici, pe scurt, câteva considerațiuni din studiul cercetătorului sovietic Uledov K. A.: „Opinia publică ca obiect de cercetare sociologică”. (Rev. sov. „Probleme de filozofie” nr. 3/1959, p. 47—63).

După ce arată că noțiunea de „opinie publică” a apărut în Anglia (sec. XVII) cu înțelesul de opinie politică a publicului și alegătorilor, care opinie se exprima în afara parlamentului și era socotită izvorul puterii publice și că ea a căpătat o răspîndire generală în celelalte țări la sfîrșitul sec. XVIII, autorul spune că în vremea noastră sociologia burgheză se interesează îndeosebi de diferitele metode de anchetare a opiniei publice cu scopul ca burghezia să „pună stăpînire pe mecanismul formării opiniei și să o subordoneze influenței sale”. Dacă termenul există și este folosit, definirea lui însă nu e atît de ușoară. Unii sociologi burghezi declară că opinia publică e „ceva vag, imperceptibil”, ceva „amorf”. Alții o reduc la psihologia socială (Hegel, Tarde, etc.), care se formează în mod spontan și „reprezintă totalitatea stărilor de spirit, a impresiilor, gîndurilor, iluziilor, rătăcirilor, etc.”. Alte direcții burgheze limitează opinia publică „la anumite forme ale ideologiei”: fie cea politică („voința generală” ce influențează problemele conducerii de Stat), fie cea morală, etc. Concepția justă este că „opinia publică” reflectă și psihologia socială și toate formele ideologiei (politic, juridic, moral, artistic, științific, filozofic, religios), deci toate aspectele vieții sociale, — chiar dacă e mai activă uneori în anumite domenii. Ea e părerea prin care oamenii apreciază evenimente din viața publică și iau

atitudine față de ele. Cercetătorii burghezi socotesc că criteriul principal după care o părere poate fi numită „opinie publică” este gradul ei de răspîndire. De fapt „în accepțiunea strictă a cuvîntului termenul de opinie publică nu poate fi aplicat decît societății în ansamblul ei, atunci cînd ea își exprimă atitudinea față de anumite probleme, sau opiniei unei clase sociale”. Realitatea arată că în societatea cu mai multe clase sociale, opinia publică are caracter de clasă, exprimă interesele claselor respective. În sclavagism sclavii nu participau la formarea opiniei publice; în feudalism opinia publică nu o formau iobagii. În orînduirea burgheză avem o opinie publică a burgheziei și o opinie publică a muncitorimii. „Opinia burgheziei apare drept oficială, pretinzînd a fi opinia întregii societăți”. Avînd puterea economică, politică și toate mijloacele de propagandă în mînă, burghezia caută să formeze o opinie publică după interesele ei. Totuși în ultimul timp e deosebit de puternică influența clasei muncitoare asupra opiniei publice din țările capitaliste. Această influență, care îmbrățișează mase uriașe, se impune mai ales în lupta pentru pace, democrație și progres.

Abia în orînduirea socialistă opinia publică este glasul întregului popor și își exercită influența în toate domeniile: masele populare sînt făuritoarele conștiinței ale istoriei.

În ce privește procesul de formare a opiniei publice, el este pe de o parte un proces spontan, pe de altă parte un proces îndrumat în mod conștient. În vremea noastră îndrumarea conștiinței vine de la partidele politice. Sub influența condițiilor de viață, oamenii își formează în mod spontan o părere în diferite probleme publice. Însă opinia publică spontană implică și greșeli. De aceea ea trebuie ridicată „la

nivelul unei concepții teoretic fundamentate”. Deși cercetătorii burghezi susțin că formarea opiniei publice e „un act pur spontan”, totuși în realitate diferite organizații burgheze, în frunte cu statul, se străduiesc să formeze o opinie publică favorabilă pentru orînduirea burgheză. Se susține chiar că masele muncitoare sînt incapabile să-și formeze o opinie publică proprie; ci își însușesc opiniile, pe care le aud mai des, imită ceea ce văd și aud de la pătura conducătoare. Realitatea arată că masele își formează o opinie publică proprie, care exercită o influență din ce în ce mai mare în țările capitaliste și pe plan internațional.

În orînduirea socialistă opinia maselor în numeroase probleme se formează în mod spontan, dar crește și ajunge dominant elementul conștient. Vocea maselor e ascultată cu atenție, toate măsurile se sprijină pe opinia publică a poporului. Există o opinie publică unitară, care exprimă aprecierea întregului popor. Cele mai largi pături ale populației sînt antrenate la conducerea treburilor țării, a construcției economice și culturale. Conform planului septenal în Uniunea Sovietică „multe din funcțiile exercitate de organele de stat” trec „treptat în competența organizațiilor obștești” (N. S. Hrușciiov). Democrația socialistă „oferă perspective nelimitate pentru formarea și exprimarea opiniei publice”. Influența opiniei publice — glasul întregului popor — „se manifestă în toate sferele vieții sociale”.

Septenalul a fost timp de peste două luni obiectul unor largi dezbateri, la care a participat poporul întreg. Oamenii muncii au aprobat cu căldură acest măreț program de construire a comunismului, făcînd propuneri și completări, ce ilustrează entuziasmul maselor populare și înalta lor conști-

ință socială. Realizările Uniunii Sovietice exercită influență și asupra opiniei publice mondiale. Azi există o opinie publică internațională, în frunte cu popoarele sovietice și împreună cu popoarele socialiste, care condamnă pe ațîțătorii la război, pe sprijinatorii bombelor atomice și cere rezolvarea problemelor internaționale prin tratative, stabilirea unei păci trainice pe baza coexistenței pașnice, folosirea energiei nucleare exclusiv în scopuri pașnice, promovarea progresului social, etc. Această opinie publică este o forță, care poate zădărnici planurile ațîțătorilor la război.

Studiul despre opinia publică lămurește astfel probleme importante și de acută actualitate. El arată cum de la o opinie publică limitată s-a ajuns în socialism la opinia publică a întregului popor și la o opinie publică internațională. Clerul și credincioșii Bisericii noastre participă la această opinie publică în mod conștient și activ, fiind alături de popor, de munca lui pentru o viață mai bună, de lupta popoarelor pentru pace.

N. M.

SATIRA POPULARĂ. Un scurt studiu: „Funcția socială a satirei în literatura populară” de S. C. Stroescu (Revista de Folclor, nr. 1—2/1959, p. 243—252) expune cum poporul a criticat în forme foarte variate (proverbe, ghicitori, basme, cîntece, balade, etc.) pe exploatare și pe cei ce încălcau morala poporului, manifestîndu-și astfel protestul împotriva exploatare. Acest aspect al literaturii populare a fost pînă acum puțin studiat. Și acum e numai schițat pe baza cîtorva exemplificări. Autoarea promite să revină prin un studiu mai amplu.

Satira s-a îndreptat împotriva ciocilor și a slujilor lor și împotriva ce-

lor bogați. Poeziile citate arată abuzurile acestora și revolta și răzbunarea țăranilor săraci. Feciorul sărac își bate joc de fata bogată care-i leneșă, proastă și urâtă, și preferă să se căsătorească cu fata săracă, frumoasă, isteță și harnică.

Satira populară lovește de asemenea în diferite scăderi morale: mândria, minciuna, lăcomia, cleveteala, frica, înșelătoria, hoția, lenea, nepriecerea în gospodărie, lipsa de curățenie, beția, etc.

Obiectul satirei au fost și judecătorii, notarii, jandarmii.

Nici păcatele preoților nevrednici n-au fost trecute cu vederea „tocmai fiindcă atitudinea acestora se găsea în contrast puternic cu idealul etic pe care aceștia ar fi trebuit să-l urmeze” și pentru că erau alături de bogați (p. 249).

Satira populară a înarmat „pe omul sărac și cinstit în fața celui bogat și lacom”, a întărit „pe omul harnic în fața slăbiciunilor și defectelor”. Ea a avut „un mare rol educativ”. Aspră când era vorba de exploatare, ea a păstrat „o anumită seninătate” când critică spre a îndrepta.

Ea judecă lucrurile din perspectiva concepției despre lume și viață a țăranului muncitor.

Din satira populară îndreptată împotriva scăderilor morale ale unor preoți, noi trebuie să învățăm să fim mai exigenți în vorbirea și purtarea noastră: dacă greșim poporul ne judecă și judecata lui dreaptă este! Să fim alături de popor și să-l sprijinim în munca pentru viața cea nouă, în lupta lui pentru pace. N. MLADIN

PASCAL ÎMPOTRIVA ORÎNDUIRII FEUDALE. Într-un studiu, publicat în „Revista de filologie romanică și germanică” (nr. 2/1958), intitulat „Dubla abdicare a lui Pascal”, Elena

Vianu prezintă zbuciumul și contradicțiile lui Pascal în perspectiva socială a vremii de cotitură de la orînduirea feudală în destrămare la orînduirea burgheză în formare (sec. XVII). Studiul se referă la lucrările filozofice ale lui Pascal, în deosebi la Cugetările lui, și remarcă — între altele — influența lui Montaigne. Ne mărginim aici să prezentăm rezumativ cum Pascal în critica orînduirii feudale merge mai departe decât Montaigne și să adăugăm unele considerații personale.

Pascal arată — pe urmele lui Montaigne — că în feudalism erau legi variate și chiar opuse de la un principat la altul așa că nu se poate vorbi de drept și de dreptate: „Frumoasă mai este și dreptatea, pe care o mărginește un rîu! Ce pare adevăr de o parte a Pireneilor apare ca o eroare de partea cealaltă!” Pascal e de acord cu Montaigne și „în ce privește zădărnicia gloriei, prefăcătoria celor mari și minciuna pe care este întemeiată autoritatea” nobililor. Privilegiile lor se datoresc unor prejudecăți sociale: ei de fapt sînt egali cu ceilalți oameni. Pascal merge însă mai departe și arată că această autoritate, formată din prejudecăți, lingușiri, minciună, își menține stăpînirea asupra poporului prin forță, prin tiranie. El își adîncește critica, extinzînd-o și asupra monarhiei. Nici regele nu e deosebit de ceilalți oameni. Monarhia ereditară n-are nici o justificare: „Nu alegem — zice Pascal — pentru a comanda un vas pe călătorul, care este de neam mai bun”, Puterea regilor e întemeiată „mai mult pe nebunie” popoarelor. Căci e o nebunie a da soarta poporului în mîna unui singur om, care e tulburat de orice zgomot, care judecă greșit pentru că „o muscă îi zbîrnie la ureche”: „Comic zeu mai este și acesta!” — exclamă Pascal.

Pe de altă parte „Pascal este dintre pușinii gînditori care preced Revoluția (în secolul luminilor și încă nu se află decît unul singur, Rousseau), care denunță caracterul injust al proprietății” (p. 57). „Acesta este locul meu la soare: iată începutul și imaginea uzurpării întregului pămînt”. Proprietatea s-a format prin bunul plac și nu e statornică. „Oamenii — zice Pascal — nu se gîndesc decît la bunuri; ei nu pot însă produce titluri pentru a dovedi că le posedă pe bună dreptate din moment ce nu le dețin efectiv decît de la bunul plac al altora și nu au nici destulă putere pentru a le posedea cu siguranță”.

Critica făcută de Pascal nobilimii, regalității, proprietății, etc., ne descoperă un spirit sincer și îndrăzneț care prevede revoluția franceză cu un secol și jumătate înainte. El însă nu merge pînă la a trage concluzia: o astfel de societate trebuie schimbată prin revoluție. Astfel el abdică în fața nedreptății sociale, susținînd că trebuie să ascuți de superiori pentru că sînt superiori, nu pentru că sînt drepti (p. 59).

Pascal este în luptă și cu „biserica oficială” (p. 58). În „Provincialele” el demască imoralitatea nobilimii și a iezuiților, care justifică prin cazuism și probabilism toate crimele celor mari și puternici (p. 53—54). Și așa cum nu cruță regalitatea, este necruțător și față de papalitate. Vorbînd despre unitatea și multiplicitatea în Biserică, Pascal declară: „Multiplicitatea care nu se reduce la unitate este confuzie; unitatea care nu depinde de multiplicitate este însă tiranie”. Aceasta din urmă e papalitatea (p. 62). Papa nu e infailibil: el greșește și adesea condamnă adevărul.

Studiul scoate în evidență „cît de întransigentă este critica lui (Pascal) față de păcatele clasei dominante ale

vremii sale” (p. 68), dar și cum el este totuși un „om înfrînt” pentru că s-a resemnat, limitîndu-se la critică, la satiră, la pamflet și refuzînd calea acțiunii revoluționare. Eliberarea de mizeriile vieții el o vede în fericirea veșnică (p. 58).

„Provincialele” arată însă și alte izvoare ale criticii lui Pascal, alături de Montaigne (socotit de Elena Vianu ca izvor principal). Dacă într-adevăr Cugetările sînt marcate de o puternică influență a *Essais*-urilor lui Montaigne, „Provincialele” îndreaptă critica vehementă împotriva moralei decăzute a celor mari și puternici și a iezuiților, care o susțineau, nu pornind de la tezele lui Montaigne, ci de la învățăturile Evangheliei și ale Sf. Părinți (fapt amintit în studiul prezentat). Pascal afirmă că iezuiții răstoarnă morala creștină, o falsifică, acomodînd-o la slăbiciunile celor puternici: morala iezuită este „o morală păgînă”. Adevărata morală creștină este cea a „Bisericii vechi”, propovăduită de Sf. Apostoli și Sf. Părinți. Astfel Pascal opune egoismului brutal — iubirea jertfelnică, desfrîului — puritatea, hoției — cinstea, gurmandismului — înfrînarea, uciderii — respectul vieții, calomniei — sinceritatea, punînd în antiteză omul destrămărilor morale cu omul unei morale superioare.

În Sf. Ioan Gură de Aur, Vasile cel Mare, Ambrosie, Fer. Augustin, s. a. — pe care-i amintește în „Provinciale” — Pascal a putut găsi nu numai condamnarea imoralității și elogiul virtuților, ci și părerea că oamenii sînt egali, că pămîntul a fost dat în folosință tuturor oamenilor, că bogații posedă averile prin uzurpare, nu pe bază unui drept, că „al meu” e pricina tuturor conflictelor și „al nostru” al tuturor este remediul lor, că tot cel ce reține pentru sine bunuri, ce depășesc „strictul necesar” este un hoț, pentru

că reține bunuri ce nu-i aparțin de drept, ci de drept aparțin altora care n-au nici strictul necesar, etc.

Deci critica făcută racilelor morale ale feudalismului se temeinicește nu numai pe Montaigne, ci și pe Sf. Părinți, în care Pascal găsea multe elemente de biciuire a patimilor și de condamnare a nedreptăților sociale. Pe cînd Montaigne scepticul îl ajută să acuze, să pună la îndoială, să dezvăluie șubrezenia și netemeinicia unei orînduiri nedrepte, Sf. Părinți îl ajută să și critice, dar să și formuleze un ideal și o viață morală, bazată pe iubire, modestie, sinceritate, cinste, puritate, jertfelnicie.

E adevărat că și aici s-a mărginit să demaște și să condamne iezuitismul din punctul de vedere al adevăratei morale creștine. N-a făcut pasul următor: să cheme la răsturnarea acestei orînduiri corupte. Scopul criticii îndreptate împotriva moralei iezuite, care e morala nobilimii corupte, e pe de o parte de a izola pe iezuiți prin demascare, de a feri pe oamenii simpli de minciunile iezuite, pe de altă parte de a trezi pe iezuiții înșiși la realitate și a-i îndrepta. Totuși în glasul lui răsună o indignare și o vehe-

mență, care incendiază sufletele cu revoltă aprigă împotriva acestor cavaleri ai unei morale pervertite.

Meritul studiului constă în relevarea lucidității critice a lui Pascal, care merge mai departe decît Montaigne, și a dorinței lui de a schimba situația nedreaptă existentă, dar și a abdicării lui, prin lipsa de transpunere a îndrăzelii gîndirii în îndrăzneala acțiunii transformatoare. Totuși critica lui Pascal a fost o lovitură puternică dată temeliiilor morale ale orînduirii feudale și ale iezuitismului. Feudalismul s-a prăbușit sub loviturile revoluției franceze, iezuitismul a continuat să existe, dar forța lui a slăbit.

Noi prețuim în Pascal conștiința morală superioară, care lovește putregaiul moral cu vehemență, pentru a purifica societatea de miasmele lui. Azi, cînd oamenii muncii construiesc o nouă societate, cu o morală nobilă, umană, Pascal ne ajută să condamnăm și să înlăturăm destrămarea morală feudalo-burgheză și rămășițele ei în conștiința noastră și să prețuim calitățile omului care muncește și se jertfește pentru fericirea tuturor.

N. MLADIN

TIPOGRAFIA EPARHIALĂ
S I B I U

Biblioteca Mitropolitană Sibiu